

celălalt

NOICA

interviu de Constantin Noica

RAFAIL NOICA

interviu de Constantin Noica realizat de Ionel Noica

PĂRINTELUI SYMEON

CELĂLALT NOICA

Copertă și viziune grafică:
Doina DUMITRESCU

Fotocopertă: Mihai COMAN

Ediția întâi: 1994
Ediția a doua: 1998
Ediția a treia: 2002

ISBN 973-682-008-4 / 973-85743-0-7

Tipărit la S.C. DON-STAR S.R.L. Galați
Str. 1 Decembrie 1918, Nr. 23 Tel/Fax: 0236/420100
e-mail: donstargalati@yahoo.com

celălalt **NOICA**

mărturii ale monahului
RAFAIL NOICA

însoțite de câteva cuvinte de folos ale
PĂRINTELUI SYMEON

*Ediție îngrijită de
pr. Eugen DRĂGOI și pr. Ninel ȚUGUI*

ANASTASIA

EDITURA
Partener

Ortodoxia între Occident și Orient

Cartea de față este mărturia a doi monahi ortodocși din Occident, trăitori în Mănăstirea „Sfântul Ioan Botezătorul” din Essex (Anglia): părintele Rafail, fiul filosofului Constantin Noica, născut ortodox, și părintele Symeon, elvețian convertit la ortodoxie. Doi monahi care dau mărturie despre viața și credința lor.

Când i-am invitat în România, am avut în gând, înainte de toate, folosul duhovnicesc pe care acești doi părinți l-ar putea aduce prin mărturia lor, mai ales, tinerilor noștri dornici nu atât de teorii și erudiție teologică, cât de exemple vii din care izvorăsc „cuvinte cu putere multă”, singurele capabile să coboare din minte în inimă pentru a zidi cu adevărat pe omul credincios. De aceea, pelerinajul pe care l-am făcut cu dânsii în țară a avut în vedere, în primul rând, locurile unde tineretul român se formează pentru viață, adică marile centre universitare, ca și unele licee și seminarii teologice. Peste tot am întâlnit o foarte bună audiență și o sete religioasă fundamentală, la care cei doi părinți au răspuns cu autoritatea și experiența lor de monahi ortodocși trăitori într-o lume (Occidentul) care vrăjește pe mulți prin bogăția și civilizația sa, dar care, în aceeași măsură, dezamăgește pe cel ce o cunoaște mai de aproape, prin atmosfera sa atât de rarefiată spiritual.

Din avalanșa de întrebări puse de fiecare dată oaspeților noștri, am constatat, pe lângă interesul pentru ortodoxie, dorința edificării în legătură cu alte forme de spiritualitate, în vogă la noi după Revoluție, precum și cu privire la dezbinarea creștinilor (neînțeleasă de cei mai mulți și pe bună dreptate) și la diferențele confesionale.

Rândurile de față încearcă să aducă o mică lumină în aceste frământări ale tinerilor, făcând o foarte scurtă sinteză a evoluției lumii creștine, după dezbinarea ei în 1054, din care se poate vedea și rolul pe care ortodoxia, prin fidelitatea ei față de Tradiția primului mileniu și echilibrul teologiei sale, îl poate avea în refacerea unității creștine.

Se știe că până la Marea Schismă din 1054, Biserica creștină și-a păstrat unitatea interioară și exterioară, cu toate tensiunile sporadice dintre cele două mari ramuri ale ei: Răsăriteană și Apuseană. În toată această perioadă, ea n-a simțit nevoia să se numească altfel decât Biserica lui Hristos, conștientă că ortodoxia, precum și catolicitatea constituiau ființa ei lăuntrică și forța mărturisirii sale în lume.

Numai după Schismă, Biserica Apuseană s-a numit „Catolică” (cu înțelesul de Universală, în sens geografic, deși primul sens al cuvântului „catolic” este calitativ și înseamnă totalitate sau integritate – a credinței și a vieții în Hristos), iar cea Răsăriteană „Ortodoxă” (ortodox vine de la orthos = drept, just și doxa = opinie, credință; dar și cinstire, laudă. Deci, dreaptă credință și dreaptă cinstire a lui Dumnezeu).

Dar fiind una și indivizibilă în ființa ei, după cum Hristos Însuși, Capul ei, este Unul și indivizibil, Biserica nu s-a împărțit. Ea a continuat și continuă să fie întreagă și desăvârșită în Biserica Ortodoxă care a păstrat, integru și curat, tezaurul

creдинței apostolice și al Tradiției din primul mileniu de viață creștină. Ortodoxia are deci conștiința continuității Bisericii apostolice în cultul, Tradiția și învățătura ei. Felul în care ea Îl înțelege și Îl trăiește pe Hristos și, prin Hristos, pe Dumnezeu în Treimea Persoanelor, pe om și întreaga creație, într-o unitate desăvârșită, fără nici o umbră de panteism (care confundă natura cu Dumnezeu), de platonism (cu opoziția sa între spirit și materie) sau de deism (care cultivă ideea unui Dumnezeu impersonal), acest fel corespunde întru totul spiritului evanghelic și patristic. Se știe că lupta cea mai mare a Bisericii în primul mileniu s-a dat pentru apărarea purității creдинței, adică a ortodoxiei, având conștiința că numai creдинța comanda viața în Hristos și că cea mai mică schimbare în creдинță poate compromite experiența creștină a unirii omului cu Dumnezeu, scopul vieții noastre. În acest sens, părintele Sofronie († 1993), întemeietorul și îndrumătorul duhovnicesc al mănăstirii de unde vin cei doi părinți, era foarte categoric.

În ce privește Biserica Apuseană, ea a evoluat după Schisma din 1054 pe o linie proprie, pe care se angajase încă înaintea acestui eveniment tragic pentru lumea creștină. Fără echilibrul pe care i-l aducea până atunci Răsăritul creștin, Biserica Catolică s-a înstrăinat tot mai mult în organizarea sa, în cult și în teologie de duhul Bisericii din primul mileniu. Din Biserică a comuniunii (după chipul comuniunii treimice) tuturor Bisericilor locale în frunte cu episcopii lor, care stă fiecare pe scaunul lui Petru (după expresia Sfântului Ciprian al Cartaginei - †258), ea a evoluat spre o Biserică instituțională, piramidală, în frunte cu Papa de la Roma, socotit „Episcop al episcopilor”. Teologia catolică a evoluat și ea pe linia unui

raționalism excesiv, care a transformat-o din teologie ca funcție a Bisericii în teologie-știință și a înstrăinat-o de duhul evanghelic și patristic. Ignorând în mare parte pe Părinții răsăriteni, principalii creatori ai teologiei creștine din primul mileniu, și lăsându-se influențată de filosofie (îndeosebi de Aristotel), teologia scolastică medievală a alunecat inevitabil spre concepția unui Dumnezeu îndepărtat de lume, esență pură, inaccesibil omului, concepție care a condus la umanismul veacului al XVI-lea, formă subtilă de autonomie a omului față de Dumnezeu, care se va consuma definitiv în ateismul violent al Revoluției Franceze și al Secolului Luminilor (XIX).

Aceeași teologie, ca și unele practici aberante din Biserica Catolică au condus și la Reforma lui Luther de la începutul secolului al XVI-lea. Dar încă o dată, lipsa echilibrului teologiei patristice răsăritene, resimțită de altfel de teologii de la Tübingen, a făcut ca Reforma, cu toate intențiile ei nobile, să nu-și atingă scopul, ci, dimpotrivă, să provoace – prin principiile promovate bazate pe individualism: „sola fide”, „sola Scriptura” – o degringoladă a teologiei într-o mulțime de păreri teologice care, absolutizate, au condus la apariția atâtor confesiuni și denominațiuni creștine.

Dar, dacă Biserica primului mileniu se continuă nealterată în credința, cultul și Tradiția Bisericii Ortodoxe, nu putem spune că ortodoxia de după Schisma din 1054 n-a fost și nu este afectată, deși nu pe același plan, de această tragedie a lumii creștine. Dacă Occidentul a suferit de pe urma Schismei prin divizarea sa spirituală, Răsăritul ortodox a suferit prin aceea că, fără ajutorul Occidentului, a putut mai ușor cădea pradă turcilor și apoi comunismului.

Dar divizarea lumii creștine este un păcat în sine, de care toți creștinii trebuie să se simtă responsabili. Niciun creștin și nicio Biserică, inclusiv cea Ortodoxă, nu-și pot declara autosuficiența. Altfel, ar însemna să fim insensibili la rugăciunea Mântuitorului înainte de Patima Sa „...ca toți să fie una” (In 17, 21). Dezbinarea creștinilor este un păcat împotriva Duhului Sfânt, Duhul unității tuturor oamenilor în Hristos și, în același timp, o contramărturie în fața lumii necreștine și atee, care va ezita să se convertească la Hristos tocmai datorită smintelii pricinuite de dezbinare. Dar sminteala dezbinării este mare chiar și printre creștinii diferitelor confesiuni, care nu o înțeleg și nici nu pot s-o înțeleagă, cu toate explicațiile teologilor.

Implantarea Bisericii Ortodoxe în Apus, după evenimentele tragice din Rusia anului 1917 și după cel de Al Doilea Război Mondial, este văzută de mulți ca un fapt providențial de apropiere a celor două lumi creștine. Dumnezeu a îngăduit, desigur, pentru păcatele oamenilor, instalarea dictaturilor comuniste în Răsărit, care au atras după ele emigrări masive spre Occident și America, îndeosebi din Rusia. Acești nou-veniți în Apus s-au constituit din punct de vedere religios în parohii și episcopii ortodoxe, cu mănăstiri și școli teologice care au căpătat repede o reputație mondială. Astfel, ortodoxia se face cunoscută Occidentului prin Liturghia, spiritualitatea și teologia sa, care impresionează pe mulți și îi atrage la sânul ei, ca pe părintele Symeon. Dar și ea profită de tradiția apuseană, ca și de rigoarea intelectuală a Occidentului, pentru a se cunoaște și a se defini mai bine pe ea însăși și pentru a-și valorifica mai mult propriul său tezaur.

Occidentul redescoperă astfel Tradiția spirituală a Bisericii nedespărțite din primul mileniu, păstrată de Biserica Ortodoxă. În contact cu ortodoxia, el se interesează de Sfinții Părinți ale căror scrieri le editează critic în colecția „Sources Chrétiennes” (cu peste 400 de volume), de care vor profita și ortodocșii; traduce Filocalia în diferite limbi de mare circulație și se impregnează puțin câte puțin de spiritul ei, mai ales prin monahism; redescoperă valoarea icoanei și o introduce în biserici și temple, postul, Rugăciunea lui Iisus...

Dar și ortodocșii, în contact cu Occidentul, studiază mai mult propria lor tradiție, își dau seama de „captivitatea babiloniană” (G. Florovsky) exercitată asupra propriei lor teologii de Scolastica medievală, începând cu apariția primelor academii teologice în Răsărit (la Kiev, înființată de mitropolitul Petru Movilă – sec. XVII) și încearcă o înnoire a teologiei prin înlăturarea spiritului scolastic, raționalist care a transformat-o în știință abstractă și revenirea ei la spiritul evanghelic și patristic, de teologie duhovnicească, funcție a Bisericii. Astfel, marii teologi ruși de la Institutul Sfântul Serghie din Paris și de la Institutul Sfântul Vladimir din New York sunt autorii renașterii teologiei ortodoxe contemporane în toate ramurile ei: Vladimir Lossky și părintele Serghei Bulgakov (dogmatica), părintele Gh. Florovsky (patristică), Paul Evdokimov și Olivier Clément – francez (morală), părintele Nicolae Atanasiev și părintele Alexandre Schmemmann (liturgică), părintele Ioan Mayendorf (istorie bisericească)..., pentru a nu-i aminti decât pe cei mai importanți.

Scrierile acestor mari teologi au fost și sunt apreciate nu numai de lumea ortodoxă, ci și de cea catolică și protestantă.

Ele au inspirat Conciliul II Vatican (1962-1965) în redescoperirea Bisericii drept comuniune de Biserici locale constituite pe Euharistie (Liturghie), care adună tot poporul lui Dumnezeu dintr-un loc, în frunte cu episcopul său, în jurul lui Hristos și, de asemenea, în promovarea (deși numai parțială) a spiritului conciliar în Biserică.

Aceiași teologi au avut un mare rol în mișcarea ecumenică, mai ales în începuturile ei, imprimându-i direcțiile sănătoase de căutare a unității creștine prin adâncirea credinței (ceea ce se face în Secția „credință și constituție” a Consiliului Mondial al Bisericilor).

Noi credem că ortodoxia, prin Liturghia și spiritualitatea sa de natură isihastă, prin teologia ei adâncă și spiritul său lipsit de orice prozelitism, poate constitui o punte între cele două lumi: occidentală și răsăriteană, poate contribui cel mai mult la pacificarea și unitatea lor.

Mitropolitul Serafim

Către cititori

Geneza acestei cărți credem că este providențială. Cum altfel să interpretăm concurarea factorilor la care ne vom referi în continuare, grație cărora cuvântul viu, rostit de doi ortodocși nevoitori în Apus, a fost închis în paginile de față, pentru a se deschide roditor în cei ce se vor apleca cu bunăvoință și interes asupra lor?

Cu un an în urmă (mai-iunie 1993), Prea Sfințitul Serafim Făgărășeanul, Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei Sibiului, a inițiat un pelerinaj în mai multe centre ortodoxe din țară, angajând în această lucrare de întărire în credința creștină ortodoxă doi ieromonahi ortodocși care viețuiesc într-o mănăstire din Anglia: părintele Rafail Noica, fiul regretatului filosof român Constantin Noica, și părintele Symeon Bruscheiller, de origine elvețiană. Itinerarul prestabilit nu cuprindea și zona Moldovei de Jos. Aici ni se pare că a intervenit pronia lui Dumnezeu. Iată relatarea făcută în Catedrala Episcopală din Galați de Prea Sfințitul Serafim:

„Alaltăieri (17 mai 1993 – n. red.), împreună cu cei doi oaspeți dragi ne aflam la Mănăstirea Neamț, urmând să ne îndreptăm a doua zi spre Iași și apoi să ne continuăm drumul spre Brașov și București, unde ne așteptau tinerii, ca de aici părinții să se întoarcă în Anglia. Am primit un telefon, la care am răspuns chiar eu, de la Prea Sfințitul Casian, Arhiepiscop-Vicar al Episcopiei Dunării de Jos, care ne-a rugat, din străfundul inimii, să ne schimbăm planul și să venim neapărat și la Galați. Fără să ezit, am acceptat spunându-i

vlădicii Casian: «Da, Prea Sfințite, vom veni și la Galați, întrucât știu că acolo aveți credincioși foarte buni și, de asemenea, tineri foarte dornici să asculte cuvântul lui Dumnezeu, semănat de oaspeții noștri».

Deci, ca oarecând Sfântul Apostol Pavel care, găsindu-se în orașul Troa din Asia Mică, a văzut noaptea în vis un om din Macedonia care-i spunea să lase drumul ce și l-a planificat și să treacă în Macedonia pentru a-i ajuta (Fapte 16, 8-10), ne-am schimbat și noi drumul și am poposit aici, la Galați, ca să vă zidim sufletește și să ne zidim împreună”.

Impresia lăsată de cei doi părinți la dialogul purtat cu tinerii în seara zilei de 19 mai în Catedrala Episcopală și în aula Facultății de Mecanică din Galați ne-a sugerat ideea publicării unei cărți conținând răspunsurile lor consistente și pertinente pe teme de credință și cultură. Când Prea Sfințitul Serafim ne-a pus la dispoziție, cu generozitate, înregistrările tuturor conferințelor și discuțiilor purtate cu părinții Rafail și Symeon de-a lungul întregii lor șederi în România, audiindu-le, ideea noastră inițială a prins contur, lucrarea la care ne-am angajat fiindu-ne răsplătită din plin, grație bogăției și profunzimii abordărilor teologice datorate celor doi părinți.

Așa a început munca migăloasă și trudnică de a așterne pe hârtie, într-o formă clară și ordonată, multitudinea temelor și a ideilor imprimate în peste 25 de casete audio. Pe măsură ce am avansat în definitivarea textului, fragmente ale acestuia le-am încredințat tiparului, în paginile cotidianului local Acțiunea, ecourile pozitive primite de la cititori încurajându-ne în munca noastră.

Am întâmpinat destule dificultăți în transcrierea discursului colocvial și convertirea lui în text cu rigoare și cursivitate, îndreptînd, pe cât ne-a fost posibil, formulările anacolut,

inerente dialogului liber. Grija noastră cea mai mare a fost să prezentăm în modul cel mai fidel cu putință expunerile celor doi părinți, ca și întrebările puse și intervențiile moderatorilor, în ciuda faptului că ne-am confruntat cu destule greutăți din cauza lipsei de profesionalism în efectuarea înregistrărilor.

Am fost puși adesea în situația de a întregi, ca într-un joc de puzzle, o imagine unitară a gândirii și trăirii conferențiarilor, rezultând o bogăție rar întâlnită de profunde idei și de nuanțe ale ortodoxiei răsăritene implantate în Apus. Fideli modalității de derulare a colocviilor din țară, am păstrat și în carte forma dialogului, grupând însă întrebările formulate și răspunsurile oferite în cadrul câtorva teme mari. Aproape toate întrebările au fost anonime, puse, de regulă, prin intermediul unor bilețele nesemnate. De aceea și noi am păstrat anonimatul tuturor interogațiilor.

Așadar, din multitudinea problematicilor dezbătute în cartea aceasta, o bună parte reprezintă răspunsuri la întrebările adresate părinților Rafail și Symeon. La o atentă analiză a acestor întrebări, se conturează convingerea că tinerii, îndeosebi, au frământările, neliniștile, uneori chiar convulsiile lor lăuntrice spirituale, parte din ele rod al căutărilor livrești, altele generate de starea socială confuză, culturală și spirituală în care viețuiesc, ori de tendințele prozelitiste creștine și necreștine. Am renunțat, cu bună știință, la întrebările nesemnificative sau la cele neserioase (au fost și dintr-acestea), păstrând o oarecare sobrietate a textului și o relație nepersiflantă între întrebare și răspuns.

Multe din întrebări, firește, au rămas fără răspuns, din cauza timpului limitat. Găsim însă potrivit, îndeosebi pentru teologi și sociologi, dar și pentru amatorii de sondaje publice, să redăm câteva astfel de întrebări – fără o înșirare ordonată

a lor – care oferă o imagine mai completă a frământărilor și preocupărilor spirituale ale tineretului de astăzi.

Ce-a vrut să spună Iisus prin cuvintele: „Nu socotiți că am venit să aduc pace pe pământ: n-am venit să aduc pace, ci sabie. Căci am venit să despart pe fiu de tatăl său, pe fiică de mama sa, pe noră de soacra sa“?; Se poate vorbi de Iuda ca de o unealtă?; Răul s-a înfăptuit din proprie voință sau pentru că era posedat de diavol?; Care este sensul creației?; Se poate vorbi despre iad ca despre o veșnicie netedă și goală, ca despre lipsa lui Dumnezeu?; Ce credeți despre Nirvana?; Îi este suficientă unui om viețuirea după un cod moral înalt, fără credință?; În ce măsură moartea conține sensul vieții?; Ce motivații determină pe mozaici să mai aștepte venirea unui Mesia?; A cui virtute este mai mare: a dreptcredinciosului care trăiește în lume, sau a călugărului care viețuiește departe de ispitele lumesti?; Ce șanse de mântuire au popoarele care n-au fost creștine?; Cum putem traduce mai bine în viață cuvintele din Evanghelie: „Cred, Doamne, ajută necredinței mele“? (Marcu 9, 24); Cine sunt eu?; Dacă la Spovedanie am uitat un păcat, înseamnă că ne-am mărturisit incomplet? etc., etc.

Artizanul și, de multe ori, arbitrul și moderatorul discuțiilor a fost, cu mult meșteșug, Prea Sfințitul Serafim. De altfel, Prea Sfinția Sa și-a luat și rolul de tălmaci al expunerii părintelui Symeon, realizând o traducere fidelă din franceză în română. Roluri similare și-au asumat la vreme Prea Sfințiții Teofan Sinaitul, Episcop-Vicar Patriarhal și Casian Gălățeanul, Arhiereu-Vicar al Dunării de Jos.

Bogata și prețioasa recoltă semănată de părinții Rafail și Symeon am structurat-o în două părți, avându-i pe aceștia ca autori distincți. Acest fapt ne-a apărut ca o necesitate,

întrucât maniera de expunere, cunoștințele și demersul sunt oarecum diferite, după cum și naționalitățile și devenirea acestora în timp nu se confundă.

Vorbirea părintelui Rafail este una a limbajului care a suferit o îndelungată conviețuire cu alte limbi, în special, franceza și engleza. Chiar afirmă, la un moment dat: „Toate limbile pe care le cunosc și le vorbesc sunt, mai mult sau mai puțin, limbi străine“. Pierzând întrucâtva exercițiul vorbirii curente în limba română, părintele Rafail se află uneori în situația copilului care învață să vorbească și se exprimă creând cuvinte. Astfel, pentru el, antonimul lui înălțime este josime; în loc de neseriozitatea noastră, zice neseriosul nostru; periferal, în loc de periferic; să se întrupească, pentru să se întrupeze. Pentru farmecul lor insolit, am păstrat unele din aceste nevinovate exprimări.

Mărturisirile fiului marelui filosof Constantin Noica sunt de o izbitoare sinceritate, izvorâtă din autentică smerenie călugărească ce-i stăpânește ființa. Uneori își presară cu un fin umor amintirile sau își râde pe față de naivitățile tinereții, în căutare după adevărata credință. Când vorbește despre tatăl său, părintele Rafail vădește un respect filial și creștinesc, păstrat până și în aspectele care, spiritual, i-au situat pe părinte și fiu la antipozi. Tensiunea aceasta, pe care nu o eludează, dar nici nu sugerează că trebuie înțeleasă eufemistic, o caracterizează drept duioasă. Mărturiile lui Rafail, presărate cu voită parcimonie în cartea aceasta, credem că vor întregi imaginea neuitatului filosof român, dintr-o perspectivă pe care numai fiul său, intrat în monahism, i-ar fi putut-o releva.

Uneori, părintele Rafail nu răspunde direct și complet la întrebări. Se lasă furat de altă idee sau poate consideră că este

de ajuns să expedieze răspunsul foarte succint, fiind mai de preț ceea ce dorește să spună în continuare.

Părintele Symeon, cel mai vârstnic viețuitor al mănăstirii ortodoxe de la Essex, face dovada unui teolog încercat, profund ancorat în spiritualitatea ortodoxă. Subtilitățile sale teologice și disponibilitatea spre aspectele esențiale ale ortodoxiei, precum și viețuirea de câteva decenii în atmosfera permanentă a Rugăciunii lui Iisus îi conferă dimensiunea unui autentic avă care are pregătite – nu de la sine, ci de la Dumnezeu – răspunsurile cele mai potrivite la întrebări. Contribuția sa la lămurirea unor aspecte delicate ale trăirii creștine, precum Rugăciunea lui Iisus, considerațiile privind diferențierile între Bisericile creștine astăzi, curentele necreștine ca New-Age ori altele, credem că sunt de-a dreptul remarcabile. De altfel, erudiția sa se probează și prin publicarea unor scrieri teologice în Occident, cunoscute și apreciate, al căror conținut îmbrățișează diverse aspecte ale spiritualității creștine ortodoxe.

Atât părintele Răfail, cât și părintele Symeon s-au adăpat, vreme de mulți ani, din izvorul inepuizabil de învățătură creștină dreptmăritoare și din experiența duhovnicească a Sfântului Siluan Athonitul, mijlocită de ucenicul direct al acestuia, părintele arhimandrit Sofronie, de curând adormit întru Domnul. Amândoi părinții, ca și Mănăstirea Sfântul Ioan Botezătorul unde viețuiesc, se află sub adumbrirea staturii duhovnicești uriașe a Sfântului Siluan, motiv pentru care, pe bună dreptate, Prea Sfințitul Casian Gălățeanul i-a numit inspirat „nepoții Sfântului Siluan“.

În afară de valoarea intrinsecă a răspunsurilor și analizelor teologice cuprinse în paginile ce urmează, un alt motiv care ne-a determinat să socotim îndreptățită ideea alcătuirii

acestei cărți este faptul că mărturisirile lor, mai ales cele referitoare la convertire, precum și aprecierile superlative la adresa ortodoxiei ni s-au părut grăitoare și pilduitoare într-o anumită privință. Ne vorbește, în paginile acestei cărți, un protestant nu numai convertit la ortodoxie din imbold propriu, ci devenit și monah, care mărturisește că în ortodoxie a găsit răspunsuri la toate frământările sale și că în răstimpul celor 35 de ani de când este ortodox, fiecare zi i-a confirmat justetea actului de convertire pe care l-a trăit în tinerețea sa. Și după cum el însuși afirmă, asemenea lui sunt mulți în Occident care, dezamăgiți de vidul spiritual din societatea de consum occidentală, secularizată, precum și de lipsa de consistență a vieții creștine din sânul celorlalte Biserici îndepărtate tot mai mult de forma creștinismului genuin, descoperă, cu uimire, comorile de frumuseți spirituale pe care le cuprinde ortodoxia.

Celălalt conferențiar este un român, prin Botez fiu al Bisericii Ortodoxe, ajuns în pribegie pe meleaguri și pe la uși de biserici străine. Cunoscându-și foarte puțin identitatea sa ortodoxă, a avut experiența dureroasă (dar înțeleasă mai apoi ca providențială și edificatoare, după cum el însuși mărturisește) a unor forme de creștinism mult îndepărtate de Tradiția autentică păstrată în Biserica Ortodoxă, pentru a redescoperi, în cele din urmă, prin darul lui Dumnezeu, Ortodoxia ca fiind nici mai mult, nici mai puțin decât „firea omului“. Omul nu poate să-și descopere, să-și afirme firea sa autentică și nici să crească în ea, decât în ortodoxie.

Dar, de asemenea, sunt destui cei care, necunoscându-și propria lor fire ortodoxă sau rușinați de modesta situație în istorie a Bisericii Ortodoxe, pleacă, din nefericire, de la sânul Bisericii-Mamă, se îndepărtează de izvorul „apei celei vii“ a

Duhului și beau din ape vitriolate, atrași de mrejele ademenitoare ale unor pseudoevanghelizatori veniți din țara bancnotelor verzi. Bună parte din ei, rătăciți pe astfel de cărări lăturalnice, nu mai găsesc calea întoarcerii acasă și nu mai sunt capabili de reiterarea gestului fiului risipitor.

Purtăm, așadar, cu noi, în „vasele de lut” ale existenței noastre istorice precare, o comoară inestimabilă – de care cei mai mulți nu suntem pe deplin conștienți – ce a dat neamului nostru forța de a-și asuma și a-și duce crucea unui destin istoric vitreg. Nu socotim nici prea retorică și nici gratuită afirmația că ortodoxia a dat poporului român puterea de a-și asuma întotdeauna istoria și a o transfigura și că ea a rodit în sufletul lui o rânduială de viață creștină și o spiritualitate unice. Căci ortodoxia este „duh și viață”; este viață în Hristos, prin Duhul Sfânt, și nu tradiție goală, încremenită în forme istorice anacronice.

Prin urmare, ne-am gândit că paginile care urmează și pilda însăși a celor doi monahi ortodocși, mărturisitori pe meleaguri străine, despre frumusețea ortodoxiei, pe lângă puterea lor ziditoare de suflet, pot constitui și o încurajare și un îndemn pentru cei șovăielnici în credința lor ortodoxă de a se apropia de ortodoxie, de Biserica lor Ortodoxă, și de a redescoperi bogăția ei spirituală, mereu reînnoită și sporită de suflarea Duhului Sfânt. Altfel, se va adevăra poate și cu noi avertismentul dat de Mântuitor iudeilor: „Împărăția lui Dumnezeu se va lua de la voi și va fi dată altora”.

Pr. Eugen Drăgoi

Pr. Ninel Țugui

PARTEA ÎNTÂI

Părintele Rafail

Peregrinarea către adevăr

Nu prea știu de unde să încep, dar v-aș spune câte ceva din viața mea. Acasă am primit puțină învățătură creștinească. Mergeam la biserică din când în când, mai ales la Paști, aprindeam lumânarea, apoi plecam acasă și ciocneam ouăle. Puțin mai mult decât asta poate, dar nu prea mult. Într-o zi, când am început să-mi dau seama că există nu numai Biserica Ortodoxă, ci există și o Biserică Catolică, există și „pocăiți“, cum se numeau în București („pocăiții“ fiind sectanții), am întrebat-o pe mama de ce există atâtea Biserici. Trebuie să vă spun că mama, fiind englezoaică, era botezată anglicană. A trăit 40 de ani în România, cânta prin coruri ortodoxe, mai ales la o biserică unde era preot un prieten al familiei noastre, un om foarte bun, căruia îi sunt îndatorat, cred, mai mult decât îmi dau seama, și pentru influența prezenței lui asupra familiei. Cu toate acestea, mama nu a înțeles sensul adânc al ortodoxiei, al Bisericii Ortodoxe. Nici ea nu avusese o educație creștină. Tatăl ei fusese cântăreț într-un cor englezesc, la Catedrala din Coventry, care a fost bombardată în războiul trecut, dar, ca mulți alții din generația lui, a devenit ateu. Altfel, era om bun și chiar a murit cu Biblia în mână. Așa că nici mama mea nu avea o educație duhovnicească. Dar și mama, și tata m-au învățat respectul față de cele sfinte, pentru care le-am fost mereu îndatorat. Deci, am întrebat-o pe mama de ce sunt atâtea Biserici: Ortodoxă, Catolică, Protestantă și ce diferență este între ele. Și mama mi-a spus, săraca: „Păi, diferența este mai ales că ortodocșii și catolicii gândesc că trebuie să slujești lui Dumnezeu cu toată frumusețea din lume, pe care El a creat-o, cu icoane, cu muzică, cu tot ce

se poate da mai frumos, în timp ce protestanții gândesc că trebuie să lași toate astea, căci nu sunt esențiale și să te concentrezi pe rugăciune, într-o formă simplă, despuiat de tot ce nu este esențial“.

Trebuie să vă mai spun că observ acum, la vârsta asta, că am avut întotdeauna o tendință către simplu, către esențial. Și m-a impresionat cuvântul acesta al mamei, motiv pentru care am rămas atunci cu o oarecare simpatie față de protestanți. Ajungând în Anglia, acolo nu mai era Biserica Ortodoxă Română. Erau una sau două biserici rusești și câteva biserici grecești, dar n-aveam de gând să mă duc undeva unde nu înțelegeam limba. M-a dus mama de mai multe ori la biserici anglicane. Acolo înțelegeam limba, dar atmosfera era foarte sărăcăcioasă, așa zice acum, foarte rece, plicticoasă chiar. Nu în sensul că te-ar apuca căscatul în biserică, ci în sensul că nu te hrănea cu nimic. Căutarea mea m-a trecut prin mai multe crize. Iată una din ele: de ce trebuie să ne ducem la biserică, să ne rugăm? Nu ne putem ruga și acasă? Și întrebarea asta și-o pun mulți, chiar și astăzi, dar o ridicau mulți și din generația mea și, deși nu mă rugam acasă, găseam că este destul să te rogi acasă. Așa că doar căutam. Nu mă rugam, așa cum numim noi rugăciunea, dar eram totuși în căutare. Și am întâlnit o comunitate de bapțiști, condusă de un om într-adevăr remarcabil.

Trebuie să spun că sectanții și catolicii, în Apus, nu sunt ceea ce cunoașteți aici, pentru că aceia nu sunt oameni care se dezlipesc de Biserica Ortodoxă. Acolo ei nu cunosc altceva. Au numai ceea ce au primit și ei, în forma pe care au moștenit-o. Și deci nu este duhul acesta înrăutățit, care poate fi într-o țară ortodoxă, unde mulți ori s-au dezlipit de Biserica Ortodoxă, din tot felul de motive, ori vin din afară,

cum se face acum și aici și încearcă să pescuiască în apele ortodoxe peștii Bisericii.

Am participat la viața religioasă nelegat de forme exterioare, cu gândul că am găsit în forma aceea baptistă, așa cum era în acea biserică, o formă mai curățită, mai simplificată a slăvirii lui Dumnezeu. Am rămas acolo cam un an, un an și jumătate, până când am ajuns, în căutările mele duhovnicești, în Franța, într-o enclavă română (în Anglia eram singur; erau puțini români atunci și ne vedeam din când în când, dar nu mai era Biserica Română. Preotul plecase în America și deci nu mai rămăsese mare lucru prin anii '50).

Deci, în Franța mă găseam în mediu românesc, unde am continuat căutările mele, mai ales în discuții cu un om pe care îl apreciam foarte mult pentru simplitatea, pentru smerenia lui și, în același timp, pentru adâncimea trăirii lui. Și nu atât prin conversație, cât printr-o încercare grea, prin care m-a trecut Domnul; puțin câte puțin, m-a atras Maica Domnului înapoi în Biserica în care am fost născut și botezat, de data aceasta cu descoperirea că Biserica Ortodoxă nu este o Biserică între altele, ci este, pur și simplu, firea în care Dumnezeu l-a creat pe om. Esența ortodoxiei este firea omului. Și a luat în istorie nume de dreaptă slăvire, nume foarte frumos și foarte sugestiv, adică nume care trădează, dacă vreți, ceea ce au căutat Părinții cei adevărați, care n-au căutat nici slavă lumească, nici filosofie mai adevărată, ci au căutat un singur lucru: să rămână în dreapta slăvire, descoperită de Însuși Dumnezeu; au încercat să păstreze nestrictă viziunea acestei firi omenești.

Pentru vindecarea acestei firi, care s-a smintit prin păcat, a fost nevoie ca Dumnezeu Însuși să Se întrupeze și

să devină Om adevărat, adică nu numai în sensul de om în carne și oase, ci fără păcat, om fără sminteală, Adam cel nou. Acest Adam a fost în stare, fie și prin moarte și prin iad, să completeze călătoria pe care Adam cel dintâi n-a completat-o și, înviind „a treia zi, după Scripturi” și la 40 de zile Înălțându-Se la ceruri ca om, a așezat de-a dreapta Tatălui firea omenească. Și acum, pentru prima dată în Creație, omul a devenit om complet. Aceasta este viziunea pe care au primit-o Sfinții Apostoli și pe care au păstrat-o Părinții noștri, rămânând în istorie cu numele de dreptslăvitori. Alții au vrut să fie universal, alții au protestat, fiecare cu filosofia și gândurile lor.

Și deci, m-a miluit Bunul Dumnezeu – în loc să Se supere de rătăcirile mele – așa cum a fost miluit și Fiul rătăcitor de către tatăl lui, care nici măcar nu l-a lăsat să-și rostească cuvântul pocăinței până la capăt, ci l-a împodobit cu toate podoabele moștenirii, moștenire pe care o risipise până atunci – așa și pe mine m-a miluit Dumnezeu cu înțelegerea asta. Și an după an, mi s-a adeverit din ce în ce mai mult, tocmai în Apus, unde suntem atacați și îmbulziți de toate „vânturile” care există pe pământ, de la cele mai nevinovate poate, până la cele mai îndrăcite, sataniste și, cu ajutorul Domnului, trăim an după an rugăciunea și Liturgia noastră acolo. Și ne învață și părintele Sofronie¹ să nu ne fie frică de nimeni și de nimic. Nu propovăduim în sens de prozelitism, dar cine vrea ne găsește și fiecare în felul lui, cu trăirea și cu rădăcinile lui din care a ieșit, găsește câteodată la noi mângâiere și înțelegere, într-o lume foarte întunecată și foarte greoaie duhovnicește.

Noi, în mănăstirea noastră, prețuim foarte mult legăturile cu țările și popoarele ortodoxe, care ne întăresc în trăirea și în greutățile pe care le avem de dus. Și eu, dacă vă rugați pentru mine, căci mă cunoașteți după nume, o să vă fiu

recunoscător, dacă mă pomeniți câteodată în rugăciunile voastre cele sfinte.

Ați vrea să vă referiți mai pe larg la frământările dintru început, pe care le-ați încercat și la evoluția duhovnicească ulterioară ?

Divorțaseră părinții mei, pentru ca mama să recapete cetățenia engleză și, eventual, să putem merge în Apus. Părinții voiau să ne dea nouă, copiilor (mai am și o soră), o copilărie și o educație mai libere decât se anunțau că vor fi în țara aceasta. În '55 am plecat, cu nădejtile și planurile pe care le-am găsit, de multe ori după aceea, la mulți dintre cei care veneau din țările acestea în Apus și am trecut prin toate greutățile și dezamăgirile pe care toți ceilalți le-au încercat.

Eram copil și, fără multă educație duhovnicească, amestecam libertatea, așa cum o înțelegem noi pe pământ – adică libertatea de expresie, puțința de a face tot ce vrei, de a voia-ja – cu libertatea în duh, rugăciunea și viața bisericească. Dar, de mic copil era ceva în mine care mă atrăgea către cele duhovnicești și cred că – numai Dumnezeu știe de unde încep toate – drumul vieții mele are legătură cu un moment al copilăriei, de care îmi amintesc. Nu știu cum a început, dar țin minte că aveam la un moment dat sentimentul morții, un sentiment așa, vag. Cineva îmi vorbise despre aceasta, probabil mama, și-mi amintesc că aveam o oroare de moarte, cum avem toți. Și mă întrebam: „Dacă ne naștem, de ce trebuie să murim?“. Neavând educație duhovnicească, nu știam atunci (lucrul acesta l-am aflat mai târziu) că nu Dumnezeu a făcut moartea și că moartea este boala omului, dușmanul omului. Și încercam și eu să mă mângâi, așa cum făceau și semenii mei, că toate mor, că așa e făcută lumea, că și animalele, și frunzele, și florile au un sfârșit și deci, de ce nu și eu?

Dar moartea nu era numai un fel de coșmar în viața mea; fără să-mi dau seama atunci, eram deja pe un drum de căutare duhovnicească; exista ceva în sufletul meu, pe care-l pot formula acum, dar, firește, atunci n-aș fi reușit nicidecum: era o înțelegere printr-o reducere la absurd. Moartea era absurdul total al vieții. Întrebarea mea, pe care n-o puteam formula atunci, la vârsta de 6-7 ani (poate și mai înainte, nu-mi dau seama), era: „Dacă totul se termină cu moartea, atunci viața mai are vreun sens?“. Dar, fiindcă de bine, de rău, credeam în Dumnezeu și deci și în veșnicie, tare nădăjduiam să fie adevărată această veșnicie. Mi se părea imposibilă și de-a dreptul fără sens realitatea morții. Dacă este într-adevăr un Dumnezeu și viața se reduce la moarte, atunci moartea trebuie să ascundă ceva, poate tocmai sensul vieții.

Când ai o problemă și nu știi să-i găsești rezolvarea, întrebi la dreapta și la stânga, deși întrebările tale, uneori, n-au nimic de-a face cu această problemă. Întrebam, de exemplu, la vârsta de 7 ani, când mă pregăteam să mă duc la școală: „De ce se duce omul la școală?“. Simțeam că o să fie o pierdere de vreme, o pierdere de copilărie, în sensul că nu-mi aduce răspunsul la ce căutam eu. Nimeni n-a știut să-mi răspundă, fiindcă nici n-a înțeles cineva ce era în sufletul meu. Pentru mine, întrebarea s-ar fi putut traduce: care-i sensul vieții și ce aduce școala, învățătura, la acest sens al vieții?

Mi se spunea că-mi trebuie o bază, o cultură și nu mai știu ce, lucruri pe care, sunt convins, toți le-ați auzit. Eu simțeam, dar nu știam cum să argumentez, la 7, 8 sau 10 ani, că răspunsul la toate frământările mele este Dumnezeu. Și m-a trecut Domnul prin tot felul de pribegii până am ajuns,

cum vedeți, la călugărie. Când mi s-a dezvăluit calea aceasta – călugăria – am simțit-o, într-adevăr, ca fiind căutarea mea din copilărie.

Între timp am pribegit și la alte credințe, fiindcă eu nu aveam conștiința a ceea ce este Biserica și nu înțelegeam de ce sunt mai multe Biserici. Credeam că, mai mult sau mai puțin, toate sunt valabile și, până la un punct, este și acesta un adevăr. Însă lucrul specific, pe care nu îl înțelesesem, era Împărtășania, Sfânta Împărtășanie în Biserica Ortodoxă. Credeam că-i un simbol și, dacă-i un simbol – minunat, nu-i așa ? – pâinea ca trup și vinul roșu ca sânge, eram gata (poate m-am și „împărtășit“ în alte biserici, dar nu-mi aduc aminte) să mă duc și, dacă Domnul a zis să facem așa, facem așa. Dar nu înțelegeam de ce. M-a trecut Domnul prin protestantism și, ca bun protestant, am început să citesc Biblia. Și în Biblie m-am poticnit în mod special la capitolul al VI-lea din Evanghelia Sfântului Ioan, unde Domnul Iisus vorbește așa de clar și așa de deschis despre Sfânta Împărtășanie, dar nu ca de un simbol. El vorbește acolo de Trupul Său, spunând că cine nu mănâncă Trupul Fiului Omului și nu bea Sângele Lui nu are viață în sine². Și eu încercam să înțeleg ce înseamnă aceasta, de ce vorbește așa de concret? Însă m-am mai consolât un pic văzând că până și Apostolii s-au smintit de acest cuvânt greu de înțeles, pentru care unii L-au și părăsit spunând: „Acesta este un cuvânt greu de primit și cine-l poate primi?“³ Și Domnul S-a întors către cei 12 ucenici și i-a întrebat: „Și voi Mă veți părăsi?“⁴. Apostolul Petru l-a răspuns: „La cine ne vom duce, Doamne, cine altul are cuvântul vieții?“⁵. Și eu m-am „agățat“ cu dinții și cu ghearele de cuvântul Apostolului Petru și am

rămas, ca să zicem așa, nesmintit. Adică așteptând până ce Domnul îmi va arăta calea.

Printr-o poveste destul de lungă, cu crize, pe care le văd acum cu mult interes (atunci cu multă durere și greutate, cu anxietate – cum se zice – cu adâncă neliniște și tulburări, pe care le-am trecut), mi-a arătat Domnul până la urmă ce înseamnă Împărtășania. Și iată cum.

Pe când eram încă protestant, l-am provocat pe un ortodox să-mi spună de ce ortodocșii arată atâta evlavie preoților lor, încât le sărută și mâna. Și dânsul, foarte smerit și blând, mi-a zis: „Păi, nu știu; eu, personal, sărut mâna care-mi poate da ceea ce nu pot avea fără preot“. Și eu l-am întrebat: „Ce-i asta? Ce poate un om să-ți dea, ceea ce tu, om fiind ca și el, nu poți să ai?“. Și mi-a răspuns, tot așa blând și smerit: „Prea Cinstitul Trup și Sânge al Domnului și Mântuitorului nostru“. Și atunci mi-am dat seama dintr-o dată că era vorba de ceea ce numim noi în Biserică „*Taină*“ și, pentru prima oară, am înțeles mai concret, mai conștient, ce înseamnă Taină. Și eu credeam în Taină. Toate-s taine în viața asta, până și creația, până, așa zice, și informatica, în vogă astăzi (și eu, la mănăstire, m-am ocupat de computer și am găsit acolo o mare taină descoperită omului). Dar, evident, atunci când e vorba de Duh și de Dumnezeu, de veșnicie, acolo sunt taine deja la un alt nivel.

Deci, ca să revin la ce spuneam mai înainte, am cerut aceluiași domn, prin care m-a „lovit“ Domnul cu parul în cap, să aranjeze cu preotul să mă spovedesc și să mă împărtășesc și de atunci sunt iarăși în Biserica Ortodoxă.

Acolo s-a întâmplat un lucru, poate cel mai important al vieții mele. În criza mea, tot căutam să înțeleg de ce ortodoxia ar fi mai adevărată decât protestantismul în care cre-

deam atunci și pe care îl socoteam o formă mai curățită a creștinismului, nu ca ortodoxia, care mi se părea închistată de tot felul de lucruri, cu icoane, cu podoabe, cu cântări, cu ceremonii. Eu credeam că protestantismul era un creștinism esențial și observ că m-a interesat întotdeauna esențialul, esența lucrurilor. Și aș încuraja și încurajez tot mereu pe tineri și pe cei cu care vorbesc, că trebuie înțelese lucrurile esențial, în adânc, și nu periferal (sic!).

Căutăm cu nesaț viața adevărată în toate direcțiile vieții noastre, prin cultură, prin călătoriile noastre duhovnicești, ba chiar și în păcat. Și în păcat omul, până la urmă, își caută menirea lui cea adevărată. Dar păcatul nu este adevăr și de aceea ceea ce Domnul nu ne-a dat ca poruncă, noi numim păcat, nu în sens moral sau etic, ci în sens ontologic, al firii. Chiar dacă noi nu înțelegem deplin poruncile, avem încredere în Dumnezeu, Care ne-a dezvăluit nouă ceea ce știe El mai bine că ne trebuie, fiindcă El ne-a făcut și El ne dezvăluie, prin cuvintele Sale, care sunt năzuințele noastre și unde găsim hrana ce o căutăm cu atâta poftă, adică viața veșnică.

Și la puțină vreme după întoarcerea mea la ortodoxie, mi-a venit și chemarea călugăriei, pe care am simțit-o ca fiind răspunsul la întrebările ce mi le puneam din copilărie și, cu timpul, am înțeles că *moartea deține sensul vieții* și văd acum că existența noastră aici, pe pământ, nu este decât un al doilea stagiul al trecerii noastre dintru neființă întru ceea ce ne cheamă Dumnezeu, ființa lui Dumnezeu, adică veșnicia.

Primul stagiul a fost viața noastră în pântecul mamei noastre. A fost o gestație „mecanică”, unde s-a format sistemul acesta, trupul acesta, potrivit pentru a putea trăi

în existența pământească, pe care ne-o dă Dumnezeu. În existența aceasta se petrece o a doua gestație; am murit ca să ne naștem aici, am murit pentru viața noastră precedentă, în pântecul maicii, și acum începe, de când ni se conturează personalitatea, dialogul nostru cu Dumnezeu. De acum, Dumnezeu nu mai face nimic în viața noastră, decât dacă Îl lăsăm, dacă zicem „Amin” cuvântului Lui, dacă avem încredere în El. Prin toate formele pe care ni le-a dat în istorie, Domnul ne cheamă, ne dă încredere în El, ne arată ce poate și ce vrea să facă cu noi și, prin acest dialog între sufletul nostru și Dumnezeu, Părintele ceresc continuă creația omului, de data asta nu fără voia omului. Nimic nu face fără voia noastră (este foarte importantă noțiunea aceasta a libertății omului); Dumnezeu face apel la libertatea noastră și ne învață în viața aceasta că și ea este o „gestație” pentru viața care va să fie, adică viața veșnică. În pântecul maicii ni se formau mădulele, de care n-aveam nevoie acolo. Ce căutau acolo mâini și picioare; ce aveam de făcut cu nasul, cu ochii și cu gura? Acestea erau însă pentru viața ce avea să fie după aceea.

Mulți dintre intelectualii noștri se smintesc și nu cred în rugăciune, nu cred în duhovnicie și pare normal așa; cu intelectul rămas în limitele vieții acesteia, nu se poate vedea o rațiune a lucrurilor duhovnicești, fiindcă ele sunt mădulele vieții ce va fi. Spre deosebire însă de starea de dinainte de naștere, Dumnezeu nu ne formează mădulele acestea decât prin voia noastră liberă, care voie liberă se exprimă prin credința pe care ne încurajează Dumnezeu să o avem și o cultivă în noi. Zic că Dumnezeu o cultivă în noi mai mult decât o cultivăm noi. Deci, răspunzând prin liberul nostru arbitru lui Dumnezeu, Îi dăm puțința să continue în noi creația Sa; Dumnezeu ne învață în viața aceasta să începem noi înșine să tăiem ombilicul dintre noi și pântecul creației

acesteia. Și aici încep, în starea căzută a omului, durerea și tragismul vieții duhovnicești, care trebuie văzute în perspectiva vieții veșnice. Și, precum pruncul în pântecul maicii sale nu știe nimic, ci lasă firea să facă ce știe ea cu el, așa și noi, în pântecul vieții acesteia, să ne încredințăm întru totul Domnului.

Și chiar să colaborăm, prin rugăciune și prin participarea la Tainele Bisericii, care sunt energiile vieții ce va să fie. Începând de la Botez, despre care Sfântul Pavel zice că este deja o moarte în Hristos⁶ – ne pogorâm în moarte, în apa botezului, și ieșim din ea înnoiți întru viața cea nouă, în Hristos; prin eforturile ascetice ale vieții noastre, învățăm, puțin câte puțin, să ne îndepărtăm, să ne detașăm, în măsura în care ne este cu putință, de elementele vieții acesteia și să gustăm ceva din viața cea veșnică, adică al treilea stadiu. Vom muri până la urmă și trupește, vom muri definitiv vieții ăsteia, ca să ne putem naște definitiv în cea care va să fie.

Părinte Rafail, care a fost cea mai puternică criză a Sfinției Voastre?

Mă tot gândesc, dar n-am găsit încă răspunsul deplin. Ce vă spun acum nu-i un răspuns matematic. Fiecare criză, când vine, este cea mai puternică. Îmi aduc aminte acum de cuvântul părintelui Sofronie, care spune că *drumul mântuirii este o urcare pe Golgota*. Or, la fiecare pas, ai același efort de a te ridica mai sus, cu aceeași greutate, la care se mai adaugă, așa zice eu, oboseala.

Fiecare criză care vine omului este pentru prima oară și mă interesează întrebarea asta, fiindcă acum încep să-mi dau seama că fiecare criză a fost, într-adevăr, o continuare a drumului. Foarte important este faptul că nu există criză care să nu vină cu îmbogățire. Și mulțumesc celui care

mi-a pus întrebarea aceasta, tocmai fiindcă m-a făcut să conștientizez această îmbogățire. Tot ce este durere în viața asta nu este decât o naștere, începând chiar de la primul blestem pe care l-a suferit omul după cădere. Dumnezeu i-a spus Evei că în dureri va naște copii⁷. Și am observat – și acum îmi este din ce în ce mai clar – nu numai că în durere se nasc copiii, dar că fiecare durere este o naștere de copil și acel copil ești tu, care suporti durerea, care treci prin criză. De altfel, un profesor de teologie din Paris explica faptul că noțiunea „criză” vine de la grecescul „krisis”, care înseamnă judecată. În criză, Dumnezeu judecă viața mea. Deci, criza este o judecată pe care Dumnezeu o manifestă față de mine sau față de o națiune (profesorul acela vorbea de crizele și pribegiile prin care a trecut Israel în Vechiul Testament, de robirile la alte neamuri etc.), prin care Dumnezeu mă invită să judec și eu viața mea. Prin criză, gândul Domnului este să văd ce este adevărat și ce nu este adevărat în viața mea. Deci, criza este clipa în care putem și noi judeca, în care se manifestă judecata lui Dumnezeu. Îmi pare rău că în românește nu există un cuvânt ca „defy” sau „challenge” din limba engleză; există termenul apropiat *provocare*, care este mai peiorativ decât în limbile Occidentului; deci, e vorba de o provocare și o invitație în același timp a lui Dumnezeu să mergem mai departe. Și, așadar, fiecare criză este un pas înainte; fiecare criză, pentru că n-ai mai trecut-o, este cea mai mare. Și în sensul ăsta, cu înfricoșare aștepti ce alte crize îți mai aduce viața; și așa zice că și eu aștept. Dar și cu nădejde aștept, cu alte îmbogățiri și rămân la rugăciunea: „Doamne, cum știi Tu, miluiește-ne pe toți”.

Ați scris vreo carte în Occident?

Am scris o singură carte, care se numește *Gânduri*. Am scris-o, mai ales, din îndemnul cuiva, care se aștepta ca fiul lui Noica să scrie o carte. Și când a deschis această carte, prima pagină era albă, a doua era albă și toate celelalte la fel. Acum, la sfârșitul vieții mele, mă gândesc să scriu altă carte care s-ar numi *Memorii*, fiindcă așa scriu toți oamenii mari. Or, cum eu mi-am pierdut memoria, această carte va fi asemenea celei dintâi!

Neîndoielnic, aveți foarte multe de împărtășit în planul vieții spirituale. Referiți-vă la aspectele ziditoare de suflet, care vă vin acum în minte sau la cele care vă sunt mai la îndemână a le exprima.

Începem de la filosofie, fiindcă mulți ați auzit de profesorul Noica. Mulți cunoașteți, probabil, că acest cuvânt – „filosofia” – înseamnă în grecește „iubirea înțelepciunii”. Or, pentru noi, înțelepciunea este Înțelepciunea lui Dumnezeu, este Însuși Fiul lui Dumnezeu întrupat, Hristos. Și pentru noi, altă înțelepciune nu există. Și, dacă această înțelepciune este nebunie⁸ – și este nebunie pentru lumea asta – atunci să fim și noi „nebuni”, fiindcă înțelepciunea lumii acesteia a nenorocit pe om.

Iubirea este cuvântul la care putem reduce toate poruncile lui Dumnezeu. Dumnezeu, Care a făcut pe om după chipul și asemănarea Lui, Care a făcut cerurile și pământul, știe, fără îndoială, de ce l-a făcut pe om, ce caută, de ce trăiește omul și mai ales, de ce moare. Dumnezeu ne-a dat porunca iubirii de Sine și a iubirii de aproapele. În acest cuvânt „iubire”, spune Domnul, se cuprind toată legea și Pro-rocii⁹ și, putem adăuga, tot restul. De ce? Pentru că Dumnezeu Însuși este iubire¹⁰.

Alt cuvânt pe care mi l-am amintit a fost un cuvânt pe care părintele Sofronie ni l-a dat într-o mică cuvântare, când

m-a tuns călugăr în 1965. Vă mărturisesc că o parte din cuvântarea lui n-am auzit-o, fiindcă mintea îmi era parcă în altă parte. Dar m-a trezit un cuvânt pe care mi l-a spus, anume că nu se poate să nu biruim. Deci, am cerut Domnului să-mi dea să înțeleg în viața de monah, care sunt condițiile ca să fie cu putință să biruim. Și cred că am înțeles. Este vorba de ținerea cuvântului Domnului.

Ați trecut prin iad și n-a fost prima oară, căci neamul nostru, ca și alte neamuri, mai ales cele ortodoxe, au trecut prin iad. Demonul știe unde să atace. Dar, precum Iov sau Iosif în Vechiul Testament, dacă ne ținem de cuvântul acesta al lui Dumnezeu, Cel mai sfânt decât toți sfinții, e cu neputință să nu biruim. Numai să rămânem cu Domnul.

Pribegia mea m-a ajutat la un lucru foarte important. Întotdeauna am avut o mică problemă cu un sentiment prea patriotic sau prea naționalist. Mă gândeam că, dacă m-aș fi născut în neamul celuilalt, aș fi avut la fel „agățarea” aceasta față de origine. Or, în pribegie, prin anii '70, am încercat să fac și eu ceva pentru neamul meu și limba mea și am vrut să traduc în românește viața Sfântului Siluan¹¹. Trebuie să vă spun că m-am poticnit la primul cuvânt; absolut la primul cuvânt pe care l-am întâlnit și mi-am dat seama că nu mai eram decât un străin, că nu mai rămăsese mult din românismul meu.

De prin anii '80 am mai avut contact cu literatura română și mi s-a mai înprospătat limba. Dar prin anii '70 a fost perioada cea mai sărăcăcioasă. Aproape că-mi uitasem limba, nu mai eram obișnuit să o întrebuițez. În '72, tata a venit să ne viziteze și vorbeam cu el în românește, însă cu multă greutate. Nu găseam cuvintele. „Ruginise” oarecum memoria cuvintelor românești.

Deci, poticnindu-mă de primul cuvânt și descoperind că nu mai sunt decât un străin, că toate limbile pe care le știu nu sunt, mai mult sau mai puțin, decât limbi străine, am trăit durerea cu care se trăiește constatarea asta și am simțit un fel de eliberare că originea nu este mai importantă decât faptul că există. Omul cred că nu se îmbogățește disprețuind vreo realitate oarecare. Dar nu toate realitățile au și multă importanță. Originea îți este cuibul, ca al păsărilor. Pasărea se naște într-un cuib; până-i cresc aripile și își ia zborul, crește în cuibul acela, dar după aceea, de multe ori, nu se mai întoarce în acel cuib niciodată. Omul, în orice caz, își face aripi duhovnicești către ființa lui, către veșnicia lui și zboară acolo, în veșnicie. Și acesta a fost un pas în căutarea aceea, de multe ori neconștientizată, către ceea ce este veșnic și esențial și care este mesajul ascuns în ceea ce altfel ar fi o grozăvie de nespus – moartea.

Vedeți, în căutarea mea am ajuns și la călugărie. *Am trecut prin mai multe faze, dar niciodată prin ateism.* Am avut și acolo o intuiție care nu m-a lăsat niciodată să neg, adică să mă opun gândului lui Dumnezeu. Dar multe dubii și neînțelegeri am avut. Am trecut, ca și mai toată lumea care caută, prin crize, mai mult sau mai puțin adânci, care m-au adus la un rezultat mai mult sau mai puțin spectaculos. Unul dintre cele mai mari, poate cel mai mare, a fost revenirea la ortodoxie, și Bunul Dumnezeu, profitând de prostia mea, în loc să mă pedepsească – așa cum ne gândim noi că face Dumnezeu (fiindcă și noi ne facem un dumnezeu după chipul și asemănarea noastră, de prea multe ori) mi-a descoperit ortodoxia ca fiind firea omului.

Prin cădere, omul și-a ieșit din această fire, a căzut din firea lui și a trebuit ca Însuși Dumnezeu să vină în istoria

omului, să-și „suflece mânecile“ și să spună: „Uite, omule, vin Eu să fiu om, căci tu n-ai aflat, n-ai știut cine ești“. Dumnezeu a venit în istorie să fie El om, a trăit toate nefericirile noastre și toate rezultatele căderii noastre, a trebuit să trăiască și moartea noastră, să treacă și prin iad și acolo Dumnezeu a dat o singură lovitură. Până acolo, Dumnezeu a fost blând ca un miel, dar acolo, Mielul a distrus porțile iadului și, cum cântăm la Înviere, prin moartea Lui a biruit moartea, a săvârșit un lucru pe care primul Adam n-a știut și n-a putut să-l săvârșească, din cauza căderii. Dar, prin Înviere, Înălțare și ședere de-a dreapta Tatălui, El a parcurs drumul pe care ar fi trebuit să-l facă măcar un om și deci în Hristos, omul s-a desăvârșit și s-a schimbat. Acesta este sensul Noului Testament.

Aș vrea să vă îndemn pe toți să vedeți ceea ce este lăuntric și esențial, fiindcă odată ajuns la asta, omul nu poate muri. Și acestea sunt cuvintele pe care părintele Sofronie mi le-a spus de multe ori, mai ales în ultimii patru ani. Pentru om nu există moarte și, în clipele cele mai tragice ale vieții, ori în ce fel ar fi tragice, o mare mângâiere este credința că omul nu poate muri. Mare mângâiere este să știi că toate valurile vieții sunt provizorii. Față de vremea în care simțeam tragedia aceasta, de a închide ochii la toată frumusețea lumii, acum din ce în ce mai mult văd că frumusețea aceasta nu este decât un simbol al realității ultime. Deci, viața de acum o văd într-un aspect dublu. Un aspect căruia i-aș zice funcțional. De exemplu: mâncarea, băutura și toate lucrurile care te țin în viață au doar o funcțiune. Chiar lucrurile care ne îmbată cu frumusețea și cu tot felul de atrageri sunt funcționale. Fără ele, într-o oarecare măsură, murim sau scădem în viață. Există însă și un aspect simbolic, care

trădează ceva din veșnicie. Și simțirea omului se agață de simbol, ca și cum ar fi realitate.

Biserica, Maica noastră, ne naște întru veșnicie, arătându-ne că trebuie să ne dezlipim de acestea, pentru că ele nu sunt decât niște dezvăluiri într-o formă foarte redusă a ceea ce ochiul n-a putut vedea, urechea n-a putut auzi și la inima omului nu a putut intra¹², adică cele pe care Dumnezeu le-a pregătit pentru cei ce-L iubesc. Deci, la aceasta o să mă opresc.

Biserica am trăit-o ca pântecul maicii și lumea toată este Biserica în sensul ei simbolic. Biserica este acolo unde este creația lui Dumnezeu și glasul lui Dumnezeu cheamă pe om dintru neființă întru existență și din existență în Biserică, iarăși întru ființa lui Dumnezeu. Biserica este acolo unde omul realizează această chemare a lui Dumnezeu și unde se cultivă toate simbolurile acestea în ceea ce au ele mai adevărat, în aspectele cele mai veridice, prin care ele pot prezenta veșnicia. Mă gândesc la iconografie, la poezia liturgică, la muzica liturgică. Ce să mai vorbesc de lucrurile esențiale ale Bisericii, adică rugăciunea, care este convorbirea personală a omului cu Dumnezeu și Sfintele Taine, care sunt hrana și puterea acelor lucruri pe care trebuie să le săvârșim și care sunt cu neputință omului singur. Căci și aceasta trebuie să știm, anume că ceea ce ni se cere a împlini în Biserică, nu este greu; este cu neputință. Dar ce este cu neputință omului, Dumnezeu Însuși împlinește pentru om. Și aici intervin Tainele Bisericii și puterea lor care hrănește această naștere și creștere întru veșnicie, în fiecare suflet.

Ortodoxia – marea temă a vieții mele

Părinte Rafail, consider că sunteți cel mai indicat să ne spuneți cum se poate ajunge la ortodoxie, trecând prin mai multe crize. Am spus că sunteți cel mai indicat, întrucât mi se pare că nu sunteți nici român, nici englez și nu ați fost crescut în ortodoxie. Este o întrebare indiscretă, dar cred că este necesară nouă, tuturor. Prin ce crize ați trecut și prin ce confesiuni și cum L-ați descoperit pe Dumnezeu tocmai în ortodoxie? Deși întrebarea poate părea răutăcioasă, vă reamintesc că toate cultele și confesiunile susțin, fiecare în parte, că L-au descoperit pe Dumnezeu și calea spre El este cea arătată de ele. Deci, Sfinția Voastră ne puteți spune de ce ortodoxia este calea cea adevărată? Cum ne-ați putea convinge?

Convertirea la adevăr, recunoașterea adevărului, criteriul pe care-l căutam eu nu se găsește ca un lucru general. Criteriul adevărului se dezvăluie inimii, printr-un cuvânt unic adresat acelei inimi. Dumnezeu are o conversație intimă, personală, cu fiecare inimă. Deci, dacă ați fi altceva decât ortodocși, nu cred că aș ști cuvântul pe care trebuie să vi-l spun, dar aș încerca, cu ajutorul lui Dumnezeu, să găsesc un cuvânt care să simt că-i adevărat. Cum să-l găsesc, nu știu.

Vă fac o altă mărturisire. Rugăciunea mea către Domnul este aceasta: „Doamne, dă-mi să spun ce trebuie!“. Fiindcă nu caut, în general. Fiecare trebuie să găsească, prin rugăciune, prin cuvânt, ce-i adevărul și de ce acesta este adevărul. Și acest lucru se poate exprima în cuvintele pe care vi le-am spus deja: „Doamne, ce-i adevărul și de ce este așa? Spune inimii mele, convinge prostia mea!“ Aceasta era una

din rugăciunile mele atunci când căutam. Acum încerc să mă apropiu de întrebare, vorbindu-vă despre prima criză pe care mi-o amintesc.

Problema existenței sau neexistenței lui Dumnezeu s-a pus, sub formă de criză, abia când am ajuns în Occident. Când eram în țară, copil fiind, credeam și mă satisfăcea răspunsul că Dumnezeu există și că trebuie să crezi în El, deși nu ai nicio dovadă. În Anglia – poate și pentru că am mai crescut cu vârsta – mi-am pus problema: există sau nu există Dumnezeu? Era și adolescența, când trebuia să-mi dau un răspuns: da sau nu. Și am intrat în criză, pentru că am văzut că alta este viața dacă Dumnezeu există și alta dacă nu există. Eu ce fel de viață trebuia să urmez? Nu am putut rezolva această criză, fiindcă atunci nu aveam dovada existenței lui Dumnezeu și, în acel moment de adâncă criză, n-am găsit împăcarea decât în gândul că, în definitiv, mie-mi place să trăiesc ca și când Dumnezeu ar exista și nu ca și când n-ar exista. Deocamdată o să trăiesc ca și cum El ar exista și, dacă El există cu adevărat, poate va găsi o cale să-mi arate acest lucru.

Atunci n-am avut înțelepciunea să-mi fac rugăciunea pe care, ulterior, nu numai că am recomandat-o multora, dar am găsit-o chiar și la Sfântul Siluan și care, esențial, constă în formula asta: „Doamne, dacă Tu ești, găsește Tu calea cum să vorbești inimii mele“. Dar atunci n-am știut să spun asta. Dumnezeu însă „a auzit“ ce n-am știut eu să spun în prostia și neputința, în păcatul și întunericul în care mă zbăteam și, după un an și jumătate, cred, mi-a dat o dovadă despre prezența Lui în creație, dovadă care nu-i un lucru extraordinar, dar, în contextul de atunci, mi-a convins inima și am înțeles că Dumnezeu există. Așa că de atunci nu mi s-a mai zdruncinat această parte a credinței. Aceasta a fost prima criză.

Am continuat să întreb așa: „Doamne, cum ești Tu? Unde Te găsești ? Arată-mi Tu căile!“.

La începuturile căutărilor mele, nu știam dacă sunt sau nu diferențe între diferitele forme de a proslăvi pe Dumnezeu. M-am dus de multe ori la biserica anglicană, unde se ducea mama – ea fiind anglicană – și nu m-a atras niciodată prea mult. Am dat ocol, la un moment dat, tuturor bisericilor care se găseau în jurul locului unde trăiam noi în Londra; am cunoscut pe penticostaliști¹³, pe congregaționaliști¹⁴, pe Armata Salvării¹⁵ și altele și, până la urmă – așa s-a întâmplat cu viața mea – m-a introdus cineva la o biserică baptistă, unde am rămas cam un an și jumătate, doi ani, poate. Am rămas, mai ales, fiindcă m-a atras predica pastorului baptist, un om pentru care am până acum cea mai mare prețuire.

Între timp, întrerupsesem școala și un prieten bun al tatălui meu și al familiei, văzându-mă rătăcit în viață, din prietenie pentru tatăl meu și pentru mine, s-a gândit să facă ceva pentru a mă ajuta să mă întorc la școală. M-a invitat în casa lui, în Franța, mi-a făgăduit că avea să-mi găsească o bursă, dacă eram de acord să-mi reiau studiile, după care să mă duc la Universitate și să fac ceva serios cu viața mea.

După doi ani de rătăcire „culturală“, am văzut că m-am înfundat într-o alee fără ieșire și, cu bucurie, am primit această indicație. Dar era o problemă. Eu începusem să am acum o teologie protestantă prin care, între altele, refuzam închinarea la icoane, socotind-o un fel de idolatrie și chiar mă gândeam: nu cumva demonul va profita sau poate chiar mă pune să mă duc acum la Paris, să trăiesc de data asta în emigrația română (la Londra erau foarte puțini români, nu era un grup așa organizat, nici biserică nu mai aveau, în timp ce la Paris era foarte puternică emigrația română

și avea și un restaurant, la un moment dat, avea și altele) și deci să mă întorc la „erezia ortodoxiei”? Căci știam că am sâmburele în mine. Că din botez eram ortodox, dar mă lăsam în voia Domnului, Care este Atotputernic. Sunt multe detalii minunate, pe care nu pot să vi le spun pentru că nu este timp. Aș vrea să spun însă că Dumnezeu Se arată uneori ca având mult umor. Trebuie să aibă, de vreme ce a suferit să mă nasc și eu!

Și nu puteam să rezolv nici criza asta, ca să mă păzesc de ortodoxie. Și într-o seară, cam cu multă teamă, să nu cumva să cad de la credința asta „curată” pe care mi-o descoperise Dumnezeu, am început să mă rog înverșunat Domnului, să mă păstreze, orișunde aș fi, ca să nu cad înapoi „în erezie”.

Și, rugându-mă înverșunat, vine un gând așa, ca un șarpe și îmi zice: „Dar dacă ortodoxia e adevărată, și protestantismul e o smintire?” Însă, nu accept să răspund, căci nu prevedeam ce răspuns să dau, dar încercam ascetic: „Nu, trebuie să rămân credincios lui Dumnezeu”. Și am alungat gândul. Dar iar vine gândul în partea cealaltă: „Dar Dumnezeu toate le știe și tu nu le știi pe toate. Dacă El știe că ortodoxia-i adevărată?”. M-am gândit, dar n-am răspuns decât: „Nu se poate: eu mă țin, Dumnezeu mi-a arătat, lasă prostiile!”.

Și a fost o luptă așa, de mai multe ori, și nu ajungeam să scap de șarpele ăsta care – alunecos, nu-i așa ?, mai la stânga, mai la dreapta – vine, se întortochează, nu scapi de el, până am intrat într-un fel de panică. Mi se înfășurase parcă în jurul gâtului. Zic: „Doamne, pentru Tine să rămân credincios. Dacă, într-adevăr, s-ar putea ca ortodoxia să fie adevărată și protestantismul să nu fie adevărat, atunci trebuie să mă convingi. Dar Tu să mă convingi, dumnezeiește. Tu, ca Dumnezeu, prostiei mele să-i vorbești. Tu, ca Dum-

nezeu, tainei inimii mele trebuie să-i glăsuiești, într-un fel ca să înțeleg eu, prostul, nu altul. Dacă Tu nu mă convingi, eu o să mă țin morțiș de lucrul acesta”.

Deci, m-am dus la Paris și – povestea se poate lungi mult, dar eu țin s-o scurtez – acolo m-a trecut Dumnezeu printr-o criză. Aș vrea să subliniez aici cuvântul criză. Eu voiam să discut cu un ortodox, pe care îl admiram foarte mult, tot felul de puncte în care mă simțeam și eu mai întărit în teologia mea protestantă; doream niște principii ca să înțeleg măcar intelectual ortodoxia. Ba gândeam chiar că poate Domnul, între alte taine, prin mine, smeritul, să lumineze și pe celălalt. Cum să rămână și el, săracul, ortodox, om așa înțelept, care cunoștea Biblia așa de bine?! Și eu, ca protestant, începusem s-o citesc deja. Și voiam o serie de discuții, pe care le-am și început, dar, ca de obicei, discuțiile la nivelul acesta intelectual nu duceau prea departe. Erau interesante, dar cam atât. Și văd acum ce am văzut și după aceea, că n-ar fi dus nicăieri. Dar Dumnezeu a făcut așa, încât nici el cu lucrul lui, nici eu cu școala mea, n-am putut să ne mai vedem o vreme. Deci, Dumnezeu m-a trecut printr-o criză. Apoi, într-o zi, am simțit ceva ce nu pot descrie amănunțit. Aș putea pomeni multe momente, dar nu văd nici acum cum unul duce la celălalt, de ce într-o zi am simțit, ca o lumină în sufletul meu, gândul de a mă întoarce la ortodoxie. Și mă împăcam din ce în ce mai mult cu el, fără să găsesc vreo explicație logică. Ceva în mine se împăca cu acest gând până când, într-o zi, n-am mai rezistat, am cerut Domnului și a făcut în așa fel, încât l-am văzut pe prietenul meu. Ne-am văzut deci și toată ziua aceea am încercat să vorbesc cu el nu despre frământările mele teologice, ci să obțin de la el vreun cuvânt care să fie vreo aluzie, vreo idee la întoarcerea mea la ortodoxie. Modest cum era, smerit,

om minunat, n-a vrut să mă forțeze cu nimic, până când eu, nemairăbdând, am spus: „Ce crezi, nu cumva ar trebui să mă întorc la ortodoxie?” Nu mai țin minte exact despre ce vorbeam, dar toate mergeau în direcția aceea și, cu ajutorul dânsului, m-am întors, prin Spovedanie și Împărtășanie. Am simțit că așa trebuie să mă întorc, să mă spovedesc, să mă împărtășesc. Și spre uimirea mea, în zilele acelea – nu știu dacă numai în prima sau și în următoarele zile – am avut așa o trăire pe care nici nu știu cum s-o descriu, dar așa o deschidere, așa o luminare, că am înțeles ortodoxia ca fiind nimic altceva, decât firea omului. Spun cu cuvintele de acum; atunci nici nu știam cum s-o exprim, dar așa o simțeam.

Omul, prin fire, este ortodox: chinez, libian, negru din Africa, piele roșie, orice ar fi el, prin firea lui este ortodox.

Nu era vorba dacă ortodoxia era mai adevărată decât protestantismul, dacă este mai adevărată, pur și simplu mai dreaptă, mai adâncă sau cea mai dreaptă, sau cea mai adâncă etc. *Ortodoxia este singura realitate a omului.* Este în firea omului. Această fire, puțin câte puțin, s-a conștientizat; omul și-a pierdut-o prin căderea în păcat și psalmul îl plânge pe om ca tot omul fiind mincinos¹⁶, dar cred că trebuie înțeles oarecum ca traducerea în slavonă: „Tot omul este minciună”.

Omul, dacă nu și-a găsit – să vorbim într-un limbaj modern – identitatea lui, rămâne în minciună. Omul este minciună până când, în Hristos, devine adevăr ca și Hristos Care S-a numit Adevăr. Or, ca omul să-și regăsească, să zicem, identitatea, să-și revină în fire, cum se spune în limba română, a trebuit ca Dumnezeu Însuși să Se întrupeze, să devină om, să trăiască mizeriile noastre, să trăiască toate defectele astea ale căderii, până și moartea, până și iadul. A făcut și un lucru pe care primul Adam nu l-a știut. Că reve-

nind prin Înviere la viață, a putut și să Se înalțe la ceruri și să șadă de-a dreapta Tatălui, completând calea ființei omului, dacă vreți, calea „devenirii întru ființă” a omului, până la șederea de-a dreapta Tatălui.

Numai în Hristos, omul își poate reveni în firea lui cea adevărată ca identitate, numai astfel își regăsește firea lui cea adevărată, așa cum a fost concepută de Dumnezeu mai înainte de veci, când S-a gândit să facă pe om în chipul și asemănarea cea dumnezeiască.

Acum, din nefericire așa zice, dacă îmi îngăduie Dumnezeu acest lucru, această revenire în fire a omului s-a făcut istoric acum 2.000 de ani și geografic la Ierusalim. Cultural, a trecut prin limba greacă și prin toate îmbogățirile pe care le-a trăit limba greacă, de la gândirea filosofilor și intuițiile lor. Zic din nefericire, fiindcă la început creștinismul era un grup mic de oameni, care era considerat ca o sectă aparte, cum vedeți și în Faptele Apostolilor¹⁷ și care se încadra și oarecum în dezbinările astea ale istoriei. Dar rătăcirile omului prin înțelepciunea lui (să nu uităm că Dumnezeu, prin nebunia Crucii, a mântuit pe om și omul tot caută la înțelepciune și la semne), dezbinările astea ale istoriei au făcut că singurul adevăr, singura realitate a firii omului a luat o formă istorică, și-a luat un nume în istorie, se numește ortodoxie și se găsește aici mai mult decât acolo. Dar, esențial trăită, ortodoxia este – am trăit-o și eu atunci cu uimire, cu bucurie de nespus, înțelegând acum aceste stări a fi caracteristice jarului pe care îl dă Domnul – *descoperirea firii omului, este devenirea întru ființă*.

Vorbind acum de rătăciri, vă mărturisesc mai departe cum am trăit eu rătăcirea. Mă găseam în Biserica Ortodoxă, a cărei atmosferă o recunoșteam. Eram în Casa Tatălui meu, dar un înstrăinat și am trăit dureros și bucuros starea Fi-

ului risipitor. Dureros, că am pierdut atâta vreme; vorbind de rătăcire, am trăit ca rătăcire. Dar în contextul vieții mele, fără această rătăcire, poate că n-aș fi găsit nici drumul, însă (în viața mea Îl las numai pe Dumnezeu să judece) numai Dumnezeu știe în ce măsură a fost rătăcire și în ce măsură pronia lui Dumnezeu, în ceea ce numesc eu rătăcire. Deci, obiectiv, e rătăcire, subiectiv, Dumnezeu singur știe. Căci, dacă nu m-aș fi îndepărtat, *dacă n-aș fi trăit ortodoxia ca un convertit, poate că n-aș fi putut niciodată să o văd în frumusețea ei strălucitoare, drept singurul adevăr al istoriei.*

Nu trebuie nici să aibă nume, n-a trebuit să aibă geografie, dar așa a fost.

Revenind la dialogul cu ceilalți, cred că, în primul rând trebuie respectat omul chiar și în smintelile și în revoltele lui, căci cine știe de unde vin acestea și unde este rana? De multe ori, rana suntem noi care am reprezentat greșit ceea ce credem. Deci, smerenie! și – dacă este cu putință – și asta se simte mai mult decât se poate gândi – omului aceluia i se poate spune un cuvânt. Dacă sunt nesiguri, îi spun în general un cuvânt de genul acesta: „Nu te poate convinge omul, nu căuta convingere de la om; începe cu rugăciunea; cere-I Domnului să convingă inima ta. Eu pot să spun mii de lucruri, dar nu de la mine vreau să te convingi, de la om, ca să te smintești mai târziu, mai ales acum când ești bombardat cu tot felul de ideologii și filosofii și cu nedreptățile istoriei“.

În general, în Biserica Ortodoxă, care a păstrat noțiunea de *ipostas*, de persoană, problema trebuie pusă ipostatic, personal. De aceea, fiecare persoană trebuie să intre în dialog intim cu Dumnezeu. Esențial, ne regăsim după aceea. Mulți protestanți sau catolici mi-au relatat convertirea lor la ortodoxie sau la Dumnezeu, în general. Am cunoscut mulți

convertiți și, chiar dacă nu au devenit ortodocși, am recunoscut în experiența relatată de ei acel moment pe care l-am trăit și eu când Dumnezeu m-a convins că El există și că Biserica Ortodoxă este cea adevărată. Acest moment l-am recunoscut în istorisirile acelora, deși pe mine elementele acestor mărturisiri nu m-ar fi convins nicidecum. Am văzut însă cum i-au convins pe ceilalți și am recunoscut momentul esențial.

Omul este unic și experiența fiecăruia dintre noi este unică. Esențial, convertirea la Dumnezeu am recunoscut-o la toți aceștia, chiar dacă a luat forme diferite. Dumnezeu intră în dialog personal cu fiecare om.

Cum vedeți raportul dintre credința creștină și celelalte credințe?

Tot omul este ortodox prin fire, iar ortodoxia, dincolo de culorile exterioare, ca să zicem așa, și de aspectul cultural, istoric, etnic ș.a.m.d., este esența omului. Deci, am văzut că esența omului a trăit toate filosofile, întrucât a întâlnit toate religiile și toate înțelepciunile și gândirile lumii și a văzut cu uimire cât adevăr este în om și că, într-adevăr, omul prin fire este ortodox și tinde firesc către adevărul ortodox. Întotdeauna, într-un loc sau altul, se smintește, dacă nu-L găsește pe Hristos, pe Hristos cel Adevărat. Și aici iarăși putem vorbi obiectiv de tot felul de rătăcirii și smintiri, dar să fim atenți că atunci când e vorba de om, omul care ne stă în față, nu știm dacă este rătăcit sau dacă este un miel al lui Dumnezeu. Nu mai știu cine – i-am auzit numele de multe ori, dar l-am uitat de fiecare dată, un om care mai trăiește poate, preot ortodox, parcă arhimandrit – a spus că noi, ortodocșii, dacă știm unde este ortodoxia, nu știm însă unde nu este. Adică, dacă noi putem găsi, să zicem, filosofia cea nerătăcită, nu putem judeca văzând pe omul din fața noastră, dacă este sau nu ortodox în esență. Asta numai Dumnezeu o știe. Deci,

am găsit în toate religiile, în natura și filosofia lor, tendințe către ortodoxie. Bineînțeles că se poate afirma de către unii că toți au adevărul. Da, toți au adevărul, dar fragmente de adevăr, însă unul este adevărul deplin și toate celelalte sunt doar încercări ale omului, minunate câteodată în adâncimea lor. Minunate în ce fel? *Mă minunez cât de departe poate merge omul în intuiția lui fără Hristos, dar mă minunez și de faptul că nu ajunge niciodată la plinirea adevărului fără Hristos.*

Între confesiunile creștine, problema se pune doar tranșant: rătăcire (erezie) – calea adevărată. Nu putem vorbi de mai multe căi sau mai multe adevăruri ?

În absolut, sunt numai două lucruri tranșante, care se exclud: adevărul și rătăcirea. Putem spune ca Avraam bogatului care voia să-l roage să-l lase pe Lazăr să se ducă să-l ajute. Între cele două stări este o prăpastie pe care nu o poate trece nimeni. Dar, în realitate, omul este o „amestecătură” nemaipomenită de ce poate fi mai sfânt și de ce poate fi mai drăcovenesc (sic!). Nu trebuie să tranșăm noi. Tranșează Judecata lui Hristos cea din urmă. Între creștini, trebuie să vedem pe fiecare ca pe un potențial mântuit.

Aceasta și când este vorba de credință, ca adevăr, ca dogmă ?

Bineînțeles că nu. Dar în viață, lucrurile trebuie văzute cam așa.

De ce considerați faza neoprotestantă, prin care ați trecut, drept o rătăcire?

Aș zice, dacă nu rătăcire, măcar o sărăcire, o sărăcire foarte mare și, dacă-mi iertați obrăznicia, aș zice că în acest sens aș pune alături și catolicismul, care a fost dezbinarea cea mai mare din Biserică, ce a marcat tot Occidentul.

Când mă aflu în Biserica Ortodoxă, trăiesc un complex de inferioritate a Bisericii Ortodoxe față de Biserica Romano-Catolică. Nu voi abandona niciodată Biserica Ortodoxă, dar, vă rog, întăriți-mă în această credință ortodoxă!

În primul rând, așa cum spun tuturor celor care vor să fie întăriți sau celor ce vor să părăsească credința lor pentru alta (evident, eu întâlnesc mai mult pe cei care vor să vină la Biserica Ortodoxă din alte Biserici sau din necredință; ba chiar din păgânism am întâlnit câțiva), întărirea nu pretind c-o pot face eu. Discut cu voi, vă împărtășesc câteva lucruri pe care le-am trăit și eu, dar caut la Domnul, la Duhul Sfânt, mai ales, ca El să vă întărească. Și încep prin a spune: pentru întărire, trebuie mai întâi rugăciunea. Sufletul care gândește acestea, care are încumetările acestea, să ceară Domnului: „Tu, Doamne, dacă ești adevăr și dacă mă auzi, Tu să găsești cale să întemeiezi inima mea și credința mea în adevăr așa, încât să nu mă mai îndoiesc niciodată și pentru alegerea pe care o fac să nu am a mă pocăi în viața mea, până la moarte“.

Și când rostesc această rugăciune, știe Domnul că este și rugăciunea mea acum pentru voi toți, care vreți să fiți întăriți.

Să nu ne înverșunăm a ajunge la o stare, să zicem morală, perfectă, ci să căutăm, prin rugăciune, ca Dumnezeu Însuși să întemeieze în noi această viață, pe care El Însuși o revelează și care nu este doar o moralitate, o problemă de ordin social, ci este viața lui Dumnezeu.

Împlinirea poruncilor lui Hristos este un lucru aproape cu neputință omului singur. Când vin tineri la mine și-mi

spun: „Este așa de greu să mă rog, să mă schimb“, le răspund: „Nu-i greu deloc; este cu neputință!“. Dar, ca să înțelegi, suflete, de ce-ți este așa de greu, trebuie să știi că ceea ce încerci este cu neputință pentru tine însuși și de aceea te întreb: cum o să ajung vreodată la asta? Soluția este rugăciunea, iar când Domnul a zis că „cele cu neputință omului sunt cu putință lui Dumnezeu“¹⁸ a spus-o ca o făgăduință; cred că putem să luăm cu încredere o astfel de făgăduință și să căutăm ca Domnul să facă în sufletele noastre ceea ce este cu neputință omului.

Pentru întărirea în Biserica Ortodoxă, aș aminti cuvântul unui teolog rus (Serghei Bulgakov – n.ns.¹⁹) care spunea că *Biserica Ortodoxă nu atât convinge, cât seduce*, adică atrage inima și sufletul omului întreg. Eu aș confirma cuvântul lui, spunând că aceasta a fost și experiența mea. V-am vorbit de criza prin care am trecut eu, care este mai mult decât o convingere intelectuală și trebuie să vă spun că această criză este o trăire, deși eu atunci căutam criterii intelectuale.

Criterii mi-a dat Dumnezeu, dar pe altă cale. Și calea este trăirea. Când se descoperă „în duh și în adevăr“, adevărul seduce, adică convinge toată firea, până în măduva oaselor. Și aceasta este puterea ortodoxiei, pe care am văzut-o de multe ori. Ortodoxia nu are un adevăr relativ sau un adevăr micșorat, niciunul scâlciat sau deviat, cum am găsit astfel de adevăruri în toate confesiunile și religiile de care am auzit câte ceva, cu intuiții de multe ori extraordinare, ci adevărul deplin care, negreșit, duce la mântuire.

Deci, una din trăsăturile ortodoxiei este această seducție, este convingerea omului întreg. Mai întâi, sunt atrase inima și sufletul și în cele din urmă și mintea. *Că în duhovnicie, mintea se convertește cel mai încet*. Să nu vă

smintiți de lucrul acesta. Caută omul de multe ori o dovadă logică, or, logica seamănă cu niște rafturi pe care pui ceva; depinde ce pui. Spun oamenii că logic nu există minunea. Dar, dacă ai experiența existențială a minunii, logica ți se transformă sau ți se modifică, îți crește și atunci include și minunea. Dar minunea n-o pui pe raftul unde este, să zicem, informatica, ci pe raftul acela unde se află credința. Și logica „se dezvoltă” și „se mărește”. Camera și rafturile se adaugă – nu-i așa ? – după cum vine experiența. Deci, întâi experiența, iar rațiunea și logica vin după aceea și explică, dar în viață explică de multe ori târziu. De multe ori, aveți trăiri neînțelese ani și zeci de ani de zile și, după zeci de ani de zile, vine și o explicație logică.

Dumnezeu a dezvăluit esența sau firea omului tot prin trăire. Nu ne-a explicat cu degetul: așa, ci Dumnezeu S-a întrupat în trupul și istoria noastră, a trăit viața noastră și a murit moartea noastră și ne-a dat, pentru prima dată în istorie, lucruri care n-au existat până atunci la om: Înviere, Înălțare și ședere de-a dreapta Tatălui. Iisus nu numai ca Fiu al lui Dumnezeu șade de-a dreapta Tatălui (ca Fiu, nu S-a despărțit niciodată de Tatăl). În Iisus este și omul care șade de-a dreapta Tatălui, potențial tu, suflete! Noi ședem de-a dreapta Tatălui. Aceasta este adevărata antropologie, pe care ne-a arătat-o Iisus.

Da, suntem mai mici și mai sărăcăcioși ca alții, poate, dar mă gândesc și la cuvântul Domnului care spune că, deși drojdia în aluat este puțină și mică, dospește tot aluatul și fără de ea, pâinea nu se poate face. Tot așa să nu ne poticnim în privința noastră, văzând cât de smerită este Biserica Ortodoxă. Chiar dacă, aparent, lucrarea lui Dumnezeu în ortodoxie este mică, în realitate, ea este o lucrare mare, numai că omul nu o vede. Avem crâmpie din măreția aces-

tei lucrări tainice a lui Dumnezeu, crâmpie din care o să numesc câteva la care mă gândesc acum.

O tradiție a călugărilor de la Muntele Athos spune că, dacă un suflet se mântuiește după moarte și ajunge la viață, până la douăsprezece generații de strămoși se împărtășesc din această biruință, aș zice a vieții, primesc ca un șoc de viață și, dacă ei înșiși nu sunt mântuiți, se pot mântui prin acel suflet care a găsit mântuirea. Părintele Sofronie explică și în felul acesta: cel care a găsit mântuirea, cel care s-a pocăit, a găsit viața. Dacă eu, orișicare eu, găsesc viața, în mine s-au pocăit, în mine s-au spălat toate păcatele pe care le-am moștenit. Vechiul Testament vorbește de păcatele care se răsfrâng până la a treia generație numai²⁰. Dar, iată că acești călugări de la Athos învață că până la douăsprezece generații de strămoși găsesc viața, deși păcatul are energii numai până la a treia și a patra generație.

Mult mai mare este lucrarea lui Dumnezeu decât se vede. Și cred că noi putem să ne încredințăm Domnului, că știe El ce face, chiar când nu vedem noi, chiar când în ochii noștri n-are aerul că știe ce face. Domnul de multe ori nu ne întreabă pe noi, însă știe El mai bine. Și cred că, dacă noi ne trăim smerit viața noastră, în sensul adevărat, dumnezeiesc, smerenia aceasta este poarta deschisă iubirii și iubirea este porunca cea dintâi a Domnului. Deci, trăind în iubire, trăind în înțelegerea aproapelui, înțelegându-l și în păcatul lui (fiindcă și eu sunt păcătos și nu trebuie să judec), împlinind poruncile lui Dumnezeu, se face în fiecare dintre noi o lucrare de a cărei măreție nici nu ne dăm seama. Ne dă Dumnezeu crâmpie de vederi dintr-astea, ca să ne încurajeze. Dar, precum în viața asta nu putem să vedem toată măreția lui Dumnezeu, ne mulțumim cu aceste crâmpie, prin care întemeiem și mai mult nădejdea noastră în

Dumnezeu și încredințarea că se va dospi aluatul întregii omeniri. Fiindcă și Domnul, când vorbește despre sfârșitul lumii, spune: „Luați seama... să nu vă speriați, căci trebuie să fie toate, dar încă nu este sfârșitul. Și se va propovădui această Evanghelie a Împărăției în toată lumea, spre mărturie la toate neamurile; și atunci va veni sfârșitul”²¹. Deci și noi să nu ne smintim de lucrurile care vin, că toate lucrurile sunt, nevăzut, în mâinile lui Dumnezeu. Și Dumnezeu Își face lucrul Lui în istorie și puterea Lui este înfricoșător de gingașă, fiindcă puterea lui Dumnezeu n-are nevoie de violență. Când Domnul Își va împlini lucrarea Lui pentru mântuirea omului, atunci va veni sfârșitul. Atunci va pune capăt istoriei, odată cu tragedia aceea fără de asemănare, care va fi la sfârșitul veacurilor.

Ce îndemn duhovnicesc adresați tinerilor care urmează a sluji Biserica ?

Nu mai știu ce să spun tinerilor care se pregătesc să slujească Bisericii. Dar îmi vine un cuvânt. Mă gândesc la Epistola către evrei unde se spune că Arhiereul nostru, Hristos, nu este unul Care nu poate să înțeleagă slăbiciunile noastre, căci și El Însuși a fost ispitit²² ca și noi, deși El era fără de păcat, dar, fiind ispitit, trecând prin viața noastră, poate să fie un Arhiereu milostiv, Care să facă o ispășire pentru păcatele noastre.

Nu cunosc bine Scriptura în românește. În Anglia, mulți ani nu am avut Scriptura în românește și mă gândesc: pot fi slujitorii Bisericii, arhieriei, preoții și diaconii „altfel decât așa cum este Marele nostru Arhiereu? Am văzut de multe ori în viață cum Dumnezeu ne lasă să fim ispitiți, să ne muncim cu tot felul de lucruri dar, în aceste ispite, nu trebuie să ne pierdem cumpătul, să deznădăjduim, fiindcă

nu numai eu sufăr de păcat, nu este numai suferința mea, pe care câteodată nu pot să o mai duc, ci este suferința lumii întregi. Și eu, poticnindu-mă de păcatul meu, fie că l-am biruit, fie că am căzut în el, trecând prin multe suferințe și nedreptăți, devin în stare să înțeleg pe aproapele. Și așa începe să se închege cea de a doua poruncă a Domnului: „Iubește pe aproapele ca pe tine însuși”²³. Aproapele tău, fie bun, fie rău, fie păcătos sau sfânt, oricum ar fi el, este un alt eu însumi; tu ești un eu, tu mă cunoști până la urmă. Și eu te cunosc, esențial; nu e nevoie să ne întâlnim ca să ne cunoaștem.

Odată, când am fost la Muntele Athos, acum mulți ani, am rămas entuziasmat de căldura cu care am fost primiți de călugări. Ce primitori erau! Ce înțelegători! Și i-am spus unui călugăr:

„Oriunde aș intra aici, în mănăstiri și schituri, pe oricine aș vedea, parcă l-am cunoscut din copilărie”. Ce mi-a răspuns călugărul? Zice:

„*Noi, ortodocșii, ne iubim înainte să ne cunoaștem*”. Și am înțeles că este adevărat cuvântul lui. Esențial ne cunoaștem, mai ales cei care trăim cu rugăciunea.

Neamul românesc a trecut prin multe încercări și suferințe. Eu, în copilărie, având mamă englezoaică, cu posibilități de a pleca în Apus, voiam și mă rugam să scăpăm (de prigoana regimului de atunci – n.ns.). Și a dat Domnul și am scăpat. Și acum, într-un fel, mi-e rușine. Îmi pare rău că nu am trăit cu voi suferințele voastre. M-am gândit însă că nu fără binecuvântarea Domnului, mai precis a Maicii Domnului, am ieșit din țară. Mă gândesc că a fost poate o providență, mai ales văzând că, oriunde mergi, te poticnești de aceleași lucruri. Tot tu ești și lumea este aceeași oriunde am trăi. Am văzut în multe feluri cum ceea ce se întâmpla aici, ceea ce se întâmpla în Rusia, s-a întâmplat și în Oc-

cident, de bunăvoie însă. Că Apusul n-a avut privilegiul de a fi ortodox. Neavând ortodoxia, duhovnicia, Apusul n-a avut putere să reziste lumii și de aceea în Apus s-au închis biserici de bunăvoie, au fost transformate în magazine, au fost dărâmate... Și într-un fel, de departe, dar esențial totuși, cred că vă pot înțelege din puținul pe care l-am trăit cu voi în copilăria mea și din experiența pe care am avut-o în Apus. Căci nici acolo nu este ușor.

În Apus s-a creat mentalitatea că poți să faci orice, dar aceasta te împiedică să fii al lui Hristos cel Adevărat. Noua Eră, de exemplu, promovează ideea că totul este îngăduit, de la satanism până la filosofii cele mai înalte; numai smerenia, pocăința și altele ca acestea sunt lucruri interzise. Psihologic sunt interzise; numai Hristos cel Adevărat este interzis. Căci sunt mulți hristoși – și nu vorbesc numai de antihriștii care înșală pe mulți – ci și idei greșite despre Hristos cel Adevărat.

Trăim în această lume: Apusul vine și la noi cu toate ale lui, dar aici aveți o întemeiere pe care eu am simțit-o, deși n-am trăit în copilăria mea foarte aproape de Biserică. Biserica ne dă, așa zice, niște energii prin care înțelegem singuri anumite lucruri. Singur am înțeles (până la vârsta de 13 ani am fost în România) că nu era nicio contradicție între viziunea biblică despre creație și ideile științifice, în măsura în care acestea din urmă erau adevărate (că nu sunt neapărat adevărate, că sunt doar teorii, ca evoluția, de exemplu, am înțeles mai târziu). Apusul însă n-a înțeles aceste lucruri. S-a smintit la fiecare teorie „științifică”, s-a smintit la fiecare pas al științei omenești și astfel, oamenii s-au smintit și au căzut din credința lor. Dacă ar fi fost ortodocși, nu s-ar fi putut întâmpla asta. Căci ortodoxia dă duh și viață și, cum spune Sfântul Apostol Ioan, „Viața era lumina oamenilor”²⁴. Apusul este mai mult studiu și in-

telect. Lumina omului este însă viața, viețuirea. De aceea, Părinții, după cuvântul Domnului, caută mai mult către viețuire decât către înțelegerea intelectuală. Dar să revin la ce spuneam mai înainte.

Ce ne-a impresionat pe noi în țară a fost căldura primirii, căldura inimii oamenilor. Această căldură trebuie păstrată. Ca să înțelegem în duh și adevăr cuvântul dat nouă de Dumnezeu Însuși, cuvântul acela trebuie orientat către lumina celor două porunci ale Domnului, anume aceea de a iubi pe Dumnezeu și pe aproapele. Căci zice Domnul că nu este o poruncă mai mare decât aceasta de a iubi pe Dumnezeu și pe aproapele. Păstrarea dragostei însă trece prin multe greutăți, care ne oțlesc duhovnicește. Ne oțlesc într-un fel foarte curios, paradoxal. Ajungem nu să ne simțim puternici, ci atunci când suntem slabi, cum spune Sfântul Apostol Pavel²⁵, atunci suntem puternici. Suntem puternici pentru că atunci ne smerim și atunci înțelegem pe aproapele și se poate naște în sufletul nostru duiosie față de aproapele. Căci iubirea în Domnul este duiosă. Și atunci, în smerenia și duiosia de care vorbeam, poate lucra nu înverșunarea omului, ci asceza noastră; atunci lucrează în om harul lui Dumnezeu.

O religie este adevărată pentru om în măsura în care e trăită? Nu pot fi măcar puțin adevărate și alte religii? Ajută mai mult trăirea unei religii, oricât de rătăcită ar fi ea, decât afișarea ortodoxiei ?

Cred că Sfântul Atanasie Grecul a spus, după ce a mărturisit cum crede credința ortodoxă, că cel care nu crede în felul acesta – noi ne referim la toate religiile (el vorbea de celelalte confesiuni creștine) – în afară de multe smintiri în viața aceasta, riscă pierzania cea veșnică. Și mi-a plăcut

cuvântul acesta „riscă“. Nu este un fapt absolut; noi nu știm cum poate Dumnezeu să mântuiască pe fiecare om, dar riscul este acolo, la concret, în Apus. Afișarea de orișice este numai afișare și riscă să ducă la pierzanie. Pe de altă parte, o trăire neadâncită destul, neînțeleasă destul, riscă și ea pierzania. Și am văzut, Dumnezeu să mă ierte dacă e o obraznicie, cum într-o oarecare măsură Apusul, cu trăirile lui, pe care Părinții noștri le-au numit erezii, și-a dat arama pe față. Sunt erezii în mod obiectiv. Vorbesc despre oameni și cu oamenii, dar în om, de multe ori, sunt compensații pe care el însuși nu le înțelege. Și la mine au fost compensații în rătăcirile mele. Aș zice că am văzut cum gândirea filosofică, trăirea duhovnicească, în Apus, au dat faliment. Și am văzut clar cum Apusul caută acum tot mai mult către ortodoxie. Spunea și Prea Sfințitul Serafim că sute și poate mii de oameni (și, într-adevăr, mii) se convertesc la ortodoxie. Sunt și cei care nu se convertesc, dar caută cu drag către ortodoxie, ori caută cu șmecherie și vampirizează ortodoxia, ca să mai dea sânge proaspăt trupului lor anemic, leucemic, lipsit de viață. Și mă iertați că spun așa obraznic, dar cred că totuși trebuie spus. Așa am văzut-o, așa am trăit-o.

Evident, afișarea este de fapt o smintire a ortodoxiei. Duhul ortodoxiei nu este afișare, nu este nici prozelitism; duhul ortodoxiei este exprimat în Liturghie și revin la ideea aceasta: atenție la cuvântul liturgic, la cuvântul de rugăciune. Deci, duhul ortodoxiei este exprimat în Liturghie. Amintiți-vă cuvântul: „Gustați și vedeți că bun este Domnul!“. Și noi, păcătoșii, încercăm, smeriți, să gustăm și să vedem că bun este Domnul în locul în care ne-a pus, lângă „râurile“ acelea ale Babilonului apusean, și gustăm și vedem și bem.

Mântuirea ca posibilitate

Ce să facem ca să ne mântuim ?

Îmi amintesc de cuvântul pe care l-am auzit de curând de la avă Paisie Olaru²⁶, pe patul de moarte. I s-a cerut să dea un cuvânt poporului român. Și el, în ultima lui suflare, a spus: „*Cuvântul Domnului*: «Cerul și pământul vor trece, dar cuvântul Domnului nu va trece»”²⁷.

Căutați către fiecare cuvânt din sfintele rugăciuni, în biserică și închinăți și cuvântul vostru lui Dumnezeu. Pentru aceasta v-aș cita un cuvânt pe care părintele Sofronie l-a spus unui suflet aflat în căutarea rugăciunii. O doamnă anglicană se afla în pragul lepădării de rugăciune și de Dumnezeu, căci la întrebarea sa: „Cum să găsesc rugăciunea?”, pusă mai multora, primise numai răspunsuri stereotipe. Auzind de un oarecare arhimandrit Sofronie, în Franța, l-a căutat și l-a întrebat și pe acesta. Părintele Sofronie i-a răspuns: „Cu Dumnezeu nu e nevoie să fii politicos. Toarnă înaintea Domnului ceea ce este în inima ta, așa cum este”. Și a găsit o rugăciune așa de puternică, încât, spunea părintele Sofronie, ceasuri întregi se ruga cu capul plecat la pământ. Aceasta nu este puțin lucru pentru un apusean. Doamna aceea este, de mult timp, ortodoxă.

Există un progres în ceea ce privește înțelegerea lucrurilor lui Dumnezeu ? Cum se manifestă acesta?

Cultura pe care ne-a dat-o Hristos în viață, dacă o înțelegem bine, este înainte de toate cultura inimii. Lucru curios! Locul cel mai accesibil care caracterizează omul la orice nivel (copil, adult, educat sau analfabet), de la naștere până la moarte, care este în același timp locul unde omul se

adeverește cel mai adânc, este inima. Prin aceasta, Hristos Se adeverește a fi Dumnezeu adevărat și Om adevărat întrucât cunoaște necrezut de bine firea omului.

Dacă citim în Sfânta Scriptură și în rugăciunile noastre și dacă privim în viața noastră, din copilărie până acum, în măsura în care am înțeles și ne-au fost explicate cât de puțin elementele acestora, ne dăm seama de o treptată aprofundare. Când eram copil, înțelegeam la nivelul copilului. Dacă viața nu ne-a amăgit prea mult și nu ne-a cuprins mândria, la fiecare etapă a vieții noastre am înțeles mai adânc. Aș vrea să dau un exemplu. Când eram mic, înțelegeam că aveam o viață de trăit și, dacă o trăiesc bine, mă voi duce în rai. Dacă o trăiesc contrar felului pe care ni-l arată Dumnezeu, mă voi duce în iad.

Dacă rămânem cu imaginea asta toată viața noastră, n-am realizat prea mult; e corect, dar nu-i adevărat. Copilul nu are prea multă putere să judece, dar are mult mai multă intuiție care îl ajută să trăiască adevărat și, astfel, poate primi harul lui Dumnezeu. Și sunt copii care trăiesc harul lui Dumnezeu foarte intens și foarte adânc și exprimă lucruri uimitor de adânci fie în întrebări, fie în constatări sau concluzii de copil. Mai târziu, această imagine poate fi înțeleasă în alt fel. Observăm un lucru pe care l-aș traduce prin proverbul românesc: „Cum îți așterni, așa dormi”. Dacă înțelegem că un Dumnezeu al iubirii nu-i un Dumnezeu Care alege, Care a creat raiul și apoi iadul și face o alegere oarecum arbitrară, înțelegem din ce în ce mai mult că omul singur își face așternutul și așa riscă să doarmă.

Iubite părinte Rafail, ca fiu al lui Constantin Noica, dar mai ales ca român, nu credeți că ați avea mai mult de lucru aici, în România, în Biserica Ortodoxă?

Nu pot să vă răspund mai bine decât mărturisindu-vă încă o dată recunoștința mea, mulțumirea mea pentru dragostea voastră și pentru primirea ce mi-ați făcut-o. Eu am pribegit ca un străin, v-am lăsat în zilele cele mai grele ale trăirilor voastre istorice și m-am dus, așa cum gândeam eu atunci, la o viață mai ușoară și, după cum am mai spus, pentru revenirea la ortodoxie, am cerut Domnului să vorbească inimii mele, gândindu-mă la Dumnezeu ca la un Dumnezeu „profesional“, Care știe și are cheia inimii fiecăruia. Acum, deocamdată, zic ca atunci: cum o vrea Domnul. Dar văd că Atotputernicul tace, ori poate găsește că este greu să-mi convingă „prostia“ mea de acum. Mă încredințez însă și rugăciunilor voastre căci, drept să vă spun, mi-a „trăsnit“ gândul acesta și mie de câteva ori.

În perspectiva realităților actuale, cum vi se pare mântuirea ? Grea sau ușoară?

Mult mai grea și aș aminti un cuvânt pe care părintele Sofronie îl spune în cartea lui despre „Măsurile ecleziaste“: „Este un privilegiu înfricoșat“, întrucât cred că trăim ultimele clipe ale istoriei, analoge poate cu cele ale Domnului pe Cruce.

Mântuirea este un lucru cu neputință la om și deci, dacă este cu neputință, Dumnezeu Însuși o face și de aceea trebuie să ne lipim de rugăciune și de Tainele Bisericii, mai ales de Taina Sfintei Împărtășanii. Și așa, ceea ce este cu neputință la om este cu putință la Dumnezeu²⁸.

Iubite părinte Rafail, știu că ne vom mântui ca neam. Cum vedeți dumneavoastră, un român ortodox care viețuiește într-o mănăstire din Anglia, mântuirea ca neam?

Eu nu știu că ne vom mântui ca neam. Când spun aceasta, nu înseamnă că disprețuiesc originile noastre sau orice element al realității vieții noastre naționale, dar nu ne putem nici lega cu totul de elementele trecătoare, fiindcă, la un moment dat, ele ne și dezbină. Dacă ne mântuim ca neam? Ce înseamnă să ne mântuim ca neam? Dumnezeu este Persoană și vorbește ca persoană. Tu, suflete, care mi-ai pus această întrebare, tu ești cel care te mântuiești. Poate că ești tătar, nu știu; cred că ești român, după cum ai întrebat, dar, orișicine ai fi, tu ești cel care te mântuiești.

Trebuie trecut totuși dincolo de ceea ce ne limitează și de ceea ce ne desparte. *Neamul nostru se cheamă Hristos*. Sau, dacă vreți, neamul nostru se cheamă Israel, adică poporul lui Dumnezeu. Noi suntem Israelul cel nou, Israel în duh. Căci iar revenim la tema Duhului și a adevărului. Patria noastră nu este Rusia sau România sau Anglia, este Ierusalimul cel de sus; patria noastră este cea care vine, nu cea unde ne-am născut. Ne-am născut într-un „cuib“, ca și păsările, și trăim în el până ce ne vor crește aripile, până ce vom zbura și noi, ca să ne luăm zborul veșnic. Iarăși zic, nu disprețuim neamul. Pentru mine, mai ales, a mă naște român a însemnat mai cu seamă a primi Botezul ortodox și pentru asta am fost, mai mult decât pentru toate, recunoscător lui Dumnezeu.

Dar observ niște fenomene interesante. Mă simt mai apropiat de voi decât de toate neamurile printre care am trăit cu mult drag și cu multă îmbogățire sufletească, în pribeगीile mele. Dar mă găsesc mai aproape de voi într-un fel și chiar și ce numesc eu „osemintele“ astea ale mele, care trag să mă îngreuieze și să mă doară, s-au mai consolat când am început să zburăm pe deasupra meleagurilor românești și a pământului acesta. Dar să revenim la întrebare. Acolo unde Domnul ne pune, pentru motivele pe care El le cunoaște,

acolo se face mântuirea noastră. Și mântuirea este – revin la cuvântul de mai înainte, pe care o să-l recunoașteți – *devenirea noastră întru ființă*. Suntem pentru o scurtă durată aici, pe pământ, precum am fost o scurtă durată în pântecele maicii. Am murit vieții din pântecele maicii ca să ne naștem întru această viață, care este existență; nu este încă ființa.

Observați că într-un anumit fel i-a spus Dumnezeu lui Moise, când i-a dat un nume; nu i-a zis: „Nu exist” – în sensul ăsta atei poate chiar au dreptate: „Dumnezeu nu există”. El a spus lui Moise: „Eu sunt”²⁹ și acest *sunt* – spune părintele Sofronie – înseamnă „Eu sunt ființa” și întru această ființă devenim și noi. Viața noastră de pe pământ, existența noastră de aici, este o a doua gestație, de nivelul al doilea, am putea spune; este o gestație duhovnicească în care, prin libertatea lui, omul se determină după cum îi dezvăluie Dumnezeu lui în viață. Și noi, determinându-ne, devenim întru ființa lui Dumnezeu. Murim, puțin câte puțin, deja păcatului. Gândiți-vă că Botezul este o moarte, cum spune Sfântul Apostol Pavel, că am murit omului celui vechi ca să ne naștem omului celui nou, întru Hristos³⁰.

Deci, de la început, devenirea noastră întru ființă este o moarte. Ne învață Domnul oarecum să tăiem coarda asta ombilicală cu lumea, prin despărțirea de lume. Și atunci, moartea nu mai este nicidecum tragedie, ci împlinire și slavă și, cum se spune în slujba de Rusalii, „mutare de la cele mai dureroase la cele mai bune și la viață și la împlinire”. Un îndemn al Liturghiei exprimă tocmai acest lucru: „Sus să avem inimile! Avem către Domnul”. Și trebuie depășite, ne-a zis Domnul, nu disprețuite, ci însușite și depășite, toate contingentele astea trecătoare, căci zice Domnul iarăși: „Cerule și pământul vor trece, dar cuvintele Mele nu vor trece”³¹. Adică, dacă tu, omule, vrei veșnicie, îți arăt Eu de ce trebuie să te alipești: de cuvântul Domnului. El are veșnicia.

Am să vă spun acum o întâmplare pitorească. În urmă cu doi ani am participat la un congres al tineretului ortodox apusean. Obosit foarte tare (aproape că nu mai vedeam bine de oboseală), căutam în Gara de Nord a Parisului peronul unde trebuia să vină trenul pentru Anglia. Și mergând acolo, am întâlnit un grup de vreo 15 băiețandri care stăteau în jurul unui stâlp. Când am trecut pe lângă ei, aud în mijlocul grupului pe unul zicând: „Doamne miluiește“. Într-o clipă m-am gândit: „Ce să fac, să le răspund sau nu?“. Am făcut un pas înainte, m-am oprit, m-am întors și le-am răspuns: „Popa prinde pește“.

Părintele Constantin Galeriu: *Proverbul ăsta tot din Evanghelie este.*

Părintele mi-aduce apa la moară, întrucât nici glumele nu trebuie luate în deșert. M-am dus, am aflat rostul și ora trenului și când m-am întors, m-au năpădit toți, cum vă închipuiți, și le-am spus: „V-am prins. Voi sunteți numai amatori; noi suntem profesioniști, dar noi toți am pățit-o ca voi. Toți credeam că eram singurii români sau ruși și Apusu-i plin de ei“. Și după aceea m-au întrebat cine sunt, de unde sunt, și le-am spus doar că mă numesc Rafail, că vin din Londra, iar ei mi-au explicat că vin din România să găsească un trai mai bun în Apus. Eu i-am dezamăgit nițel, adică le-am arătat anumite lucruri ale Apusului, pe care noi, „profesioniștii“, le știam, dar ei nu. Între altele, le-am spus: „Țineți minte: ori aici, ori în România, căutați un singur lucru, căci trăim puțin pe pământ. Singurul lucru important e cuvântul Domnului. «Căutați mai înainte de toate Împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui»“³². Și le-am mai spus: „Dacă înțelegeți îndemnul meu, veți găsi ceea ce căutați la fel de bine în Apus, ca și în România“.

România, din punct de vedere economic, social și politic, are o imagine destul de proastă în exterior și, în special, în Occident. Ce ne puteți spune despre imaginea spirituală a României în Occident?

Ce-aș putea zice? Am văzut, la început, după Revoluție, că Occidentul a simpatizat mult România, dar, foarte curând, a fost dezamăgit de unele lucruri care au urmat. Aș vrea însă să spun că nu trebuie să rămânem la impresiile omenești. Căutați acum la cuvântul Domnului, căci nu mai este vreme pentru griji omenești. Îmi vin în minte două cuvinte din Evanghelie. Mai întâi: „Căutați mai întâi Împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui și toate celelalte se vor adăuga vouă”³³; și al doilea cuvânt: „Cerul și pământul vor trece, dar cuvintele Mele nu vor trece”³⁴. Mergeți la esențial! Și, într-adevăr, am văzut în viața mea că țelul adevărat al omului, adică înțelegerea minții și a gândului lui Dumnezeu pentru om, mântuirea și tot restul, Dumnezeu îl dă în chip nevăzut. Și e nevoie de rugăciune și de înțelegerea aceasta a lui Dumnezeu, chiar până la dragostea de vrăjmaș, cum spune Sfântul Siluan. Adică să știi că și vrăjmașul este făptura lui Dumnezeu și că numai Dumnezeu îl poate lumina prin rugăciunea mea, dacă o fac. Numai El îl poate stăvili și îndruma să nu facă prea mult rău. Și așa nu numai pe vrăjmași, dar și necunoscuților și străinilor Dumnezeu le poate pune în inimă ceea ce ne trebuie, numai noi să nu-L trădăm pe Dumnezeu.

Am aflat că Noica ar fi spus, vizavi de relația cu Prea Cuvioșia Voastră, că se simte ca o găină care a clocit ouă de rață. Nu i-ar sta mai bine raței să înoate în apele Dunării, decât într-ale Tamisei?

Călugăria m-a învățat ascultarea aceasta: să fac voia Domnului. Călugărul se duce la mănăstire, ca să moară la mănăstire, în orice ape – de patrie sau pribegie – ar înota. Dar și părintele meu după duh, Sofronie, deși s-a născut duhovnicește la Muntele Athos unde, când a ajuns, a sărutat pământul și a spus: „Aici voi muri pentru păcatele mele“, n-a fost lăsat de Domnul acolo și stă să moară acum în Anglia³⁵. Dacă vrea Domnul și dacă mă convinge, voi face voia Lui. Îmi sunteți dragi, nu pot face nimic pentru voi, dar Dumnezeu și din nimicuri din astea face tot felul de lucruri care, de multe ori, sunt de neînchipuit.

Rugăciunea - cuvânt bun

Dumnezeu i-a dat omului darul cuvântării, ca prin el, omul să rostească adevărul. Perioada comunistă ne-a făcut să trăim o experiență tristă: cuvântul a fost atât de schimonosit, încât el a devenit „limbaj de lemn” care fie că nu exprimă nimic, fie că a devenit vehicul al minciunii. Care-i înțelesul adevărat al cuvântului?

Să luăm aminte la cuvântul Scripturii, la cuvântul rugăciunii, fiindcă în el se găsește ascuns izvorul vieții. Este ascuns, dar se dezvăluie în măsura în care dorim și ne cultivăm. Cuvântul este unul din numele lui Dumnezeu. Se numește Fiu, dar este și Cuvânt al lui Dumnezeu și de aceea Cuvântul, cum spunea de multe ori părintele Sofronie, *are rădăcini metafizice*, adică nu-i așa doar o „gălăgie arbitrară”, prin care eu pot să spun ceva și voi puteți înțelege gândirea mea. Cuvântul provine din niște energii dumnezeiești. Prin cuvânt, Dumnezeu a făcut cerul și pământul. Dumnezeu a spus „să fie” și a fost. Cuvântul este o energie creatoare, o energie care devine periculoasă, mortală, când este rău întrebuințată. Dar cuvântul este, la modul pozitiv, o energie de comuniune, de împărtășire. Omul găsește puterea cuvântului tocmai în rugăciune, împărtășindu-se din gândurile lui Dumnezeu sau gânduri dumnezeiești, experiențe trăite de alții înaintea noastră, de sufletele cele mai luminate ale Bisericii. În rugăciune deci, cuvântul începe să-și regăsească puterea sa adevărată, fiindcă în rugăciune cuvântul este comuniune reciprocă între Dumnezeu și om.

Așadar, trebuie să luăm în serios cuvântul, adică trebuie să trecem de la nivelul de informație al acestuia la cel de comuniune, de trăire. De exemplu, ziarul, în general, dă informații. Dar când doi care se iubesc își spun: „Te iubesc”,

aceasta nu mai este doar o informație; se împărtășesc unul de celălalt. Trăiesc cuvântul la nivelul acela la care le place să îl audă, dar și să-l spună. Acesta este planul duhovnicesc al cuvântului. Sfântul Serafim de Sarov³⁶ citea foarte des cele patru Evanghelii, câte una în fiecare zi.

Să vă spun o întâmplare care s-a petrecut la Paris, acum treizeci și ceva de ani. Era după Paști și ne aflam în casa preotului, când a venit o femeie care îl căuta pe părintele. Era multă lume în casa preotului, iar el se dusesse nu știu unde, pentru câteva ceasuri. A întrebat:

„Unde este părintele Vasile?”

„A plecat, nu este aici”.

„A, ce păcat!”

„Ce vrei?”, a întrebat-o cineva. Și ea a răspuns:

„Voiam să-i spun «Hristos a înviat!»”. Și cineva i-a răspuns:

„Păi știe”.

Câteodată, prostiile revelează mai adânc anumite înțelegeri tocmai printr-o reducere la absurd.

Să revin la cuvântul Scripturii. Sfântul Serafim deci se împărtășea în fiecare zi cu Cuvântul lui Dumnezeu, despre care se spune în Acatist că este „Cuvânt mai sfânt decât toți sfinții”. Acestea sunt cuvinte pe care omul, când le primește cu credință, începe să le trăiască. Oamenii simpli ajung mai ușor la această trăire, fiindcă simplitatea le ușurează lucrarea, în sensul că, neavând prea multe complicații intelectuale și culturale, trăiesc mai direct și gândesc mai puțin analitic, au o viziune de sinteză, dar fără să-și poată da seama și fără să poată comunica această viziune de sinteză. Pentru a comunica trebuie să ai mai mult bagaj analitic.

Dar, să revin și să închei cu tema aceasta. Este absolut necesar ca și noi să trecem peste nivelul informativ al cuvântului și să ajungem la nivelul de împărtășire, de

rugăciune, în ascultarea Sfintelor Scripturi, în comunicarea noastră unul cu altul, pentru că atunci intrăm într-adevăr în împărtășire, în sfântă împărtășire, poate nu încă cu Trupul și Sângele lui Hristos, dar cu Hristos, Cuvântul lui Dumnezeu. Vedeți că și Sfânta Liturghie este alcătuită în așa fel, încât ea culminează mai întâi cu împărtășania cuvântului (de aceea se face ieșire cu Sfânta Evanghelie) și după aceea, partea a doua a Liturghiei culminează cu împărtășirea cu Trupul și Sângele lui Hristos. Sfânta Liturghie amintește și momentul de la Cina cea de Taină, când Domnul, înainte de a-i împărtăși pe Sfinții Apostoli, le-a spus că ei sunt curați prin cuvintele pe care le-a rostit lor³⁷.

Cuvântul este energie care curăță, care sfințește, care odihnește (vorbesc de Cuvântul lui Dumnezeu, nu de cuvintele pe care noi le întrebuițăm în sens contrar) și, prin aceste energii, intrăm în energia creatoare a lui Dumnezeu. Se întâmplă foarte multor oameni să audă de multe ori unele cuvinte în rugăciuni, în cântări, în Scriptură și să nu le înțeleagă, dar, dintr-o dată, auzindu-le, să fie luminați și să priceapă înțelesul lor. Din acel moment nu vor mai fi niciodată străini, în întuneric, ca mai înainte. S-au împrietenit cu acestea, s-au împărtășit cu ele și ele i-au schimbat. Părintele Sofronie spunea că aceasta este clipa în care *omul trăiește Cuvântul lui Dumnezeu ca Lumină*. Este întocmai ca la început când Dumnezeu a spus: „Să fie lumină!”³⁸, și a fost lumină.

Mântuitorul spune în Evanghelie că adevărații închinători ai lui Dumnezeu trebuie să I se închine în Duh și în Adevăr. Ce înseamnă a trăi în Duh și în Adevăr?

Ce înseamnă a trăi în Duh și în Adevăr vi s-a explicat adesea, cred. Eu aș vrea să arăt o altă înfățișare a acestei

închinări. Cine este acest Duh și ce este acest Adevăr? Sau am putea întreba și Cine este acest Adevăr, căci vă amintiți că Mântuitorul a spus: „Eu sunt Adevărul”³⁹.

Despre Duh ne spune Mântuitorul, numindu-L Mângâietorul: „Când Eu voi trimite pe Mângâietorul, când El va veni, va vădi lumea de păcat, de dreptate și de judecată”⁴⁰.

Mă voi opri la primul cuvânt și anume că Duhul lui Dumnezeu vădește lumea de păcat.

Primul pas în viețuirea duhovnicească este primirea vădirii Duhului, că eu sunt om păcătos. De aceea și Biserica ne-a dat, între altele, Taina Spovedaniei. Primind de la Dumnezeu Duhul, atunci vedem păcatul în noi și nu-l ascundem, ci mergem să ne vădim de păcat înaintea duhovnicului și duhovnicul le dezleagă cu puterea pe care Domnul a dat-o preoției. Dar a te spovedi preotului nu este singurul fel de a trăi în duh, fiindcă noi în fiecare clipă suntem în păcat, până ce Dumnezeu nu ne învie prin Tainele Bisericii și mai ales, prin Taina Împărtășaniei. Până când Dumnezeu nu ne învie prin Duhul Său, rămânem în moarte, trăim în păcat. Trăirea în Duh este conștiința pe care o au toți sfinții și anume conștiința de fiecare clipă că sunt un păcătos. Care este sfântul Bisericii noastre care să fi spus: „Căutați către mine, că eu vă sunt exemplu de sfințenie”? Oare nu toți sfinții au spus: „Eu sunt păcătos; eu sunt cel mai mare păcătos”? Aceasta era convingerea sfinților, fiindcă sfinții trăiau în Duh și Duhul vădea în inima lor păcatul, chiar trăind o viață înaltă, chiar când făceau minuni. Și primeau mărturia Duhului și se socoteau păcătoși înaintea preotului și înaintea oricărui om.

Și noi totdeauna trebuie să trăim primind vădirea duhului, vădirea de păcat. Cel care știe că-i păcătos, cum spun Sfinții Părinți, nu mai vede păcatul aproapei ca să-l

judece. Dacă știm că suntem păcătoși, ce rost are să ne mai intereseze ce a făcut aproapele? Cum să mai osândim pe fratele nostru care păcătuiește? Toți Sfinții Părinți spun că, dacă noi judecăm și osândim pe aproapele și nu ne pocăim pentru acest păcat, și noi vom cădea în același păcat. Și aceasta am văzut-o de nenumărate ori. Dacă nu ne pocăim pentru păcatul osândirii aproapelui și noi vom cădea în păcatul pentru care l-am osândit pe el.

Și am învățat un lucru, anume că Dumnezeu, vădindu-mă pe mine de păcat, mă învață să fiu milostiv aproapelui. Nu să-l osândesc, ci să mă rog pentru el: „Doamne, toți suntem făptura mâinilor Tale. Iartă pe robul Tău care păcătuiește și nu ne lăsa pe noi în întuneric“. Și așa, în loc să osândim, în loc să se înverșuneze sufletele noastre, începem, prin lucrarea Duhului Sfânt, să ne înduioșăm. Acesta este un aspect al trăirii în Duh, fiindcă atunci când noi miluim pe aproapele, devenim ca Dumnezeu, Care este milostiv și de la Care așteptăm milostivire. Și atunci se coboară în noi duhul și Duhul Sfânt Se roagă în noi pentru tot poporul lui Dumnezeu, care se îndepărtează de El, pentru toată lumea care nu cunoaște pe Dumnezeu și zace în păcat. Duhul Se va coborî în sufletul celui care miluiește pe aproapele și, în loc să-l osândească, se gândește cu milă și cu rugăciune la el.

Duhul lui Hristos este Duhul adevărului. Când noi trăim în Duh și când primim mărturia Duhului, primim și Adevărul și atunci când omul recunoaște cu durere că este păcătos, că este mai rău decât toți păcătoșii, așa cum au spus sfinții, atunci se află în adevăr și adevărul trăiește în inima sa și i-o îndulcește cu îndulcire dumnezeiască. Atunci, rugăciunea noastră poate să curgă zi și noapte. De ce? Pen-

tru că primim vădirea Duhului și trăim în adevăr. Dumnezeu este Duh și Duhul lui Dumnezeu Se sălășluiește în om. Dumnezeu este Adevăr și omul devine adevăr. Și dacă trăim în Duh, și Duhul lui Dumnezeu trăiește în noi, iar Duhul lui Dumnezeu este veșnicie. Și pentru că Adevărul lui Dumnezeu trăiește în noi și Adevărul lui Dumnezeu este Însuși Hristos, atunci, în Hristos, omul devine adevăr și se aseamănă cu Dumnezeu.

Deci, să rugăm pe Dumnezeu să ne lumineze taina aceasta, căci numai Dumnezeu o poate lumina, nu cuvințele mele.

Părinte, spuneți-mi, vă rog, cum trebuie să mă rog, ca să plâng de fiecare dată când o fac ?

Plângerea adevărată nu este un moment psihic, psihologic, ci este, cum arată părintele Sofronie, momentul în care mintea și inima din om trăiesc același lucru. Mai exact, trăirea numelui lui Dumnezeu în minte și în inimă. În acest sens, în isihasm, prin practicarea Rugăciunii lui Iisus, omul ajunge la împreunarea minții cu inima. Mintea și inima omului devin una și trăiesc același moment. Acesta este momentul lacrimilor. Acest moment – vorbim cam sec despre el – este dragostea. Nu vine niciodată din dragoste, fiindcă dragostea nu mai este firea noastră: noi am căzut din ea și de aceea lacrimile vin de multe ori prin durere și de aceea se cultivă poate nu durerea însăși dar, prin durere, revenirea în sine.

Ortodoxia a fost și a rămas o temă mare în viața mea. N-am dus o viață prea bisericească aici, în România. Am fost într-o familie mai mult culturală decât duhovnicească și, deși am fost botezat și am primit Mirungerea și multe daruri nevăzute, cum primim toți de la Biserica Ortodoxă,

prin harul prin care ea îl revarsă în toată firea, în natură, în popor, în țară și pe pământ (poate nu vă dați seama de acestea dacă n-ați cunoscut pribegia, în sensul duhovnicesc), totuși am trăit lucrurile astea mai mult inconștient. Aceasta eu am numit-o rătăcire, dar, mi se pare, întrucâtva mi-a fost ca un fel de Vechi Testament. Căci, altfel, poate n-aș fi înțeles Biserica cu adevărat; aș fi înțeles-o formal. N-am timp să vă relatez pelerinajul duhovnicesc, exilul duhovnicesc, rătăcirea mea; vreau să ajung direct la momentul în care m-am întors în Biserica Ortodoxă. Până atunci aveam o oarecare viziune teologică protestantă și căutam criteriile după care să pot judeca dacă Biserica Ortodoxă este mai adevărată, mai dreaptă, mai aproape de Dumnezeu. Nu le-am găsit, dar revenind în Biserica Ortodoxă, prin Spovedanie și Împărtășanie, mi s-a dezvăluit sufletului meu că ortodoxia este cum am mai spus, fără nici o îndoială, firea omului, așa cum a conceput-o Dumnezeu. Dar pentru firea asta, smintită de păcat, a fost nevoie ca Dumnezeu Însuși să Se pogoare pe pământ, să Se întrupeze și să devină om ca noi, să moară ca om pe cruce și să învie. Să moară pe cruce, ca să dezvăluie omului ce este omul. *Antropologia noastră este înfățișată de un singur Om, care Se cheamă Iisus.* Și Părinții noștri au păstrat cuvântul și Duhul acelui cuvânt pe care l-a primit omenirea de la Dumnezeu. Și este interesant că, față de toate denumirile pe care le-au luat diferitele secte creștine, Părinții au păstrat numirea de ortodoxie, care înseamnă, cum probabil știți, dreaptă slăvire. Adică, mai important decât catolicismul, să zicem (un universalism înțeles pe orizontală, centralizant etc.), mai important decât orice alte denumiri pe care le-au luat ceilalți, Părinții noștri au găsit că lucrul pe care trebuie să-l mărturisim până la sânge, până la moarte (cum au făcut mărturisitorii, ca Sfântul Maxim Mărturisitorul⁴¹, cum au făcut mucenicii

tru că primim vădirea Duhului și trăim în adevăr. Dumnezeu este Duh și Duhul lui Dumnezeu Se sălășluiește în om. Dumnezeu este Adevăr și omul devine adevăr. Și dacă trăim în Duh, și Duhul lui Dumnezeu trăiește în noi, iar Duhul lui Dumnezeu este veșnicie. Și pentru că Adevărul lui Dumnezeu trăiește în noi și Adevărul lui Dumnezeu este Însuși Hristos, atunci, în Hristos, omul devine adevăr și se aseamănă cu Dumnezeu.

Deci, să rugăm pe Dumnezeu să ne lumineze taina aceasta, căci numai Dumnezeu o poate lumina, nu cuvintele mele.

Părinte, spuneți-mi, vă rog, cum trebuie să mă rog, ca să plâng de fiecare dată când o fac ?

Plângerea adevărată nu este un moment psihic, psihologic, ci este, cum arată părintele Sofronie, momentul în care mintea și inima din om trăiesc același lucru. Mai exact, trăirea numelui lui Dumnezeu în minte și în inimă. În acest sens, în isihasm, prin practicarea Rugăciunii lui Iisus, omul ajunge la împreunarea minții cu inima. Mintea și inima omului devin una și trăiesc același moment. Acesta este momentul lacrimilor. Acest moment – vorbim cam sec despre el – este dragostea. Nu vine niciodată din dragoste, fiindcă dragostea nu mai este firea noastră: noi am căzut din ea și de aceea lacrimile vin de multe ori prin durere și de aceea se cultivă poate nu durerea însăși dar, prin durere, revenirea în sine.

Ortodoxia a fost și a rămas o temă mare în viața mea. N-am dus o viață prea bisericoasă aici, în România. Am fost într-o familie mai mult culturală decât duhovnicească și, deși am fost botezat și am primit Mirungerea și multe daruri nevăzute, cum primim toți de la Biserica Ortodoxă,

prin harul prin care ea îl revarsă în toată firea, în natură, în popor, în țară și pe pământ (poate nu vă dați seama de aceasta dacă n-ați cunoscut pribegia, în sensul duhovnicesc), totuși am trăit lucrurile astea mai mult inconștient. Aceasta eu am numit-o rătăcire, dar, mi se pare, întrucâtva mi-a fost ca un fel de Vechi Testament. Căci, altfel, poate n-aș fi înțeles Biserica cu adevărat; aș fi înțeles-o formal. N-am timp să vă relatez pelerinajul duhovnicesc, exilul duhovnicesc, rătăcirea mea; vreau să ajung direct la momentul în care m-am întors în Biserica Ortodoxă. Până atunci aveam o oarecare viziune teologică protestantă și căutam criteriile după care să pot judeca dacă Biserica Ortodoxă este mai adevărată, mai dreaptă, mai aproape de Dumnezeu. Nu le-am găsit, dar revenind în Biserica Ortodoxă, prin Spovedanie și Împărtășanie, mi s-a dezvăluit sufletului meu că ortodoxia este cum am mai spus, fără nici o îndoială, firea omului, așa cum a conceput-o Dumnezeu. Dar pentru firea asta, smintită de păcat, a fost nevoie ca Dumnezeu Însuși să Se pogoare pe pământ, să Se întrupeze și să devină om ca noi, să moară ca om pe cruce și să învie. Să moară pe cruce, ca să dezvăluie omului ce este omul. *Antropologia noastră este înfățișată de un singur Om, care Se cheamă Iisus.* Și Părinții noștri au păstrat cuvântul și Duhul acelui cuvânt pe care l-a primit omenirea de la Dumnezeu. Și este interesant că, față de toate denumirile pe care le-au luat diferitele secte creștine, Părinții au păstrat numirea de ortodoxie, care înseamnă, cum probabil știți, dreaptă slăvire. Adică, mai important decât catolicismul, să zicem (un universalism înțeles pe orizontală, centralizant etc.), mai important decât orice alte denumiri pe care le-au luat ceilalți, Părinții noștri au găsit că lucrul pe care trebuie să-l mărturisim până la sânge, până la moarte (cum au făcut mărturisitorii, ca Sfântul Maxim Mărturisitorul⁴¹, cum au făcut mucenicii

noștri, de care este plin calendarul), această dreaptă slăvire a lui Dumnezeu este unicul staul. Domnul Iisus Hristos ne-a spus, de altfel, că nu suntem nici cel mai mare grup din lume, nici cel mai puternic; nu suntem nici cel mai impresionant (alții ne-au bătut la isprăvi ale istoriei). Ortodoxia este un fel de Cenușăreasă și, spunând acestea, îmi vin în minte poveștile și basmele noastre românești. Îmi amintesc vag – nu mai țin minte contextul – de o poveste cu trei surori, cărora, atunci când au terminat nu știu ce să facă la o bătrână, aceasta le-a dat drept mulțumire să se ducă în pod și să aleagă din cele trei lăzi de acolo pe care o voiau. Prima și a doua au luat lăzile cele mai mari și mai frumoase; cea mică, smerită, a luat pe cea mai urâtă și mititică, dar aceea era plină de comori. Și celelalte s-au păcălit, că nu era mare lucru înăuntru.

Revenind, pot spune că ortodoxia, din nefericirea păcatului omului, a rămas cenușăreasa istoriei; ca una între altele în istorie, în aparență însă; dar în esență, este singurul lucru valabil. Și vă pot spune să nu vă fie frică de niciun adevăr, de orișunde ar fi. Fiind aruncat acolo, în babilonia aceea a Apusului, unde s-au împletit și amestecat toate religiile și filosofile lumii – cum este, de exemplu Noua Eră – am descoperit că, da, sunt peste tot adevăruri minunate, vrednice de uimire, dar nu sunt decât intuiții ale ortodoxiei, iar ortodoxia rămâne în fiecare om. Și toate intuițiile astea sunt, de fapt, aspirații către esența lui, către identitatea lui – prima și ultima pentru care luptăm. Asta a fost pentru mine ortodoxia și n-am cuvinte să mulțumesc Domnului și Maicii Sale, pentru că și prin rătăcirii am descoperit aceasta! Și timp de 31 de ani (în '61 am revenit la ortodoxie), zi după zi, lună după lună, experiență după experiență, mi s-a adevărit că așa este.

Aș vrea să vă mai spun încă ceva. Întoarcerea în România s-a petrecut după 38 de ani, aidoma slăbănogului din Evanghelie, și trăiesc o experiență unică. Din '55, când am plecat din țară, n-am mai vizitat o țară ortodoxă, în care credința era interzisă, persecutată, suprimată. În Apus, în general, exterior este mult mai ușor de trăit, dar interior, poate chiar mai greu decât în Răsărit. Acolo nu ți-e frică de mitralieră, nici de închisoare, dar ești supus unei persecuții lăuntrice, din care tu însuși înțelegi că ești departe de adevăr. Și încerci să lupți tu singur împotriva acestei stări spre care te împing mentalitățile, istoria, contextul vieții apusene. Și persecuția aceasta, într-un fel, cred că nu e mai ușoară.

Revenind în România, vă mărturisesc că am re trăit experiența ortodoxă din '78 când am fost în Grecia. Pentru prima oară atunci, mă aflam după multă vreme într-o țară ortodoxă. Acum încerc un sentiment mult mai profund, fiindcă parcă și oasele acestea ale mele simt că aparțin pământului ăstuia. Și mă simt mai integrat și limba mi-e mai aproape, deși n-o mai cunosc așa de bine. Acum nu-mi mai e frică să-mi fac semnul crucii când trec pe lângă o biserică sau când aud clopotul.

Aș vrea să mă refer, în continuare, la exemplul Sfântului Ioan Botezătorul, care pregătea calea Domnului, când vorbea poporului ales al lui Dumnezeu, Israelului Vechiului Testament. Și noi, ortodoxia, suntem Israelul Noului Testament, căci și acum, după 2.000 de ani, suntem de multe ori într-o poziție foarte asemănătoare cu cea a Israelului din vechime. Sfântul Ioan Botezătorul a început prorocirea lui prin chemarea la pocăință, zicând: „Și să nu credeți că puteți zice în voi înșivă: «Părinte, avem pe Avraam», fiindcă vă spun vouă că Dumnezeu poate și din pietrele acestea să ridice pe fiii

lui Avraam⁴². Vă spun toate acestea, fiindcă am fost și eu o „piatră”. Și mă întreb, câteodată, dacă n-a fost mai bine chiar să fiu piatră. De aceea și mărturisesc rătăcirea mea ca rătăcire, fiindcă nu vreau să mă îndreptățesc. Și totuși, uneori, am impresia că a fost și o pronie a lui Dumnezeu ca, piatră fiind, să înțeleg mai bine, prin contrast, care este viața adevărată.

Am văzut de multe ori că cel care se convertește la ortodoxie din afară (cum oarecum am făcut și eu), pe de o parte, se integrează greu acolo unde noi ne adaptăm mai ușor, căci avem ortodoxia în sângele nostru, din strămoși; pe de altă parte, el are, în compensare, o viziune vie a ceea ce înseamnă ortodoxie, tocmai prin faptul că a trecut prin starea de „piatră” și deci, esențial, de multe ori înțelege aceasta mai adânc decât noi care, neștiind ce înseamnă să n-o ai, o tratăm cam ușuratic.

Dacă mă iertați, o să vă spun că asta a fost măhnirea mea când m-am reîntâlnit puțin, în ultimii ani, cu Creangă, cu Coșbuc și cu alte personalități ale literaturii noastre, pe care le-am cunoscut în copilărie, dar de 20 și mai bine de ani nu mai auzisem de ei, până când tata a început să-mi trimită cărți acolo, pe care le-am recitit și am înțeles cât de ușuratic luăm noi, de multe ori, viața ortodoxă.

Aș vrea să închei cu lucrul ăsta: că nu e neapărat nevoie să fie omul „piatră”, căci altfel, Maica Domnului ar fi cea mai mică între sfinți. Or ea, cum o spune și Eminescu, e „ca luna între stele” printre sfinți, tocmai fiindcă nu a cunoscut păcatul. Și ce este păcatul? Vă spun din amărăciunea experienței mele: este nimic, este moarte. Are o aparență de frumusețe, de viață, de plăcere, de adâncime, de înțelepciune: minciună! Se poate evita calea asta a păcatului, ca Fiul risipitor, dar se poate evita numai prin rugăciune.

Rugăciunea este cuvânt; cuvântul este energia prin care Dumnezeu a făcut lucrurile, cerurile și pământul. Cuvântul este taină mare și părintele nostru Sofronie spune că *are rădăcini metafizice*. În sens adânc, cuvântul nu este doar informație, ci comuniune. Cum putem să repetăm aceeași Liturghie (unii preoți zilnic) și să nu ne plictisim, cum ne acuză unii că este ca și cum am vedea aceeași piesă de teatru în fiecare zi? Fiindcă Liturghia e cuvânt viu, nu spectacol. Și cuvântul înnoiește și se înnoiește în om. Este cuvânt viu fiindcă este energie dumnezeiască. Chiar la nivelul omului există energia comuniunii. De exemplu, cum am mai amintit, în lucrul cel mai obișnuit al lumii noastre, când doi îndrăgostiți își spun: „Te iubesc“, ar putea unul să răspundă: „Știu, că mi-ai mai spus-o de 20 de ori deja“. Aceasta nu este informație, este comuniune. Le place să audă cuvântul ăsta. Se înnoiesc prin el în prietenia, în apropierea lor.

Cuvântul însă crește mult mai mult în rugăciune, când ne adresăm Domnului cu „Tu“. Biserica este cultura fără egal în istorie și ne-a dat cuvinte de comuniune cu Însuși Cel fără de început Care, smerit, Se pogoară la mintea noastră, ca să înalțe mintea noastră la mintea Lui cea fără de început.

Rugăciunea este cuvânt de comuniune, la care trebuie să fim cu mare atenție. „Să luăm aminte – cum se spune în Liturghie – Înțelepciune!“. Este cuvânt pe care nu trebuie să-l pierdem. Când suntem în biserică la slujbe sau când citim rugăciunile de dimineață, de seară, ori înainte sau după Împărtășanie, trebuie să fim atenți să nu devină o formalitate. Căci fiecare cuvânt este un mărgăritar de mult preț, cum pământul și cerul nu au.

Prin cuvântul rugăciunii trebuie să-L invităm pe Dumnezeu în cele mai obișnuite clipe ale vieții noastre, fiindcă,

aș zice, pe de o parte, să sfințim timpul, să sfințim clipa, să sfințim lucrurile noastre zilnice și, pe de altă parte, să facem din orice clipă, din orice moment prielnic, un prilej de rugăciune. Așa de altfel, găsim și în cărțile bisericești (mă gândesc la *Molitvelnic* și *Agheasmatar*) rugăciuni de binecuvântare pentru toate clipele vieții omului: binecuvântăm câmpul, binecuvântăm secerișul, binecuvântăm casa, binecuvântăm călătoria, ne rugăm pentru boală etc. Dar, pe de altă parte, secerișul și semănatul și boala și călătoria vă spun că sunt un bun prilej ca să ne gândim și la Dumnezeu. Până la urmă toate acestea trec; rămâne rugăciunea.

Rugăciunea trebuie făcută în limbajul cel mai direct. Mă gândesc la părintele Sofronie care ne vorbea de o persoană ce l-a întrebat: „Cum să mă rog lui Dumnezeu?” Și nu știa părintele Sofronie, în zilele acelea, că persoana respectivă, o anglicană, căutase un răspuns potrivit la mai mulți preoți și la mulți duhovnici din Anglia și din alte părți, dar toți i-au spus lucruri generale de tipul: „Pagina 35, paragraful 4!”. Dar ea gândea în sufletul ei: „Dacă și acest arhimandrit o să-mi spună același lucru, eu o să mă lepăd de toate ideile astea, de Dumnezeu și de rugăciune, pentru totdeauna”.

Primul cuvânt al părintelui Sofronie către ea a fost: „*Cu Dumnezeu nu-i nevoie să fii politicos; pur și simplu, varsă-ți inima ta în fața Lui*. Nu știu restul conversației, dar persoana a găsit o rugăciune așa de puternică, încât își pune capul pe pământ seara și ceasuri întregi plângea de intensitatea rugăciunii. Poate ați și ghicit că persoana aceea n-a mai rămas anglicană. Este de mulți ani convertită la ortodoxie.

Închei cu cuvântul Mântuitorului, pe care mi-l zic și mie: „Du-te și fă și tu asemenea”⁴³.

Cum se poate dobândi darul Duhului Sfânt, într-o lume atât de agitată? Timpul trece repede, avem puțină vreme pentru rugăciune și sunt multe ispite care vin asupra noastră. Rugăciunea nu rămâne mult timp pe buzele noastre și există puține șanse să ne intre în inimă. Cum să prelungim timpul dedicat rugăciunii și ce să facem pentru a ne sfinți noi înșine, cum spunea Sfântul Serafim de Sarov?

Aș vrea să încep cu aceste cuvinte care se găsesc în slujba înmormântării: „Deșertăciuni sunt toate cele omenești care (sic!) nu rămân după moarte“. Și tot ce este în Biserică, precum și cuvântul lui Dumnezeu, cuvântul lui Hristos ne cheamă din această lume la veșnicia lui Dumnezeu. Mult se smintește omul în Apus, mai ales în Apus, cred, fiindcă nu-și dă seama. Încearcă să facă în Biserică un om mai bun, încearcă să facă o societate mai dreaptă, dar se uită prea mult că, în definitiv, Biserica n-are esențial în vedere decât ceea ce urmează de la moarte încolo. Fiindcă moartea nu există și omul nu poate muri.

Primirea Duhului Sfânt, rugăciunea și tot ce ne-a dat Biserica și experiența Bisericii, experiența celor ce au trăit, a Părinților noștri, este comoara tăcerii, a sărăciei în lumea asta, comoara *muririi*, aș zice, lumii ăsteia, puțin câte puțin. Nu numai că murim puțin câte puțin, prin bătrânețe și epuizare, dar învățăm să ne omorâm lumii ăsteia. Nu este vorba de moarte în sine, ci de câștigarea vieții celeilalte. Numai în viața aceasta putem câștiga viața cealaltă. De aceea, Biserica condamnă sinuciderea. Totuși, viața aceasta, mai ales de la căderea lui Adam, are și un rol ambiguu în sensul că ne face și un obstacol, ne pune un zid de netrecut între noi și viața veșnică. De aceea, asceza Bisericii (și aici aș vrea să răspund și la cealaltă întrebare care se referă la asceză, adică

dacă ea ne poate ajuta la cunoașterea lui Dumnezeu) este a ne dezvăța puțin câte puțin de lumea asta, în măsura în care, dezvățându-ne de ea, o învățăm pe cealaltă. Depărtându-ne de lumea aceasta, intrăm în trăiri tainice, trăiri ale inimii, care sunt ale lumii celeilalte. Acestea nu sunt momente psihologice; le trăim în inimă, le trăim ca înduioșare, ca smerenie, ca tot felul de sentimente pe care le putem confunda cu psihologia, dar ele sunt de fapt trăiri duhovnicești, care ne introduc în viața Sfintei Treimi.

În zilele noastre tulburate este foarte greu să te lepezi de lumea în care trăiești, pentru că toată cultura tăcerii, a isihiei, în care încercăm să auzim cuvântul lui Dumnezeu în taina sufletelor noastre, este cuvânt fără cuvinte, fără glas; Duhul glăsuiește fără glas în inima omului. Nu mai putem auzi însă din cauza zăpăcelii vieții noastre, căci totul trebuie să se facă în grabă, toate trebuie să se termine înainte ca să înceapă ș.a.m.d. Și totuși, părintele Sofronie spune că nu există condiții și nu pot exista condiții în care cuvântul lui Dumnezeu să nu fie valabil și, aș zice, în stare să mântuiască. Nu există și nu pot exista condiții care să împiedice mântuirea, trăirea cuvântului lui Dumnezeu. Și aici aș vrea să spun două lucruri. Dacă putem să rânduim în așa fel viața noastră, încât să dăm, cum spune întrebarea, mai mult timp pentru rugăciune, mai mult efort, sigur că da. Dar nu știu cum să o spun, fiindcă fiecare aveți viața diferită pe care nu o cunosc. Nu o cunosc fiindcă noi, în Apus, trăim mai rău decât aici. Apusul va năvăli și aici și tare mă tem că o să vedeți și aici cum este acolo.

Apusul nu mai simte nimic. Timpul trece și tinerii se întreabă: „Unde merge timpul ăsta? De ce merge așa de repede?“. Și mă gândesc că acestea sunt zilele de care Hristos spunea că vor fi scurtate. În grecește, acest cuvânt, *scurtate*,

s-ar traduce de fapt cu *piticit*. Zilele s-au făcut pitic, dar, dacă se poate dăruî mai mult efort, ne putem lepăda de câteva elemente ale vieții noastre, amintindu-ne de cuvântul înmormântării care spune că toate sunt deșertăciune, care nu rămân după moarte. Or, dacă ne întrebăm: „Ce rămâne după moarte?“, răspundem: „Eu și ceea ce sunt“. Dacă și eu am devenit dragoste, tot restul sunt pregătiri care rămân în lumea aceasta. Dar în măsura în care nu putem să dăm destul timp rugăciunii, destul efort, există alte posibilități. Iată una din ele:

Crucea este blestemul cel mare, este pedeapsa cea mai grozavă, cea mai înjositoare, destinată celor mai răi nelegiuîți. Or, Dumnezeu, în mila Lui, a luat asupra Lui acest blestem și din ea a făcut cinstea cea mai mare, căci crucea este semnul Fiului Omului; este semn de binecuvântare, armă de nebiruit împotriva diavolului. De ce de nebiruit? Pentru că-i arma diavolului. Diavolul zice: „Dacă nu faci cum zic eu, te voi chinui și te voi omorî“. Chinul și moartea sunt crucea, pe care Dumnezeu le-a preschimbat în arma noastră de mântuire. De aceea ea este armă de nebiruit, pentru că aceasta era arma cea dintâi a celui rău. Dar Dumnezeu a sfințit-o și i-a dat putere asupra celui rău. Știți cu toții, sunt sigur, câtă putere are semnul crucii când îl faceți asupra gândurilor rele și asupra ispitelor. Câteodată, nu mai este nevoie să rostești altceva. Așa este și viața noastră. Crucea, suferința și durerea pot fi mântuirea. Mi-amintesc că un prieten iubit al meu spunea, acum vreo 25 de ani, părintelui Sofronie: „La noi, în mănăstire, suferința este mântuitoare. La voi, în lume, ea este spre pagubă“. Și părintele Sofronie, zâmbind, i-a răspuns: „Ce prostii spui acum? Toată suferința poate fi mântuitoare“. În ce fel? Voi răspunde acum, revenind la asceză.

Ce este asceza? Este puterea de a transforma ceea ce este mortal, desigur numai cu rugăciunea și cu puterea lui Dumnezeu (mă refer în special la Tainele Bisericii, mai ales la Sfânta Împărtășanie, fără de care murim de foame duhovnicește). Numai cu mijloacele Domnului și ale Bisericii începem să trăim o viață în care smerenia devine mântuitoare. Văzând în tine suferința, slăbiciunea, păcatul tău, poți să înțelegi pe păcătos, pe aproapele tău; poți să compătimești pe aproapele tău nefericit, fiindcă știi tu însuși ce înseamnă suferința, ce înseamnă păcatul sau slăbiciunea. De aceea și Biserica ne învață nu să ne închidem și să ne ascundem, ci să ne deschidem și să ne spovedim. Acesta este unul din aspectele ascezei, adică acela prin care vedem ce este în noi, ca să înțelegem apoi pe aproapele nostru.

Încă o lege pe care au descoperit-o Părinții asceți este aceea că, dacă judecăm pe aproapele nostru și nu ne pocăim de judecată, cu siguranță vom cădea și noi în același păcat, mai devreme sau mai târziu. De ce? Pentru că, dacă nu putem să-l iubim pe aproapele, măcar să-l compătimim. Dacă noi credem că stăm mai bine, Dumnezeu Își retrage mâna Sa, ca să vedem ce suntem. Și prin aceasta devenim în stare, dacă n-am făcut-o de la început, să compătimim și să ne rugăm pentru aproapele nostru.

Rugându-ne pentru aproapele, compătimindu-l, fiindcă știm suferințele păcatului, devenim ceea ce ne spune Sfântul Apostol Pavel despre Hristos, în Epistola către evrei, anume că El este un Arhiereu Care poate fi înduplecat, fiindcă a cunoscut păcatele noastre, fiind ispitit în toate, ca și noi, afară de păcat⁴⁴. Că El, fiind sfânt dintru început, fiindcă era și Dumnezeu, arată pe omul adevărat, nu pe cel păcătos. El era sfânt. Și ce înseamnă a fi sfânt? Înseamnă, în situația asta, că poate compătimi cu mine, păcătosul, deși El nu este

păcătos. Dacă învăț și eu înțelepciunea aceasta, mă asemăn cu Dumnezeu. Dacă nu, mă lasă Dumnezeu ca pe Fiul risipitor să cad în păcat și să învăț, prin păcat și durere, ce înseamnă a fi păcătos, să pot compătimi cu aproapele. Și atunci am făcut și suferința, dar am făcut și păcatul și neputința un motiv de îmbogățire a mea. Fiindcă m-am îmbogățit cu cunoștința vieții aproapelui meu, aproapele fiind nu numai tu, pe care te văd, ci Adam pe care nu l-am cunoscut și toate veacurile acestea de oameni și suflete care au venit până la mine și care vor mai fi după mine. Și ne împreunăm în această compătimire și rugăciune tot omul și devenim preoți, lucrăm această preoție pe care am primit-o prin Botez și Mirungere.

Deci, toate suferințele pot duce la mântuire, dacă noi le trăim în felul acesta, dacă noi ne întoarcem către Dumnezeu în rugăciune și ne întoarcem către aproapele în înțelegere. Acesta este începutul împlinirii poruncii lui Hristos de a iubi pe aproapele ca pe tine însuți. Nu cu sminteala asta: cât mă iubesc pe mine însumi. Mântuitorul a spus să ne urâm pe noi înșine. Atunci, nu-l iubesc pe aproapele ca pe mine însumi, ci îl iubesc pe aproapele ca pe un alt eu, trăiesc în el ceea ce am trăit în mine, adică mă deschid și trăiesc în mine pe aproapele meu, căci îl înțeleg; trăiesc și eu în el, în deschiderea către el, tainică (de multe ori nu trebuie să facem nimic) și deja ți l-ai apropiat și deja ai să vezi că ai câștigat pe aproapele, căci el trăiește în inima ta și tu trăiești în inima lui. Și inima lui înțelege, chiar dacă nu i-ai spus nimic.

Aș vrea să închei răspunsul meu cu o constatare: ați observat că de la bogați nu vă îmbogățiți (eu am observat de multe ori acest lucru). Mănăstirea noastră a primit întotdeauna ajutor de la săraci, nu de la bogați. Bogații, săracii, nu știu să compătimească; săracii însă, în sărăcia lor, dau

ca și văduva din templu. Ați văzut cum spune că Domnul îi privea pe toți care aruncau bani în cutia templului. Evanghelistul spune că unii aruncau mulți bani, fiindcă erau bogați, dar asta nu l-a impresionat cu nimic, dar văduva, săraca, a aruncat doi bani, care nu reprezentau mai nimic⁴⁵. Și Domnul S-a oprit tocmai la darul ei, fiindcă pe acei doi bani se construiește Biserica lui Dumnezeu. Biserica nu stă în cărămidă și în piatră și ciment, ci în inimă de om. Și femeia aceea este cărămida; ea este cimentul făpturii lui Dumnezeu și ea pot să fiu și eu. Și când zic „eu“, vorbesc și de tine.

Ce limbă folosiți când vă rugați? Engleza sau româna?

Româna, în orice caz. Întrebuințăm la mănăstire și engleza, firește. Am slujit ca diacon și preot în grecește, în slavonă și engleză, foarte rar și în franceză, dar – cum spuneam multora acolo, în străinătate – îmi dădeam seama că româna este totuși mai aproape de mine. Căci, dacă aș cădea de pe acoperiș, până să ajung pe caldarâm, aș zice: „Doamne miluiește“ tot în românește, nu pe altă limbă.

În altă ordine de idei, îngăduiți-mi să vă spun că, pe când am auzit vorbindu-se de reîncarnare, mi-a „trăsnit“ un gând pe care aș vrea să vi-l împărtășesc. Și eu aștept învierea morților și viața veacului ce va să fie și mă rog cu înverșunare lui Dumnezeu ca, dacă îmi va da și mie învierea, să nu mi-o dea în trup de hipopotam!

Se cunosc cuvintele rugăciunii Sfântului Siluan ?

P.S. Serafim Făgărășeanul*: Unele se cunosc și pot fi găsite și în cartea editată de părintele Sofronie⁴⁶. Dar, bineînțeles, nu toate. Dacă citim cartea părintelui Sofronie, vedem că este presărată de cuvinte de rugăciune. El scrie, scrie și dintr-o dată vedem

că Sfântul Siluan începe să se roage. Căci nu este vorba de niște scrieri gândite numai așa, intelectual. El scria ce simțea în momentul respectiv. Și scriind, deodată se trezea că se roagă și nota rugăciunea respectivă.

*Actualmente, mitropolitul Serafim – Mitropolit al Germaniei, Europei Centrale și de Nord – n.ns.

Ne putem ruga permanent în lume?

Aș zice că nu. Tot îndemnul dat de Hristos este cu neputință omului a-l împlini. Mântuirea nu este cu puțință omului, dar „ce este cu neputință la om este cu puțință la Dumnezeu”⁴⁷. Vă spun lucrurile acestea, întrucât de multe ori ne smintim când vedem cât de grea este rugăciunea, facerea de bine oarecare. Subliniez: nu este greu, este cu neputință. Și cred că, dacă îl înțelegeți în profunzimea și adevărul lui, acest cuvânt o să vă mângâie, în loc să vă deznădăjduiască.

Însă, datoria noastră este să căutăm către Dumnezeu. Și Dumnezeu face în noi ceea ce nouă ne este cu neputință. Din fiecare clipă trebuie să facem o legătură cu Dumnezeu, dacă nu trăiește în sufletul nostru rugăciunea cea neîntreruptă, darul Duhului Sfânt. V-aș spune un lucru important. Uneori cugetăm, poate cu frică, la cele ce vor fi, și mai ales, la moartea care ne așteaptă pe fiecare. Binecuvântați aceste momente de pe acum. Așa fac și eu: „Doamne, nu știu ce o să fie până la moarte, dar până atunci, izbăvește-mă de cel rău, că Tu, dacă mă lași pe mine singur, știi ce am să fac, că acum am înțeles și eu”.

Cum să ne rugăm pentru alții?

Nu există „alții” pentru creștini. Eu am spus multe despre mine, dar de tine vorbeam. Și când vorbesc despre tine, nu te cunosc decât prin mine, dar te cunosc. Te cunosc în năzuințele tale, în nădejtile tale, în neputințele, păcatele

și rușinile tale cele mai adânci; dar te cunosc totuși în măreția pe care Domnul a pus-o în tine ca și chip și asemănare a Sa.

Când vezi pe aproapele tău, cât de departe ar fi el geografic sau sufletește, să fii convins că este un alt eu. Și el, fie prieten sau dușman, are nevoie de aceeași mărturie de care și eu am nevoie. Roagă-te, omule bun, pentru cel ce-ți face rău, pentru cel ce păcătuiește, și mulțumește pentru binele pe care îl faci aproapelui tău. Gelozia să fie departe de noi, fiindcă lucrul pe care-l poftim de la cel care ne face gelos este tocmai lucrul pe care vrea să ni-l dea Dumnezeu. Deci, un alt eu a ajuns la ceea ce eul meu nu a ajuns, dar prin el am ajuns la același. E într-un fel și câștigul meu. Moartea fratelui este moartea mea. Viața fratelui este viața mea. Sfântul Siluan zice: *„Fericit cel ce iubește pe fratele său, că fratele nostru este viața noastră“*.

Călugăria — „Calea experienței esențiale“

Părinte Rafail, vorbești-ne despre călugăr! Cine poate fi călugăr? Ce se întâmplă în clipa în care simți chemarea spre călugărie? Rămânerea în lume nu este mai folositoare, pentru că în mănăstire ce poți face bun pentru ceilalți? Oare poți să fi călugăr și în lume? S-ar părea că lumea nu-ți dă această posibilitate.

Aș începe prin a spune că nu chemarea lui Dumnezeu dezbină lumea. Dacă eu îmi găsesc menirea, dacă aud chemarea lui Dumnezeu, orișicare ar fi ca, o să fie bine pentru mine și pentru toți, ori vădit, ori nevădit. Nevăditul este mai ales rugăciunea, care este o energie ce umple lumea. Când m-am întors în ortodoxie, energiile ei m-au învățat de la sine multe lucruri, pe care le-am intelectualizat după aceea.

Chemarea de la Dumnezeu se poate asculta, fără să te mai gândești la consecințe. Dacă știi că-i de la Dumnezeu, este destul. Și aici începe taina duhovniciei și a ascultării. Ascultarea nefiind o disciplină, ci o deschidere de inimă, până la urmă devine deschidere de inimă către Dumnezeu, când Dumnezeu face din tine ceea ce știe El. Și El știe cum să potrivească mădulele acestui trup care este omenirea, atâta timp cât suntem omenire – zic aici, în istorie – că până la urmă devenim om; nu mai este omenire, devenim un singur om, precum și Dumnezeu în trei Persoane este un Dumnezeu. Dar atâta timp cât suntem despărțiți, în sensul că unul poate alege calea asta și altul pe cealaltă, și unul poate lucra mai bine aici, iar altul acolo, Dumnezeu ne împarte așa cum știe că fiecare se va împlini mai mult și că planul de mântuire al Său se va împlini întru totul.

Chemarea lui Dumnezeu se primește prin rugăciune. În clipa când simți această chemare, trebuie continuată rugăciunea până când devine clară, până când o confirmă într-un fel. Și putem să urmăm această cale pe care ne-o dezvăluie Dumnezeu, fără să ne mai gândim prea mult.

Cât privește rămânerea în lume, poate nu-i nevoie să explic prea mult, fiindcă este destul de evident. Rămâi în lume unde trăiești, împărtășești soarta aproapelui tău și încerci, pe cât posibil, să-ți faci și tu datoria, ca societatea să meargă mai departe. Deci, în lume, în călătoria vieții tale, întâlnești alte suflete ca tine. Socotesc, de exemplu, oarecare „erezie“ să-ți vină muncitorul în casă, să-ți repare ceva, să-l plătești și să-l uiți. Eu cred că Dumnezeu ar fi vrut ca fiecare din întâlnirile astea să fie o întâlnire pentru veșnicie. Întâlnim în acel om, într-un oarecare sens, omenirea întreagă și mai important decât lucrul pe care-l face sau banii pe care-i primește de la tine este omul acela. Dar depinde și de om dacă-ți primește prietenia; depinde și de tine dacă ai înclinarea asta. În călugărie se întâmplă alt lucru. Iată, de exemplu, noi, călugării, am ieșit din mănăstirea noastră, am venit în România și împărtășim cu voi experiențele noastre. Ce-s aceste experiențe? Experiențe esențiale, întrucât în călugărie tot ce este esențial face parte din viața oricărui om și, mai specific, oricărui creștin botezat. Deci, e specific.

Călugăria este rugăciune; rugăciunea începe întâi cu mine, orișicare ai fi tu acel mine. Vezi neajunsurile tale și te rogi Domnului. Dar în acest „mine“ se roagă toată lumea, căci acum poate vorbesc pentru tine (și tu ești un eu) și în durerile mele și în neliniștea mea și în căutările și frământările mele te exprimi și tu, mai ales dacă am conștiința că nu sunt un individ, adică un produs al diviziunii omenirii, pe care, dacă-l mai divizezi, moare.

Nu sunt un individ, sunt o persoană, adică în durerile și căutările mele trăiesc pe fiecare om, trăiesc esențial fiecare fiu și fiică a lui Adam. Și trebuie ca rugăciunea să meargă mai departe, mai înflăcărată pentru aproapele, care ești tu, un necunoscut pentru mine (așa cum înțelegem noi exterior), deși nu ești necunoscut, pentru că în căutările mele, în năzuințele și nădejdlile mele, în păcatele mele, dar și în dorința către mântuire te cunosc pe tine, tu ești acela, căci esențial suntem aceeași fire.

Deci, călugărul poate trăi sau văzut, sau nevăzut aceste lucruri. Sfântul nostru Siluan n-a fost „apreciat” toată viața lui. Trăia într-o mănăstire de 2.500 de oameni și mai nimeni n-a văzut mare lucru în Sfântul Siluan. Doar câțiva îl apreciau mai mult, între care părintele nostru Sofronie. Acesta de la început a avut o deosebită venerație pentru țăranul ăsta cu numai două ierni de cultură (s-a dus două ierni la școală în Rusia țaristă, învățând să scrie și ceva aritmetică). Și părintele Sofronie, om de mare cultură și învățătură, avea un adânc respect pentru acest Siluan și Domnul i-a arătat cine este acest om. Dacă n-ar fi fost părintele Sofronie, istoria l-ar fi „îngropat” pe Siluan, dar acum e cunoscut în lumea întreagă; scrierile lui, pe care părintele Sofronie le-a adunat într-o carte, sunt traduse în 14 limbi sau chiar mai multe. Dar, chiar dacă Sfântul Siluan ar fi trăit singur și nevăzut, energia rugăciunii lui ar fi rămas în lume. Dar a binevoit Bunul Dumnezeu să ne mângâie prin cuvintele acestui mare sfânt și mulți au găsit și mângâiere, și mântuire prin aceste cuvinte. Deci, iată un aspect al călugăriei.

Cât despre întrebarea: „Cine poate fi călugăr?”, zic nimeni. În niciun caz eu. Și când zic asta, iarăși vorbesc poate și pentru tine, suflete, că nimeni nu poate fi călugăr. Dar revin: dacă a voit așa Dumnezeu, facă-se voia Lui.

Și exemplul nostru cel mai mare a fost Maica Domnului, căreia, când îngerul a venit și i-a spus că în fecioria ei va deveni Maica Dumnezeului Celui Întrupat (cine poate să creadă un lucru ca ăsta?), reacția ei, după ce s-a convins că este de la Dumnezeu, a fost: „Iată roaba Domnului; fie mie după cuvântul Tău“⁴⁸. Acesta trebuie să fie și cuvântul de ascultare al omului. Nu disciplină, ci un „da“, un „amin“ de dragoste și de duiosie, de încredere în Dumnezeu Care, după cuvântul Sfântului Ioan Botezătorul, „și din aceste pietre poate scoate pe fiii lui Avraam“⁴⁹. Adică: „Doamne, iată o piatră care sunt eu; fă din mine ce știi Tu!“

Ce înseamnă a fi român? Că de multe ori am cunoscut și în pribegie, și aici, în țară, bucuria oamenilor de a fi născuți în România. Pentru mine a însemnat nespusa binecuvântare de la Dumnezeu de a primi din naștere Botezul ortodox și a fi pecetluit cu darul Prea Sfântului Duh, și asta mai presus de toate.

Și acum vreau să vă amintesc cuvântul Domnului, prin care ne poruncește să căutăm mai presus de toate Împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui⁵⁰. Prin Botezul pe care ni l-a dat Domnul și prin pecetluirea cu darul Sfântului Duh, nu devenim cetățenii unui locaș pământesc, cât de plăcut și de drag ne-ar fi el; prin acestea două și prin paharul Sfinței Împărtășanii, devenim cetățeni ai Ierusalimului celui de sus, patria noastră cea veșnică, patria noastră cea adevărată. Cine, ca dreptul Simeon, vrea să se mute de la veacul acesta înșelător și să se ducă la cele veșnice? Cine vrea, cu nerăbdare, să scape de greutățile și de multele înșelătorii ale acestei vieți trecătoare și să se sălășluiască în patria unde ne cheamă zilnic Dumnezeu prin cuvântul Său? Am cunoscut un așa suflet care, cu două săptămâni înainte de moarte, cu bucurie și cu nesaț, aștepta și se ruga în boala ei: „Maica

Domnului, ia-mi sufletul!". Şi asta nu din deznădejde, ci din însufleţirea Duhului Sfânt. Că ea ştia că se mută de la cele înşelătoare. Şi noi vom urma acelaşi drum, şi asta nouă ni se pare tragedie. Dar, deşi are o înfăţişare tragică, precum au avut şi viaţa şi răstignirea şi moartea Fiului lui Dumnezeu, în taina lui Dumnezeu nu există tragedie, ci se ascunde pro-nia lui Dumnezeu cea mare, care ne ridică de la pământ la cer, de la moarte la viaţă, de la cele trecătoare la cele veşnice, de la cele înşelătoare la cele adevărate.

Pentru aceea să căutăm mai întâi patria noastră cea cerească, Împărăţia lui Dumnezeu şi dreptatea Lui. Şi mai înainte de toate, să căutăm la rugăciune. Sfântul cel mare al veacului nostru, Siluan Athonitul, de multe ori, în scrierile lui, spune că greutăţile, neajunsurile şi tragediile vin în viaţa omului fiindcă nu se roagă.

Am venit şi ne-am întâlnit, din mila lui Dumnezeu, întâi în rugăciunile astea minunate, în cuvintele astea pe care Biserica ni le-a dat către Maica Domnului (aluzie la Acatistul săvârşit mai înainte – n. ns.), dar fiecare cuvânt al Bisericii este un mărgăritar fără de preţ pe care, dacă ajungem să-l înţelegem, cum se întâmplă câteodată, învie cugetul şi ne umple inima de o trăire care ne schimbă pentru totdeauna. Deci, să fim atenţi la fiecare cuvânt al Sfintei Liturghii, la fiecare cuvânt ce se citeşte în Biserică, şi fiecare cuvânt de rugăciune să-l facem cuvântul nostru de rugăciune. Nu numai lucruri care sunt scrise de altcineva, într-o carte pe care o citeşte altcineva cu glas tare, ci cuvântul acela trebuie să devină cuvântul meu.

Şi de câte ori se iveşte prilej pentru rugăciune, e bine de spus un cuvânt cât de mic ori un gând, cât de mic ar fi el, fiindcă Dumnezeu aude şi gândul, şi cuvântul omului, dar

aude de multe ori și dorințe pe care omul nici nu știe să le formuleze în cuvinte.

Dar care sunt prilejurile de rugăciune? Orice clipă a vieții noastre este un prilej de rugăciune. Și dacă am primit binecuvântarea să avem Rugăciunea lui Iisus neîntreruptă în sufletele și inimile noastre, adică „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine păcătosul“, să o facem. Dacă însă n-o avem, putem totuși din fiecare prilej al vieții noastre să facem o rugăciune. Avem o greutate? Să cerem ajutor Domnului. Suntem într-o primejdie? Să cerem ajutor și apărare de la Domnul. Am păcătuit? Să ne deschidem inima și să ne spovedim Domnului în clipa aceea, chiar înainte să putem veni la preot și să ne spovedim și de la epitrahil să luăm darul tămăduirii. Vedem că cineva din frații noștri s-a smintit sau a greșit? Așa cum noi nu vrem să pierim în păcatul nostru, și pentru fratele nostru să ne rugăm, nu să ne smintim de ce a făcut, ca Domnul să-l miluiască, fiindcă este scris: „Iubește pe aproapele tău ca pe tine însuși“⁵¹. Deci, precum eu nu vreau să pier, tot așa nu vreau să piară nici fratele meu.

Lucru mai greu și mai înfricoșat: dacă ne vedeți pe noi, pe slujitorii altarului, smintindu-ne și smintindu-vă, făcând lucruri care nu sunt bune sau nu sunt drepte înaintea voastră sau înaintea lui Dumnezeu, rugați-vă pentru noi și nu vă smintiți, fiindcă noi numai prin rugăciunile voastre, poporul lui Dumnezeu, ne putem călăuzi de la Duhul Sfânt; și avem nevoie de puterea rugăciunii voastre, precum și voi aveți nevoie de darul Duhului care se dă prin preoția noastră. Și așa, Biserica să devină un om, un suflet, un om în multe persoane, precum și Dumnezeu este un Dumnezeu în trei Persoane.

Cum se vede de la mănăstire lumea aceasta ? Putem duce o viață de monah fără retragere la mănăstire?

Viața de monah, deși uneori am numit-o nebunie, esențial nu se deosebește de viața creștinului obișnuit, mai ales a creștinului care poate conștientiza chemarea lui Dumnezeu. Viața de monah este viață de rugăciune, de uni-re cu Dumnezeu și aceasta este, într-adevăr, viața fiecărui creștin.

Părintele Sofronie spunea: „Una este mântuirea omului, căci Dumnezeu a dat aceleași porunci și aceeași Evanghelie și Maicii Domnului și Sfinților și tuturor, până și mie, păcătosului“. Deci, dacă sunt pentru toți aceleași porunci și aceeași Evanghelie, aceeași este și mântuirea, aceeași este și calea, deși, în detalii, ia tot felul de forme.

La mănăstire se cultivă retragerea din lume, singurătatea și tăcerea. Dar și în îmbulzeală și în învâlmășeală se poate găsi mântuirea. Sfântul Siluan menționa pe Sfântul Ioan din Kronstadt⁵² care, deși a trăit în condiții de viață agitată, fiindcă îi iubea pe oameni, se ruga pentru ei și rămânea, prin rugăciune, în gloată ca și monahul în tăcerea chiliei lui. Deci, atât tăcerea, cât și tumultul să se recunoască în dragoste. Dar dragostea trebuie câștigată.

Începutul iubirii poate fi acesta: dacă nu vrei să spui ca Sfinții Părinți: „Eu sunt cel mai păcătos“, *măcar să-ți dai seama că tot păcatul trăiește în tine*. Și văzând aceasta, ne recunoaștem reciproc. Te cunosc mai mult decât crezi sau decât cred eu, prin mine însumi. Atunci, în loc să-l judecăm pe aproapele, să-l iubim, căci și Dumnezeu mă miluiește pe mine. Hai să facem ca Dumnezeu! Să nu mă enerveze aproapele cu felul lui de a fi, căci și eu enervez pe alții că sunt

așa. Dar cum mă schimb eu din acest „așa”? Dar el cum se schimbă din acest „așa”, chiar dacă „așa”-ul lui nu este ca al meu, ci altfel? Dar îi pot înțelege durerea și-i pot compătimi slăbiciunea. Prin compătimirea aceasta mă unesc cu fratele meu, chiar începând de la păcat. Și iată că Dumnezeu face o astfel de minune ca păcatul, care este despărțire și moarte, să devină – paradoxal – viață și apropiere, unire între oameni. Să vă povestesc acum o întâmplare care lămurește mai bine cele ce am spus.

Erau într-o gară, în Anglia, doi oameni și acolo, firește, era aglomerație mare. Unul din ei zicea: „Ah! tare nu sufăr îmbulzeala asta, mulțimea asta care forfotește, oamenii aceștia”. Celălalt i-a spus: „Eu în fiecare văd, potențial, un prieten, un frate. Tu trăiești în îmbulzire și în gloată. Eu trăiesc într-o adunare de prieteni și de frați”.

Lăuntric, acest lucru este adevărat. Cel puțin eu am învățat de la acela că tu, în măsura în care îți este dat, poți schimba atitudinea gloatei. Și vă mai spun că acela care vede prieteni în masele de oameni nu avea frică de nimeni: mergea pe străzi în puterea nopții, căuta îmbulzeala oriunde și n-a pățit niciodată nimic. Știu însă că celălalt a avut de suferit, de câteva ori, de pe urma gloatei. Acum nu vă îndemn să faceți toți la fel, dar totuși de aici se desprinde, evident, o morală.

Spuneți-ne, părinte Rafail, de ce v-ați făcut călugăr și dacă sunteți satisfăcut de starea aceasta pe care o aveți?

Și călugărirea mea a fost o criză, paralelă cu cea a revenirii la ortodoxie. Căci mă gândeam: „Nu cumva dracul nu numai să mă întoarcă la ortodoxie, ci să mă facă cumva și călugăr?! Ce nefericire, ce nebunie, ce smintiri!”. Dar tot același „șarpe” îmi spunea: „Dar dacă acesta este un lucru

bun, pe care Dumnezeu îl vrea?”. „Nu“, mă împotriveam eu. Până la urmă am ajuns la aceeași soluție: „Doamne, dacă vrei să fiu călugăr, Tu trebuie să mă convingi, prostia mea să o convingi; inima asta întunecată să o convingi“. Dacă sunt satisfăcut de călugărie? Vă mărturisesc că, mulțumită lui Dumnezeu, n-am avut niciodată, după aceea, vreo îndoială în toate încercările prin care am trecut. Sunt însă foarte nesatisfăcut de rezultate, dar asta nu-i din vina lui Dumnezeu, ci din vina mea. M-a trecut Dumnezeu prin crize, dar mi-a vorbit. Și m-a convins, în loc să-mi tragă două palme și să-mi zică: „Acum, vino și stai în casa Tatălui tău, ca Fiul risipitor“, mi-a dat mângâierea de a cunoaște ortodoxia, nu ca fiind mai puternică sau mai adevărată, ci ca fiind însuși sufletul omului, așa cum l-a făcut Dumnezeu.

Totuși, celor care voiesc să vină la ortodoxie le spun: „Dacă cred în ortodoxie, cred ca și Sfântul Apostol Pavel care voia ca toată lumea să fie aproape sau întocmai cum era el, afară de lanțurile cu care era legat pentru Domnul, afară de suferințele pe care le îndura pentru Evanghelie“.

În legătură cu ce am trăit eu pentru călugărie, aș spune că parcă m-a îmbătat Dumnezeu cu câțiva litri de țuică puternică, pentru câteva luni. În anii aceia (aveam 18-19 ani), căutam pe furiș – căci mă pregăteam să intru în viață, să mă căsătoresc, să am o femeie, ca toată lumea – care din fetițele ce mă înconjurau ar fi putut să-mi fie nevastă. Dar căutam de la Domnul să-mi dea aceasta, fiindcă știam că nu-i lucru ușor căsătoria. Deci, mă uitam la fetele din clasă, de pe stradă, la cele cu care mă mai întâlneam căutând un semn de la Dumnezeu și parcă nu mai venea. Și se părea că timpul trece și îmbătrânesc, iar eu nu văd nicio fată despre care Domnul să-mi fi dat un semn evident că ar putea să-mi fie nevastă. Dar, după nu știu câte luni, mi-a venit, ca unui

om care se trezește din beție, gândul călugăriei. Acest lucru, pe care îl numisem în înverșunările mele și smintire, și nebunie când eram cu protestanții, doream să mi-l imaginez ce poate fi cu adevărat. Mă aflam în Franța și mă gândeam chiar să mă duc și pe la catolici, măcar să-mi dau seama ce face călugărul. Bunăoară, se scoală dimineața, se duce la biserică, dar după aceea ce face? Deci, ce este călugăria, la modul practic. Cu toate nedumeririle mele, aveam în mine un așa dor, un așa drag și simțeam în mine ceva așa de puternic, anume că acesta-i lucrul pe care l-am voit din copilăria mea.

Între timp mă întâlnisem cu părintele Sofronie, care mi-a confirmat că această chemare nu era o beție de tânăr, ci era de la Dumnezeu și că trebuie să-mi termin școala, dar pentru mănăstire, ca pregătire pentru viața călugărească.

După aceasta, la un moment dat, întorcându-mă în Franța ca să mai fac un an de școală, mi-am amintit că înainte fusese un timp când mă uitam în jurul meu, în clasă, pe stradă și printre prietene, căutând o fată care ar fi putut, de la Domnul, să-mi fie cândva soție. Cum am uitat, când am uitat să mai caut așa ceva, cum m-a îmbătat Dumnezeu de n-am mai văzut în jurul meu, la vârsta aceea – tânăr, de 18 ani și, vă spun, nu un înger – și n-am mai dorit însoțirea cu o fată, nu știu. Vă spun aceasta ca să înțelegeți ce lucru minunat poate să facă uneori Domnul cu un necredincios, cu un om păcătos ca toți oamenii și poate chiar mai mult decât toți oamenii.

Vă simțiți liber în starea de călugărie, sau vă simțiți rob?

Mă simt nu numai liber, ci eliberat cum nu se poate. „Adevărul vă va face liberi”⁵³, zice Hristos. Prin rugăciune și adevăr în starea de creștin, mai întâi, căci călugăria este

o stare, printre altele. Căsătorit sau călugăr, în toate stările, lucrul esențial este să fim împreună cu Dumnezeu; viața să ne fie în armonie cu Dumnezeu. Aș recomanda tuturor linia aceasta, adică să cerem lui Dumnezeu ca El să arate fiecăruia dintre noi cuvântul călăuzitor. Chiar și în lupta cu păcatul trebuie să-I cerem lui Dumnezeu: „Doamne, ce este păcat în asta și ce nu este? Arată-mi adevărul!“. Și atunci, puțin câte puțin (că trebuie răbdare multă și trebuie să-I dăm timp lui Dumnezeu să lucreze cu inima noastră înceată), Dumnezeu ne va elibera. Și starea ultimă a omului va fi o așa eliberare, cum păcătoșii nici nu-și pot imagina. Fiindcă este eliberare în duh și în adevăr, în timp ce păcatul este minciună.

Credeți că monahismul este o cale sigură de mântuire pentru creștini ? Sau altfel spus: de ce ați ales calea monahală?

Siguranță, asigurare – așa cum avem, de exemplu, asigurarea pentru automobil și pentru toate lucrurile – nu există. Cale sigură nu există. Asigurare nu există, dar siguranța noastră este dragostea lui Dumnezeu. Monahismul, într-un fel, e o cale mai mare, întrucât încearcă să depășească, pe cât posibil în această istorie, cele ale lumii. Cum spune și Liturgia: „Acum să lepădăm toată grija cea lumească“. Pentru o „juma“ de ceas e mai ușor, dar pentru monahism, o cale de zeci de ani sau cât o fi ea... Dar cu fiecare privilegiu pe care ți-l oferă, viața îți pune în față și primejdii mai mari și răspunderi mai mari și în fiecare fel de mântuire există posibilitatea de a cădea și posibilități de a te mântui. Nu știu dacă voi putea să citez corect în românește psalmul pe care îl cântăm la Vecernie, la „...Doamne strigat-am“, care zice: „În această cale în care am mers, mi-au ascuns cursă mie“⁵⁴. Și părintele Sofronie ne-a explicat că nu există cale fără capcane. Dar după experiența Bisericii și a Sfinților Părinți, știm

că fără ispitire, nu există mântuire. Că omul se căleşte prin capcane. De multe ori când tinerii în Apus îmi spovedesc îndoieli în credința lor, i-am încurajat să nu le fie frică de ele, ci chiar să le prețuiască, făcând din ele prilej de rugăciune, ca Domnul să-i lumineze în aceste îndoieli. Procedând așa, n-o să mai poată cădea în aceeași îndoială.

Ce ne puteți spune despre importanța regulii în viața monahală?

N-am trăit prea mult în alte mănăstiri și deci nu cunosc ce importanță i se dă acolo regulii monahale. Părintele Sofronie, de exemplu, nu ne-a dat niciodată vreun canon de rugăciune. Nu ne-a dat o regulă a mănăstirii. De multe ori spunea că regula te ajută ca începător, dar, la un moment dat, când te înveți cu regula ca o disciplină și ți-ai însușit-o, acolo rămâi. Or, el căuta de la om libertatea, nu constrângerea de care amintește Sfântul Pavel: „Nu lua, nu gusta, nu te atinge”⁵⁵. Și în alt loc zice: „Toate îmi sunt îngăduite, dar nu toate de folos”⁵⁶. Or pe noi, în Liturghie, nimic să nu ne stăpânească, fiindcă Dumnezeu nu este stăpânit de nimic și eu doar sunt chipul lui Dumnezeu; nici eu nu trebuie să fiu stăpânit, ci eu să stăpânesc, până și firea mea.

În rugăciune cerem – și rugăciunea noastră este toată filosofia vieții noastre – „cele bune și de folos sufletelor noastre”. Așadar, poruncile lui Hristos reprezintă dezvăluirea celor bune și de folos. Și deci, omul nu mai trăiește, spun, tabu; toate sunt permise, dar nu toate sunt de folos și încercăm să ajungem la o trăire potrivit căreia, în toate circumstanțele, din toată inima, din tot sufletul nostru, iubim ce iubește Dumnezeu și urâm ce urăște Dumnezeu. Și asta este libertatea adevărată. În esență, părintele Sofronie ne-a călăuzit

mereu către această libertate, cu multe greutăți, cu multe crize în viața noastră. Dar cred că trebuie însușit și momentul legii, al regulii monahale, dar, dacă îl aplicăm, să o facem totuși cu discernământ și, cunoscând limitele legii, când i s-a împlinit vremea în viața noastră, s-o lăsăm deoparte.

Cei care aveți o apropiere de viața monahală, în primul rând, trebuie să înțelegeți monahismul nu după cărți și după reguli scrise în aceste cărți sau numai din ce aflați în trăirea Sfinților Părinți, ori a părinților pe care îi aveți în mănăstirile voastre. Căutați să înțelegeți monahismul, ca de altfel toate celelalte, în duh, în duhul și adevărul lui, în esența lui. Cei care vreți să vă apropiați și să luați asupra voastră viața călugărească, cereți mereu lui Dumnezeu să vă deschidă această cale în toate sensurile. Și dacă prin Dumnezeu găsești chemarea și adevărul acestei chemări și ești întemeiat de la Dumnezeu în suflet că ai găsit locul unde trebuie să te mântuiești, s-ar putea ca și cu ajutorul tău Dumnezeu să lucreze o înnoire a celor învechite prin păcat, în monahism sau în alt loc al viețuirii mântuirii tale. Și ca pustnic, ori în lume, oricine ai fi.

Vă mărturisesc o experiență pe care am avut-o. Prin anii '70, Muntele Athos ajunsese la o cădere foarte mare, chiar și în numărul călugărilor. Acolo unde o singură mănăstire, ca aceea a Sfântului Siluan în vremea lui, număra cam 2.500 de călugări, atunci în tot Muntele Athos (și sunt câteva zeci de mănăstiri și schituri) rămăseseră numai câteva sute de călugări bătrâni. Spiritualitatea, în acest loc, părea să piară. Or, mănăstire după mănăstire a fost reînnoită, regenerată, înviată. Cum? Zeci de tineri, cu un conducător, un stareț în fruntea lor, se instalau în vreo mănăstire întreținută de bătrâni, care nu se mai înțelegeau prea bine între ei și nu

mai aveau nici stareț. Și un lucru pe care îl credeam de neînfăptuit, l-am văzut de zeci de ori. Bătrânii aceștia, care se acriseră câteodată în durerile vieții lor și în decăderea pe care au trăit-o, care puteau foarte greu să-i înțeleagă pe tinerii veniți din lumea modernă – și cum poate să se înțeleagă tânărul cu bătrânul!? – au realizat cu ei o armonie de necrezut. Și Muntele Athos are acum mii de călugări și numărul lor crește; mănăstirile s-au reînnoit, iar obștile și-au găsit armonia în duhul blândeții ortodoxiei noastre, în duhul iertării, pe care îl găsim în Biserica noastră, în duhul trăirii acesteia, pe care am văzut-o și eu în '78, când am vizitat Muntele Athos.

M-aș întreba ca psalmistul: „Ce voi răsplăti Domnului pentru toate câte mi-a dat mie?”⁵⁷. Și răspund tot cu cuvintele lui: „Paharul mântuirii voi lua și numele Domnului voi chema”⁵⁸.

Răsplătirea noastră este să luăm de la Domnul și să chemăm pe Domnul. Și în duhul rugăciunii, în ortodoxie, în duhul primit de la paharul Împărtășaniei, se petrece minunea pe care de multe ori o credem imposibilă, anume regenerarea omului.

Care este rostul ascultării în călugărie și ce înțeles duhovnicesc are acest vot monahal?

Pentru mine, ascultarea a fost un lucru pe care nu l-am înțeles mulți ani. Nu l-am cunoscut așa cum ar fi trebuit. Mi-a fost foarte greu. De aceea, în câteva cuvinte, cu ajutorul Maicii Domnului, aș vrea să vă răspund și să vă vorbesc despre înțelesul ascultării.

Iubirea creștină, prin care ne unim cu lumea întreagă, fără a ne cunoaște chiar, vine din ascultare. De altfel, toate

virtuțile creștine nu le putem înțelege, decât prin căutarea către aceste două porunci ale Domnului: să iubești pe Dumnezeu și pe aproapele, ca pe tine însuși⁵⁹.

Ascultarea, despre care părintele nostru Sofronie spune că *este singura diferență esențială dintre viața călugărească și viața în lume*, nu este numai o disciplină necesară și ea, ci este o stare a inimii, în care omul iubirii pune în primul rând pe duhovnicul lui, pe starețul lui, prin care primește viața călugărească pe care a dorit-o atât de mult. Deci, iubindu-l pe acela și încredințându-se lui cu plăcere, face așa cum îi zice, se lasă în voia lui, cu conștiința că el, ca ucenic, nu cunoaște nimic. Ne golim, și ce pune duhovnicul în noi, ce pune starețul, ce învățăm în mănăstire, acesta este începutul vieții. Într-un fel, ne-am născut atunci când am venit la mănăstire. Ne-am născut pentru o viață nouă. Ascultarea deci este mai mult decât orice o stare a inimii, un început al dragostei, în care te dăruiești, te încredințezi.

De ce mai ales în mănăstiri ascultarea este caracteristica esențială a vieții călugărești? Pentru că în lumea în care suntem este greu să faci ascultare la toți. Amintiți-vă că în slujba tunderii călugărilor i se cere celui care tocmai este făcut monah ascultare către stareț, către duhovnic, dar și către toată comunitatea. Ascultarea nu este deci o disciplină, că așa trebuie să meargă lucrurile. Mult mai importantă este starea inimii. Or, această stare a inimii nu o poți avea ușor în lume, unde tot mereu trebuie să te aperi. Poate mai puțin la sat. Dar într-o lume cum e cea din orașe, mai ales cele mari, omul este gata să te omoare, să treacă peste cadavrul tău, numai să-și atingă scopurile sau mai știi eu ce. Acolo cum să te deschizi omului ? Te poți deschide numai lăuntric, dar nu poți să te arăți. Nu poți să te smerești înaintea lui.

În călugărie vă spun ce descopăr eu. Cred că toți cei care veniți la călugărie, veniți cu gândul la pocăință și de aceea puteți avea încredere în fratele vostru. Chiar dacă fratele păcătuiește (căci toți suntem păcătoși), chiar dacă fratele are clipe când te urăște, trebuie să fii îngăduitor; ura în călugărie trebuie să aibă o limită. Fiindcă toți vor veni la Sfânta Împărtășanie, toți au frica lui Dumnezeu, toți se vor opri undeva. N-or să meargă până la a te omori trupește, nici chiar sufletește. Deci, vei suferi, cum se spune în rânduiala tunderii în călugărie, persecuție, goliciune, foame, vei încerca și alte necazuri prin care se arată viața în Hristos. Toate astea le suferă toți și în mănăstire, și în afară de mănăstire, dar în mănăstire ascultarea, când o dobândim, le dă un sens. Atunci poți spune: „Bine, hai să pierd eu acum, ca să-i fac hatârul. Pierd eu, câștigă el. Până la urmă, dacă cineva câștigă, tot frăția câștigă. Dacă ne batem, frăția pierde, fiindcă se naște duhul vrajbei, duhul urii, duhul relei competiții. Dacă eu pierd și el câștigă este bine, căci până la urmă, câștig și eu. Toată comunitatea câștigă“.

Și așa trăim și învățăm să trăim în duioșia ascultării. Viața devine o duioșie care arată prezența harului Duhului Sfânt în inimile oamenilor. Și vă spun că, fără harul Duhului Sfânt, aproape că nici nu face să încerci viața ascetică și prin nevoințe să te păzești de păcat. Nu vei ajunge departe, pentru că păzirea de păcat nu vine, nu se pecetluiește decât de dragoste fierbinte, care vine de la Duhul Sfânt și care apără omul de toate păcatele. Și nu-l apără cu înverșunare, ca omul, fiindcă dragostea este mai puternică decât înverșunarea. Aceasta este ascultarea către frăție, în general.

Aș vrea să vă spun acum un cuvânt și despre ascultarea către duhovnic, al părintelui nostru Sofronie care, în ultimii doi, trei ani, ne vorbea aproape în fiecare săptămână. Și abia

atunci am înțeles o taină pe care mulți ani m-am străduit să o înțeleg și nu am reușit. Nu-mi dădeam seama că eu, tocmai în duhul disciplinei, așa cum învățasem la școală, în lume, nu eram un răzvrătit. Am fost supus peste tot și la școală un bun elev, în sensul că nu aveau de furcă cu mine învățătorii și profesorii. Dar asta mă uimea: zeci de ani de zile m-am întrebat de ce ascultarea, așa cum o înțelegeam eu, nu mergea în mănăstire?

Ceea ce omul poate face singur este deschiderea către Dumnezeu. Și lucrul acesta îl înțeleg așa: tu, suflete, cauți mântuirea, cauți pe Dumnezeu. Rugăciunea ta o îndrepti către Dumnezeu spre Care mergi. Noi nu ne ducem la duhovnic așa cum merg învățații și înțelepții lumii acesteia la un om mai înțelept, la un om mai cu experiență ca să facem ucenicie. O spune deja prorocia din Vechiul Testament, că vor fi învățați de Dumnezeu⁶⁰. Și așa, în Noul Testament al Domnului, trebuie să învățăm să ne lăsăm învățați de Dumnezeu Însuși. Cum s-aud eu glasul lui Dumnezeu? Eu pot să-I spun lui Dumnezeu mii de lucruri, dar în învălmășeala gândurilor ce-mi vin în minte, de unde știu care este de la Dumnezeu sau dacă măcar unul este de la Dumnezeu?

Duhovnicia trebuie înțeleasă și făcută așa: te duci la duhovnic cu un gând ori că te spovedești, ori să întrebi ceva duhovnicesc. Nu întrebi despre lucrurile de toate zilele, ca de exemplu: să speli pe jos, în loc să mături în chilie, căci nu e important din punct de vedere duhovnicesc. Acestea sunt numai un exercițiu, o disciplină necesară pentru a învăța ascultarea adevărată. Și așa începe ascultarea adevărată. Ceri Domnului: „Doamne, spune-mi ce trebuie să fac în viața mea. Mă văd păcătos, dar de unde să încep? Spune-i părintelui meu cuvânt pentru mântuirea mea!” Și faceți asta în duhul Părinților din Pateric, care se duceau la un bătrân

și cereau un cuvânt de mântuire. Căutau ascultare, căutau cuvânt de la Dumnezeu. Uneori, poate nici nu aveau ce să-l întrebe. Îi cereau numai un cuvânt, fără să spună despre ce. Dar cel care se ducea la avă, se ducea cu rugăciune către Dumnezeu: „Doamne, Tu spune-mi un cuvânt“. Și avă sau duhovnicul, nu ca un filosof care a învățat multe lucruri și este foarte înțelept omenește, caută, la rândul-i, cu rugăciune către Dumnezeu: „Doamne, dă-mi un cuvânt pentru poporul Tău. Nu mă lăsa în deschiderea gurii mele să smintesc pe fratele meu. Nu mă lăsa să spun un cuvânt care nu este de folos sau, mai groaznic, unul care să dăuneze mântuirii sufletului celui care vine către mine în numele Tău“. Și caută nu atât în minte, ci în inimă să găsească un cuvânt pe care îl simte inima lui că este ziditor.

Fac aici o mică paranteză ca să spun un cuvânt al Sfântului Serafim de Sarov, care cunoștea cu duhul nu numai viața ta, ceea ce se întâmpla în familie, în viața prietenilor, ci și ce să facă ceilalți. Și un om, uimit, îl întrebă pe Sfântul Serafim: „Părinte bun, cum știi toate lucrurile din viața mea și pe toți oamenii aceștia pe nume?“. Și el i-a răspuns: „Eu nu știu nimic; eu doar mă rog la Dumnezeu. Dumnezeu este Cel Care știe, iar eu, rugându-mă, îți spun primul gând, primul cuvânt care vine în inima mea și care știu că este de la Dumnezeu“.

Deci, eu nu știu ce să fac; părintele meu nu știe ce să fac, dar eu lui Dumnezeu îi cer și părintele îi cere, de asemenea, lui Dumnezeu. Și atunci se întâmplă taina aceasta – și aceasta este ascultarea – că, îndreptându-ne către Dumnezeu, prin părintele duhovnic, cum spunea părintele Sofronie, facem din duhovnicul nostru un proroc. Poate că este deja proroc,

poate că nu, dar ascultarea mea îl face pe părintele meu pro-
roc. Într-un fel, dacă starea mea de ascultare este adevărată,
aceasta îl naște pe părintele duhovnicesc. Eu însumi îl nasc
pe părintele meu duhovnicesc. Așa sunt lucrurile la Dum-
nezeu; de multe ori de-a-ndăratelea!

Zic asta și ca să nu vă smintiți, căci vă poate ispiti cel rău
și așa: dar dacă părintele meu n-o să știe asta? Dar dacă nu
știu ce, sau nu știu cum? Nu vă smintiți de aceasta. Nașteți-vă
părintele duhovnicesc prin rugăciune! Căutați de la Dum-
nezeu! Cereți Domnului: „Doamne, pune în Sfinția Sa cu-
vântul potrivit!”. Și smeriți-vă înaintea părintelui, în numele
Domnului și părintele, prin rugăciune, va găsi un cuvânt pe
care nu-l știe nici el cum este, cum spunea și Sfântul Serafim
de Sarov, dar el, în rugăciunea sa, crede și nădăjduiește că
Dumnezeu nu vă va lăsa înșelați, nu vă va lăsa pe drumuri.

Și acum încă un lucru. Înțelesesem că nu trebuie să
discuți cu părintele tău sfatul ce ți-l dă, că primul lucru pe
care ți-l spune, pe acela să-l faci. Încercam, dar voind să-l
fac mai bine, îl întrebam: „Părinte, cum înțelegi asta, cum
trebuie făcut?” Și simțeam că se sfarmă totul. Și câteodată
părintele se mâhnea de mine și îmi ziceam: „Dar ce-am
făcut rău, Doamne? Eu voiam să fac mai bine. Dar cum să
înțeleg cuvântul? Cum să fac, dacă nu-l înțeleg mai bine?”. Și
nu pricepeam atunci că nu este vorba numai să înțeleg mai
bine, căci nu mă duceam la un filosof, la un om mai deștept
ca mine, mai cu experiență, mai bătrân, ci mă duceam la
Dumnezeu. Și că Dumnezeu îmi dă prin gura lui un cuvânt,
poate tainic, poate de neînțeles, dar acela este cuvântul pen-
tru mine de la Dumnezeu, nu-i cuvântul duhovnicului.

Nu căuta lămuriri de la duhovnic – și asta nu poate fi
înțeles nici ca argument că nu vrei să faci voia ta.

Nu-i numai asta. Este firul acela foarte delicat, mai delicat decât firul de păianjen, dintre tine și Dumnezeu, pe care nu trebuie să-l rupi, să-l întrerupi cu nimic. Fă o meta-nie și spune-i părintelui: „*Binecuvântează, părinte!*“. Ți-e teamă că n-o să înțelegi? Cere rugăciunile părintelui. Cere tot ce vrei, dar nu cere de la început prea multe explicații. Acesta este cuvântul pe care, împlinindu-l, îl vei înțelege. Pentru că *toată viața creștinească este făptuire, nu filosofie*. Aceasta este filosofia vieții creștinești. Deci, părintele nu-ți va putea explica cuvântul pentru că nu-i vine de la el și el însuși poate nu-l înțelege. Dumnezeu îl înțelege și tu, cu rugăciunile părintelui, îl vei înțelege, iar dacă nu poți să-l înțelegi, mai târziu poți să întreb. Dar, mai întâi, încearcă să-l îplinești.

Cuvântul lui Dumnezeu este Puterea care a creat cerurile și pământul. Cuvântul lui Dumnezeu este energie care creează și te creează. Te face pe tine. Sigur că nu îl vei înțelege acum, că îl vei înțelege când te va face ceea ce Dumnezeu vrea să te facă. Păstrarea cuvântului se aseamănă cu pământul care-și ține sămânța ca să nu i-o fure pasărea. Păstrarea cuvântului este păstrarea unei energii tainice în inima ta, în sufletul tău, energie care te va lumina, cum spune Sfântul Ioan în Evanghelie că „*viața era lumina oamenilor*“⁶¹. Viețuind după Cuvântul lui Dumnezeu cel dintru început, că acesta este cuvântul pe care îl primești, el te va învia și te va lumina.

Voi face în încheiere acest îndemn: să aveți răbdare și să vă rugați lui Dumnezeu ca să puteți înțelege taina aceasta dintru început, ca să nu rătăciți ani de zile ca mine și să pierdeți vremea. Și cercetați-vă duhovnicului, mai ales pentru rugăciune, pentru binecuvântare și primul cuvânt care vine de la dânsul să-l luați ca de la Dumnezeu și să-l împliniți! Domnul să vă lumineze!

Ce ne puteți spune despre comunitatea ecumenică de la Taizé (Franța) și dacă se poate vorbi de un pelerinaj al tinerilor ortodocși acolo?

Nu am cunoscut niciodată comunitatea din Taizé; nu am fost acolo, dar am auzit de ea și cred că s-ar putea vorbi de un pelerinaj ortodox, în sensul că astăzi suntem implicați în viața altora, dacă nu altfel, măcar prin televiziune, ziare etc. Dar mass-media, după cum se consideră în Anglia, este de multe ori o dezinformare. Și când este informație, ea este atât de superficială, încât mă întreb dacă merită pierderea pădurilor pentru rezultatul pe care îl dă. Dar, cred, este important să ne cunoaștem unii pe alții, fiindcă suntem implicați toți în viața fiecăruia. Esențial n-ar fi fost nevoie; omul se putea mântui chiar și analfabet și trăindu-și toată viața într-un sătuc dintr-un vârf de munte sau ascuns ca Sfântul Siluan într-o mare comunitate de călugări. Poate regăsi universalul prin rugăciune. Dar fiindcă suntem implicați, fiindcă trăim într-o lume în care ne amestecăm (nu numai eu am pribegit, ci sunt sute de mii de greci, de ruși, de români și de alte naționalități răspândiți în toată lumea), și gândurile și ideile se amestecă. Și viețuirea oamenilor se amestecă. Cred că un pelerinaj la Taizé, dacă interesează pe cineva, ar fi foarte bun și trebuie mers, pe de o parte, cu suflet și inimă deschise ca să-l cunoaștem pe străin, să-l înțelegem în sensul cel mai nobil în care îl putem cunoaște. Căci altfel, nu-l putem înțelege.

Pe de altă parte, trebuie să avem ochii deschiși și gândul la esențial și atunci vom vedea că a deveni universal nu este un fel de talmeș-balmeș de tot ce este în univers și istorie, precum sminteala acestui New-Age, care vrea să „elibereze” pe om de tot ceea ce-l limitează. Dar o astfel de eliberare aș numi-o talmeș-balmeș, căci nu în aceasta stă adevărul uni-

versal. Și sufletul omului nu-și găsește odihna în acest sincretism. Deci, să recunoaștem esențialul în om și să ne unim esențial cu omul, în măsura în care putem și în măsura în care el răspunde la aceasta.

Care este starețul actual al mănăstirii Dumneavoastră și sub oblăduirea cărei patriarhii se află?

P.S. Serafim: Egumenul actual este părintele Chiril, un cipriot care și-a luat doctoratul în chimie, făcând studii în Anglia, la Oxford, dacă nu mă înșel, și care a intrat în mănăstire acum vreo 20 de ani și a devenit apoi egumenul sau starețul mănăstirii. Părintele Sofronie este stareț în sensul duhovnicesc; este povățuitorul duhovnicesc al tuturor celor de acolo, iar mănăstirea depinde de Patriarhia de Constantinopol.

Viața în această mănăstire este după regula Muntelui Athos, adică nu se mănâncă niciodată carne, decât numai la Paști, fiindcă vin foarte mulți ciprioți stabiliți în Anglia, care aduc un miel pascal și atunci gustă puțin și părinții. Accentul se pune pe Sfânta Liturghie, pe împărtășirea foarte deasă, la fiecare Sfântă Liturghie, pe disponibilitatea față de toți cei care vin acolo, ca toți să se simtă bine și toți să plece de acolo zidiți duhovnicește.

Constantin Noica către fiul său, Rafail: „Fii împlinit și fă ce vrei!”

Părinte Rafail, spuneți-ne ceva despre filosoful Constantin Noica, tatăl Dumneavoastră.

Nu prea știu ce să vă spun. Pe tata l-am cunoscut foarte puțin, fiindcă din copilărie, nu știu în ce an, au divorțat părinții mei. Tata fiind din neam de moșieri, iar mama având origine „nesănătoasă”, fiind englezoaică, s-au gândit că, dacă se despart, o să riscăm mai puține lucruri care ne amenințau în regimul comunist și poate că și mama se gândea să-și recâștige cetățenia britanică și să ne ia și pe noi, copiii, în libertate, să ne dea o educație.

La un moment dat, tata a avut domiciliu forțat în Câmpulung Muscel, iar noi rămăsesem în București. În '55 s-a repatriat mama și ne-am dus și noi, copiii, la ea. L-am cunoscut puțin. După moartea lui, din articole, am văzut că era mai mult decât ce credeam eu. Mă gândeam, de exemplu – o să vă mărturisesc și asta – ce face un filosof acum în România lui Ceaușescu? Adică, „țara arde și baba se piaptână”, cum se zice. Dar mi-am dat seama că nu era așa de simplu și că a fost și acolo o pronie a lui Dumnezeu. Filosofia lui nu o înțeleg și încă nu pot să citesc cărțile tatei, fiindcă nu pot înțelege filosofia.

De când a ieșit din închisoare, din '68, tata ne-a vizitat însă în Anglia de trei ori și, în felul nostru, ne-am înțeles din ce în ce mai bine până când, în '85 sau '86 cred, când a venit ultima oară, ne-am despărțit într-o înțelegere adâncă, într-o armonie adâncă, pe care nu o puteam exprima în cuvinte, fiindcă altul era limbajul lui, altul al meu. Dar simțeam pe

dedesubt un alt curent care ne unea și, într-un fel, simțeam în chemarea mea o moștenire de la tata. Poate simțea și el, după cum s-a și exprimat, o împlinire a lui prin fiul său, care a venit la altă filosofie, la altă cultură.

Părinte Rafail, să ne spunei dacă ai avea ceva să reproșați tatălui Dumneavoastră pentru atitudinea Domniei Sale față de Biserica Ortodoxă și în ceea ce privește educația ortodoxă sau mai puțin ortodoxă pe care ai primit-o.

Am avut în tinerețea mea momente de reproșuri și de răzvrătire, socotind că nu ajungem la nimic în viață pentru că părinții nu ne-au învățat. Tatăl meu trebuia să devină călugăr, nu filosof! Vreau să spun numai câteva cuvinte: în ultima mea convorbire cu tata i-am făcut chiar reproșul acesta. Apropo de nu știu ce, m-a întrebat:

„Dragul meu, ai tu ceva să-mi reproșezi?”.

Nu aș fi vrut să-l supăr, fiindcă trecusem de răzvrătirile mele. Dar într-o clipită, așa, m-am gândit ce să-i spun? Și am simțit că unui om ca el nu pot să-i spun decât adevărul. Și i-am spus:

„Da, tată, am un reproș să-ți fac”. Și i-a plăcut. Am luat câteva elemente din scrisorile lui în care, deși mă binecuvânta pentru călugăria mea în care am intrat, îmi tot spunea: „Da’ poate mai faci și tu nițică cultură, da’ poate mai înveți; da’ poate intri la Universitate”. Și atunci am spus:

„Uite reproșul meu. Într-o *Scrisoare către Rafail* (cred că s-a publicat undeva și în România, în care vorbea filosofilor lui din Franța)⁶² mă întrebai de ce m-am călugărit; nu cumva m-a dezamăgit lumea asta? Îmi spuneai «Nu-ți reproșez, dar eu nu sunt un tată ca acela care ar vrea să-și sacrifice fiul lui Dumnezeu». Și în *Scrisoarea către Rafail*, el propunea liber-

tatea aceasta de a căuta ceea ce mă bucură și, dacă, în definitiv, găsesc bucuria, deci dacă mă găsesc împlinit în călugăria pe care el nu o înțelegea în mod corect, acolo va fi adevărul meu. Și el mă binecuvânta în felul acesta: „Bucură-te și fă ce vrei!”, parafrazând cuvântul Fericitului Augustin⁶³: „Iubește pe Dumnezeu și fă ce vrei”⁶⁴.

Lumea modernă – despre care Noica spunea că nu mai este o lume a iubirii – ar zice: „Cunoaște și fă ce vrei. Dar spunea: „Uite unde ne duce cunoașterea asta; la distrugerea omului și a lumii”. Dar, când te găsești împlinit, eu îți zic: „Fii împlinit și fă ce vrei!”. Și, tată, ai spus în scrisoarea aia că nu ești un om care să sacrifice lui Dumnezeu pe unicul său fiu. Și totuși, de când ai ieșit din închisoare, din '68 până astăzi, m-ai tot îndemnat spre o cultură, deși știi că încă din copilărie între noi era chiar o tensiune, căci te întrebam: „Ce este acela un filosof, că un potcovar face mai mult decât tine ca filosof?”. Și m-ai îndemnat mereu către cultură, deși ai văzut că nu am nici tragere, nici menire. Reproșul meu este acesta: „Să știi că lucrul căruia ești gata să-ți sacrifici pe fiul tău unul născut, acela îți este Dumnezeu”.

Și tata a deschis brațele să mă îmbrățișeze și mi-a zis: „A, dragul meu, pe cuvintele astea ne putem despărți”.

I-a plăcut. Și asta am admirat la tata, că i-a plăcut totdeauna să fie bătut la întrebările și capcanele pe care ți le pune. Aș zice că, în general, aș putea să reproșez, dar că reproșul nu te împlinește și ceea ce ai trăit în viața ta nu este din întâmplare, ci este o manifestare a voinței lui Dumnezeu. Or, El mi-a dat atunci cuvânt care – închipuiți-vă! – m-a apropiat de tata așa, încât după conversația asta (a fost ultima noastră convorbire, deși în ziua aceea am continuat să vorbim) să-mi spună:

„Nu m-am așteptat ca, având atâția discipoli, să mă înțeleg mai bine, până la urmă, tot cu fiul meu“.

În felul acesta aş zice că acolo ne-am apropiat în mod paradoxal, ne-am găsit înțeleși. Aș vrea să spun, în concluzie, că situația în care ești trebuie asumată și, cu ajutorul lui Dumnezeu, poți ajuta chiar în mod tainic și generațiilor de la care ai învățat sau n-ai învățat, de la care ai moștenit sau n-ai moștenit ceva.

Ați citit scrierile filosofului Noica? V-au ajutat cumva în experiența Dumneavoastră duhovnicească?

Eu îl cunosc foarte puțin pe filosoful Noica, fiindcă nu am studiat filosofia și nu-i pot citi cărțile; nu pot citi decât anumite pasaje, pe care le pot urmări în paralel cu teologia trăită de mine (căci eu nu am făcut studii teologice). Am văzut însă în filosoful Noica un *subcurent* de creștinism ortodox autentic, care devine mai clar decât oriunde în cartea *Rugați-vă pentru fratele Alexandru*⁶⁵, arătându-l ca un om care a prins duhul acesta al Sfântului Siluan aş zice, al iubirii de vrăjmași. În ea, profesorul Noica citează pe nu știu cine, care spune: „Pitié pour les puissants“⁶⁶. Săracul bogat prins în robia banilor lui!

Dacă am tălmăci în sens spiritual această expresie, am putea spune multe. O să mă feresc însă de cuvântul „spiritual“, fiindcă am impresia că acest cuvânt a deraiat oarecum către confuzia pe care o face limba franceză. Căci, în franceză, „spiritual“ înseamnă mai mult intelectual, cerebral, în timp ce la noi înseamnă, așa cum am învățat eu în copilărie, duhovnicesc. Deci, tălmăcire duhovnicească. Cred că trebuie să înțelegem mai profund și mai viu cuvântul Bisericii noastre și intuițiile celorlalți. Să înțelegem pe cel care este în fața noastră în măsura în care el e cinstit

în fața Domnului și în ce măsură înverșunarea lui (dacă este vorba de așa ceva), care ne doare, este provocată și de păcatele noastre.

Cred că nu trebuie să ne speriem atât nici de sectanți, nici de catolici, nici de uniați etc., cât de păcatele noastre. Noi să fim și să rămânem drepecți în fața lui Dumnezeu, cu dreptatea lui Dumnezeu, dreptate care se traduce în iubire; și cu iubirea putem birui toate încercările. Mult mai multă putere are cel care pare slab, având dragoste.

Dar trebuie să cunoaștem și lucrul în care să fim inflexibili. De exemplu, Mântuitorul, la întrebările lui Caiafa, nu răspundea deloc⁶⁷. A dat un singur răspuns și, omenește vorbind, acesta era exact cuvântul pe care nu trebuia să-l rostească, dacă voia să nu fie răstignit. Dar El, de bunăvoie, a rostit acest singur cuvânt, care i-a pecetluit soarta, căci voia răstignirea pentru mântuirea omului. Un singur lucru n-a vrut să rămână ascuns și nu Se sinchisea de mărturiile false. Când L-au întrebat dacă El este Fiul lui Dumnezeu, a răspuns: „Eu sunt”⁶⁸. Cred că și noi, paralel cu aceasta, nu trebuie să ne înfricoșăm de insistențele prozelitiste, catolice și protestante ci, cu mijloacele Bisericii, rugăciunea, poruncile, între altele iubirea de vrăjmași și înțelegerea față de om, să arătăm adevărul ortodoxiei. Pentru că, după cum spunea cineva: „*Ortodoxia nu convinge, ci seduce*”. Te-a atras. Ți-a sedus inima. Aceasta este arma cea mai mare a noastră. Iubirea care poate seduce, fiindcă omul este chipul lui Dumnezeu. Și știm că „dragostea nu pierc niciodată”⁶⁹.

Cum a reacționat tatăl Dumneavoastră când v-ați călugărit ?

Da, interesantă întrebare. A fost o tensiune între noi, dar o tensiune duioasă. El era un om duios și în duioșia asta

am discutat toată viața. Era o tensiune care începuse din copilărie, când mă gândeam: ce-i un filosof? Și l-am atacat cu asta: „Ce-i un filosof? Ce faci tu ca filosof?“. Treceam prin fața unui potcovar și i-am zis: „Și potcovarul ăsta face ceva mai mult decât tine, că măcar face ceva util“.

Acum nu știu exact ce credea el, la început, despre călugăria mea; credea poate că mă aventurez la înălțimi prea mari de unde, dacă ai să cazi, te poți sparge în bucățele (că nu își dădea seama că viața monahală nu este înălțime, ci *josime* – smerenie – n.ns., de unde nu mai poți să cazi).

Eu am spus tatei de la început, din '68, când a ieșit din închisoare, prin scrisori (că-i scriam atunci), de călugăria mea și că așteptam să primesc binecuvântarea lui părintească. Și mi-a dat-o din tot sufletul. Dar mă împingea nițel și la cultură, așa cum o înțelegea el, că eu numesc cultură altceva. Și a fost un descrescendo de vreo 20 de ani această împingere către cultură și cred că în ultimii ani era mult mai împăcat cu mine. A fost o tensiune, dar o tensiune dublă, cred. O tensiune prietenoasă. Nu știu în ce măsură nu s-a recunoscut și el în chemarea asta.

Tatăl Sfinției Voastre, într-un dialog cu Andrei Pleșu, la Păltiniș, susținea că fiul său nu mai poate înainta... din moment ce „și-a pus capăt zilelor“ într-o mănăstire. Andrei Pleșu considera însă că ar exista o perspectivă de revenire pentru fiul filosofului. La ce credeți că se referea marele filosof?

Nu l-am putut cunoaște de aproape pe profesorul Noica, nu numai fiindcă nu am trăit mulți ani împreună cu el, ci și pentru faptul că nu am studiat niciodată filosofia și nu am „dinți“ ca să „mușc“ cărți filosofice. Am citit, după cuvântul lui, „ciupitativ“ din operele sale și mi-am făcut o

idee despre ce este vorba, dar mai ales l-am putut urmări, de multe ori, paralel din perspectiva a ceea ce numesc eu filosofie și cultură. Eu cred că profesorul Noica vorbește de o devenire în istorie, pentru că tot mereu văd că el, ca filosof, se gândește mult la devenirea în istorie, vorbește de devenirea națiunii, de rolul României în istorie ș.a.m.d. Or, este adevărat că în istorie viața mea nu mai are o devenire, fiindcă, esențial, de când cu gândul acela al morții, eu mă despărțeam de istorie și chiar gândeam des că viața omului, devenirea lui, așa cum o înțeleg eu, este tocmai această naștere într-o veșnicie care se poate realiza în Biserică, și în special în Biserica Ortodoxă.

Murim istoriei, murim trupului, murim pământului și față de tot ceea ce ne poate limita, ca să ne naștem într-o veșnicie, într-o ființă, Ființa fiind Însuși Dumnezeu Care S-a descoperit lui Moise cu acest nume: „Eu sunt Cel ce este”⁷⁰, adică „Eu sunt Ființa”. Devenirea omului este într-o ființă, Ființa fiind Însuși Dumnezeu. Și de mulți ani de când am auzit expresia profesorului Noica „devenirea într-o ființă”, de mulți ani am adoptat-o pentru a exprima ceea ce se întâmplă acum: cea de a doua gestație a omului pe pământ, gestație într-o Duhul Sfânt. Este o gestație care se distinge de prima, cea biologică, prin faptul că Dumnezeu acum nu mai spune „Să fie!” și devine, ci acum Dumnezeu Se adresează omului prin cuvânt și prin cuvântul rugăciunii omul răspunde lui Dumnezeu. Gestația cea de a doua este deci o invitație a lui Dumnezeu la care, în mod liber, omul trebuie să-I răspundă: „Amin”. Și atunci, mai departe, Domnul împlinește pentru om ceea ce lui îi este cu neputință: Dumnezeu Însuși desăvârșește lucrarea în sinea omului.

În acest sens „devenirea într-o ființă” este existența în care suntem, iar ființa este ceea ce vom fi în veșnicie, în-

tru Dumnezeu. „Devenirea într-o ființă” este tocmai viața noastră de acum, de pe pământ. Tot restul piere, cum spune și o cântare de la înmormântare: *„Deșertăciuni sunt toate cele omenești, câte nu rămân după moarte!”*.

Ce există după moarte, dacă moartea este dispariție? Dar moartea nu este tocmai dispariție. Eu continui să exist după moartea mea și ce sunt, ce-am devenit, aceasta risc să rămân. Or, „devenirea într-o ființă” este viața noastră.

M-a bucurat foarte mult să văd că o expresie greu de tradus din rugăciunea „Tatăl nostru” s-a tradus în românește: „Pâinea noastră cea spre ființă”. Îmi pare rău că mai sunt și alte traduceri. Nu-mi dau seama în ce măsură traducerea din Apus: „Pâinea noastră cea de toate zilele” nu este greșită. În orice caz, traducerea: „Pâinea noastră cea spre ființă” am găsit-o foarte adevărată. Aș spune chiar „pâinea noastră cea într-o ființă”, fiindcă prin Împărtășania cu Trupul și Sângele Domnului, noi ne împărtășim cu o viață pe care nu o putem avea altfel. Acest Trup frânt pentru noi, acest Sânge ce a curs pentru noi înseamnă viața unui Om Care a cunoscut mizeriile noastre, Care a cunoscut și moartea, dar Care a cunoscut și Învierea și Care a cunoscut și Înălțarea și șederea de-a dreapta Tatălui.

Părinte Rafail, ați amintit un lucru care, într-adevăr, m-a înfricoșat. Răsfoind cărțile pe care le-ați citit, tânăr fiind, spuneți că personalități ale culturii noastre s-au cam jucat cu lucrurile sfinte. În ziua de astăzi, România se laudă cu niște personalități ale culturii naționale, intrate în circuitul culturii universale, dar care s-au cam jucat cu lucrurile sfinte. Aș aminti un Mircea Eliade, de pildă, pe care, când începi să-l citești, în multe afirmații nu știi cum să-l înțelegi drept creștin. Vezi că spune că Mântuitorul a fost un personaj

enigmatic, a fost răstignit, a murit și despre Care discipolii Lui spun că ar fi înviat ș.a.m.d. O altă personalitate este Emil Cioran, a cărui atitudine nu știu cum s-o calific, mai ales că este fiu de preot ortodox. Să spună că el îl înjură și se ceartă cu Sfântul Apostol Pavel și atunci este plin de satisfacție!

N-aș vrea să-l includ în acest context și pe filosoful Constantin Noica, dar ca teolog, am trăit totuși o durere. Am auzit că, pe când era în spital, a refuzat Împărtășania. Din perspectiva ortodoxă, de care ați amintit, cum vedeți acest lucru ?

Da. Este o mare durere a poporului nostru și cred că este unul din aspectele care trădează starea noastră de cădere, pentru care poate a suferit mucenicia. Mă gândesc că ne asemănăm într-o câțva cu Israel cel din Vechiul Testament care, pentru păcatele lui, a pierdut Ierusalimul de mai multe ori, de două ori a plecat în exil etc. Și Dumnezeu parcă Și-ar fi dezmințit testamentul Său cu el, din cauza păcatului poporului ales. Așa și noi.

Este deci un aspect care trădează păcatul nostru. Și de aceea aș aminti cuvintele Sfântului Ioan Botezătorul: „Să nu ne trufim cu ce suntem, cu ce avem”⁷¹, căci pentru aceasta a pierdut poporul ales pe Mesia.

Îmi pare rău să aud că profesorul Noica a refuzat Împărtășania. Nu știu în ce fel a refuzat-o. M-am bucurat însă să aud că nu mult înainte de moarte s-a spovedit și s-a împărtășit. Aceasta mi-a spus-o chiar preotul care l-a spovedit și împărtășit: „Să știi, părinte Rafail, că tatăl tău s-a spovedit la mine și s-a împărtășit cu câteva luni înainte de moarte”. Poate chiar de aceea a refuzat Împărtășania la spital.

Tot ce este civilizație și cultură eu o văd numai ca o pregătire a omului pentru Dumnezeu. Cultura nu este

rătăcire în același sens cu păcatul; evident, nici civilizația. Dar nu sunt decât pregătiri pentru înțelegerea lucrului mai adânc, care este ortodoxia. Spun ortodoxia în sensul esențial, și să nu credeți că disprețuiesc aspectele exterioare ale ortodoxiei. Și noi avem ortodoxia noastră, care a luat forme istorice, geografice, culturale, dar să nu rămânem la istoric, la geografic, la cultural ci să luăm „miezul”; să nu rămânem la coajă, ci să mâncăm „miezul” dinăuntrul nucii. Și atunci, cred că și în cultura noastră vom putea să vedem, pe de o parte, ce este frumos în om, ce este ortodox în el, iar pe de altă parte, ceea ce este intenție.

Vă rugăm să abordați problema responsabilității față de Dumnezeu, de neamul, locul și timpul în care se naște creștinul. Cu alte cuvinte, să vorbiți ceva despre autohtonism și (sau) diasporă și (sau) împământenire, deci cât de mult suntem responsabili față de locul, timpul și neamul în care ne-am născut și, mai departe, despre Eliade, Cioran, Noica, Țuțea.

Înainte să ajung la călugărie, mi-a vorbit un bun prieten al tatălui meu din Franța câteva ceasuri tocmai despre responsabilitatea față de Dumnezeu, față de neam, de societate etc. M-a interesat foarte mult ceea ce-mi spunea, dar la mine s-au îmbinat toate în responsabilitatea față de Dumnezeu, fiindcă n-am putut, n-am avut energia să mă risipesc în împărțirea asta a elementelor vieții: Dumnezeu, om, familie, societate, țară etc. Eu am gândit că dacă îmi fac datoria față de Dumnezeu, automat toate celelalte dispar și găsesc acum, la bătrânețe, că am avut dreptate.

Dar trebuie să precizez că nu este o reducere prin eliminarea celorlalte elemente, ci o integrare a lor, o viziune de sinteză, pe care o aveam intuitiv atunci și care s-a adeverit. Adică Dumnezeu a creat și pe părinți, și neamul, și locul și

în Dumnezeu trebuie găsite și prin Dumnezeu trebuie trecute toate relațiile cu aceste elemente și atunci, într-adevăr, răspunderea ta este acolo unde trebuie.

Să vorbesc despre autohtonism, emigrare ș.a.m.d. Eu cred așa. Noi am primit permisiunea de a părăsi țara când am auzit de existența, în București, a unei icoane făcătoare de minuni. Ne-am repezit la biserica aceea și ne-am rugat eu, mama și sora mea (știu că eu am intrat chiar în altar unde era icoana); ne-am rugat să ne dea să scăpăm, cum era limbajul nostru atunci. Și în anul acela, mama a primit, după cinci ani de formalități inutile, permisiunea de a părăsi țara, împreună cu copiii ei. Deci, pe mine mă mângâie faptul că am primit de la Maica Domnului binecuvântare.

Dacă ar fi fost numai gândul meu, aş avea față de voi o conștiință foarte încărcată astăzi. Și o și am într-un oarecare sens, fiindcă ați suferit, aparțineți neamului acestuia și eu, într-un fel, am trădat. Dar, dacă am plecat cu binecuvântarea Maicii Domnului, nu mă mai simt trădător și poate am împlinit acolo – cine știe – ceva pentru voi.

Vă mărturisesc că nespus de mișcătoare a fost primirea pe care mi-ați făcut-o. Am fost în fața a nu știu câte sute și n-am putut da mâna cu fiecare. Nici măcar să adresăm un cuvânt fiecăruia. O doamnă din biserică mi-a spus: „Să ne iubiți, să nu ne părăsiți, să mai veniți!”. Și am răspuns: „Vă iubesc și, dacă vrea Domnul, mai vin”. Dacă Dumnezeu nu vrea, nu-i o pierdere pentru voi, nici pentru mine. Dacă vrea Domnul, Domnul știe ce și cum face. Și dacă m-ascund undeva, ca Sfântul Siluan, de exemplu, și nu mă mai vedeți niciodată, nu e nicio pierdere, dacă este de la Domnul. Dacă-i fără voia Domnului, este smintire a vieții mele.

Cât despre Eliade și Cioran, alt lucru care m-a impresionat la tata a fost acesta: când a ieșit din închisoare, a încercat să vină să ne vadă. N-a putut nici în '68, nici în '69.

Abia în '72 a venit pentru prima oară să ne viziteze în Anglia. Și l-am întrebat:

„Nu vrei să rămâi cu noi?“. Și a spus:

„Nu, eu mă simt legat de soarta poporului meu“. Și asta m-a impresionat. Că, în loc să facă ceea ce făcuserăm noi, adică să scăpăm și să vă lăsăm pe voi în urmă, el a vrut să împărtășească soarta voastră. Cuvântul acesta a marcat gândirea mea.

Care au fost ultimele cuvinte ale lui Constantin Noica?

Ultimele cuvinte către mine...? Nu-mi amintesc exact acum. A fost, cred, un cuvânt de despărțire într-o mare armonie. Tensiunea din copilărie dintre mine și profesorul Noica s-a rezolvat printr-o înțelegere neașteptată. De fapt, cum am mai spus, între noi s-a produs ceea ce ar numi și tata o „ceartă“. Dar cearta era, ca toate la el, un lucru de mare valoare. M-a întrebat dacă eram supărat pe el cu ceva, dacă am ceva să-i reproșez. În mine se ducea o luptă. Nu voiam să-i reproșez nimic, căci știam că vine din suferință și se întoarce în suferință, fiindcă n-a vrut niciodată să fugă de soarta poporului său. (Deci se întorcea în România și, ca de fiecare dată, ar fi putut fi ultima noastră întâlnire și chiar a fost ultima atunci.) Așadar, riscând ultima despărțire, nu voiam să-l acuz de ceva. Totuși, el a avut o astfel de atitudine, încât ar fi fost nevrednic de el să-i spun o minciună, cât de binevoitoare ar fi fost ea. Și i-am reproșat ceea ce am povestit mai înainte în legătură cu scrisoarea pe care mi-o trimisese la Paris, în '67.

P.S. Casian Gălățeanul: Ceea ce nu mai știe părintele Rafail știm noi, căci am discutat mult, la Păltiniș, pe tema aceasta.

Noica spunea: „Eu nu prea sunt de acord cu ceea ce a făcut Rafail, pentru că părinții călugări repetă cam de două mii de ani același lucru, cu ascultarea lor, cu slujbele lor etc. Dar, cu toate acestea, dați-mi voie să vă spun că nu am cunoscut până acum un tânăr mai realizat în vocația lui ca propriul meu copil“.

Viața duhovnicească și familia

Ce îndemn puteți adresa celor căsătoriți? Trebuie acceptat divorțul?

Consider o oarecare încumetare să vorbesc eu despre căsătorie, dar, ca să-mi acord niște circumstanțe, vă spun că pot vorbi, întrucât consider că în călugărie sau în căsătorie trăim aceeași natură omenească, aceeași fire omenească. Evident că și în căsătorie trebuie gândită mântuirea omului; nu numai gândită, dar trăită și în rugăciune. Trebuie să apelăm la rugăciune cerând Domnului: „Doamne, dacă eu nu pot să spun în urechile lui (sau ale ei) lucrurile astea, spune-i Tu inimii sale, schimbă-i, îndulcește-i această inimă, că nu vrem să călcăm porunca Ta certându-ne între noi sau despărțindu-ne“. Și amintim aici cuvântul Domnului că „pentru împietrirea voastră v-a dat Moise această lege“⁷². Și deci, singura așa-zisă soluție sau răul cel mai mic înseamnă de fapt o despărțire, atunci, poate cu rugăciune, cu pocăință, cu smerenie, trebuie realizată o despărțire cât mai puțin dureroasă pentru toți: gândiți-vă mai întâi la copii. Pentru copii este o tragedie de nespus. Și asta am înțeles-o mult mai mult de când am devenit duhovnic și am primit multe spovedanii. Nefericirile astea rănesc generații după generații de copii și, din păcate, se repetă. Deci, pe de o parte, despărțirea și divorțul să fie ca soluție atunci când este răul cel mai mic. Pe de altă parte, trebuie cultivată dragostea, iubirea, fiindcă la virtutea dragostei se reduc toate poruncile Domnului. Nu se reduc prin eliminare, ci prin sinteză. Toate sunt incluse în dragoste. Dragoste de Dumnezeu întâi, fiind porunca primă, fără de care nimic nu se poate întemeia serios, și dragostea de aproapele, fiind a doua. Dar dragostea

este firea omului. Nu știu care dintre Apostoli spunea că „poruncile Domnului nu sunt dureroase”⁷³.

Porunca Domnului este tocmai ce dorește, ce poștește sufletul meu în adâncul lui.

Spuneam să nu disprețuim prostiile. Acum zic să nu disprețuim nici păcatul, ca puțință de a ne revela virtutea, dacă n-o cunoaștem. Și în păcat, lucrul care îl smintește pe om de cele mai multe ori, este cel mai apropiat de dragoste; este ispita cea mai ușoară pentru diavol, este o iubire, este o împreunare. Dar nu asta este iubirea deplină, nu asta este firea omului. Aceasta este numai un act, este genetică, dar are apropierea cea mai mare de forma dragostei pe care o poruncește Domnul. Pe Dumnezeu L-am numit, dacă-mi iertați această obrăznicie, de multe ori, în Apus, „*Dumnezeu profesional*”; adică știe despre ce este vorba. Nu ca dumnezeii altor religii sau filosofii care nu-l cunosc pe om și nu-i pot revela adevărul. Al nostru este „profesional”, este Cel Care ne-a „fabricat” și Care știe, aș zice, cum spunea și mama despre noi, copiii: „Îmi cunosc eu marfa!”. Dumnezeu își cunoaște „marfa”, știe din ce suntem făcuți și de aceea ne putem încredința cuvântului lui Dumnezeu, de aceea ne putem lăsa în mâinile lui Dumnezeu, așa cum pruncul se lasă în mâinile maicii sale. Ce face maica sa? Înțelege ce înseamnă când urlă, căci pruncul nu are decât urlatul prin care-și cere drepturile. Maica știe când trebuie să-l hrănească, când trebuie să-l întoarcă pe cealaltă parte și știe să-l schimbe, atunci când singur s-a murdărit. Acesta este Dumnezeul nostru.

Nu mai știu care profet spune: „Cel Care a făcut ochiul nu o să vadă El? Cel Care a făcut urechea, n-o să audă EL?”. Și aș continua eu: Cel Care a făcut pe maică, nu știe El ce este o maică? Deci, noi ne putem încredința Dumnezeului

nostru toate nefericirile noastre, toate mizeriile noastre și poate, în duiosia aceasta a dragostei către Dumnezeu, ne putem încredința Lui deplin, până la capăt, fără frică, fără rușine. De ce s-a ascuns Adam după tufișurile din paradis când a auzit că a venit Dumnezeu? Biserica ne învață să nu ne ascundem, să nu ne acoperim cu frunze de smochin, ci să venim goi la Dumnezeu, spovedindu-ne înaintea Domnului și a preotului, care este și martorul omenesc al mărturisirii noastre. Și să-L lăsăm pe Domnul, cu mâinile Lui blânde, să acopere rușinea noastră cu dragostea Lui, precum și pe Adam până la urmă, după ce s-a depărtat de El, Dumnezeu l-a acoperit cu o haină de piele, în loc de „minciunile“ frunzelor de smochin.

Trăind doar duhovnicește, este posibil să uităm, să ignorăm realitatea noastră imediată? Asta nu înseamnă că nu ne iubim semenii?

Perspectiva aceasta, pe care eu am numit-o „reducere la Dumnezeu“, dacă o facem cu conștiința că Dumnezeu cuprinde toate și dacă o facem nu în duh de excludere, ci de sinteză, este posibil să trăim numai duhovnicește. A trăi numai duhovnicește cred că înseamnă, în primul rând, a viza numai esențialul. Dar, atâta timp cât trăim în temporal și între luminile astea exterioare, nu disprețuim vreo realitate și, dacă trăim esențial în Dumnezeu, dacă trăim corect, dacă trăim ca-n Biserica Ortodoxă dreapta slăvire a lui Dumnezeu, nu putem să-l disprețuim pe om, nici să-l neglijăm, fiindcă omul, aproapele, este pentru noi chipul și asemănarea lui Dumnezeu. *Fiecare om este mai important decât tot universul, pe de o parte.* Pe de altă parte, înțelegând ce este omul în sinea lui, trebuie să trăim în duh și în adevăr.

PS. Serafim: Eu aş adăuga aici ceea ce spune Sfântul Pavel, că cel ce-şi neglijează familia, de exemplu, pe motiv de evlavie, acela a căzut din credinţă şi este mai rău decât un păgân⁷⁴. Adică faptul de a trăi duhovniceşte nu înseamnă că te rupi de viaţă şi nu te mai ocupi de familie, de copii, ci înseamnă că încerci să le transfigurezi, să le pătrunzi pe toate de credinţă. Bineînţeles că nu este uşor. Este foarte greu, dar toate sunt uşoare şi posibile prin darurile lui Dumnezeu. Deci, creştinul este un om echilibrat, realist. Nu trebuie să ne îmbolnăvim trupul trăind într-o asceză extremistă, ci să facem toate cu măsură, cu dreaptă socoteală. Toate trebuie privite prin prisma unei ortodoxii care înseamnă stare de mijloc, cale împăratească, care nu respinge nimic, ci integrează totul.

Ce facem dacă unul dintre soţi greşeşte foarte mult? Mergem cu el până la capăt, greşim şi noi sau ne despărţim? Până unde poate merge iubirea faţă de duşman; logic, ar putea merge până la a-l iubi pe Satana?

Încep cu întrebarea despre dragoste, fiindcă de acolo încep şi acolo se termină toate. Noi, creştinii, spunem: „Iubeşte-ţi duşmanul!”. Dar cine este duşmanul meu? Este cel alături de care trăiesc? Nu, este numai cel care-l ispiteşte pe om, adică Satana. Deci, urmând chestiunea în mod logic, am ajunge la îndemnul: „Iubeşte pe Satana!”. Se poate aşa ceva? Trebuie să ajungem până aici pentru a fi creştin întru totul, sau este ceva greşit în logică?

A fost un mic „incident” în Anglia. Pe un preot îl spe-riase un om care se îmbăta mereu, iar preotul îl întreba de ce se îmbată. Beţivul îi răspundea: „Păi, fiindcă în predica Sfinţiei Voastre spuneţi: «Iubiţi-vă vrăjmaşii!», şi pe un afiş din afara bisericii se spune că vrăjmaşul cel dintâi este alcoolul!”.

Apostolul spune că Dumnezeu este dragoste⁷⁵ şi Sfântul Siluan, de care poate aţi auzit, spune că *Dumnezeu şi sfinţii*

înconjoară până și iadul în dragostea lor. Dumnezeu nu Se schimbă în Sine, cum ne schimbăm noi, ci ne învață să devenim și noi neschimbați, imuabili, ca și Dumnezeu. Deci, trebuie să devenim neschimbați în iubirea noastră și iubirea de vrăjmași arată tocmai aceasta: că am devenit dragoste, precum și Dumnezeul nostru este dragoste. Există totuși o problemă: nu este o greșeală iubirea lui Satana, ci numai un avertisment, pe care-l avem din experiența Bisericii, de la Sfinții Părinți. Atât timp cât suntem în slăbiciunea noastră păcătoasă, omenească, atât timp cât mândria are putere asupra noastră, fie ea cât de mică (mândria fiind tocmai asemănarea cu Satana), atât timp cât putem fi înșelați de satana este un pericol a-l iubi pe cel ce s-a declarat până la capăt vrăjmaș al lui Dumnezeu. Noi cunoaștem pe Satana – Vrăjmaș, ca pe cel care nu se mai pocăiește; nu mai este loc de pocăință în sufletul lui și, dacă el însuși s-a declarat așa, dacă așa îi este firea, atât timp cât noi trebuie să urmăm, cu greu, cu poticniri multe, cu smintiri, cu păcate, drumul dumnezeiesc al mântuirii, este bine să ne ferim, ascetic așa zice, a arăta în vreun fel iubire față de vrăjmașul absolut.

Am auzit – trebuie să luăm aminte – că un număr de asceți care au ajuns la o iubire foarte înaltă au fost înșelați de o viziune a lui Satana, care s-a înfățișat ca un prinț extrem de frumos, dumnezeiesc, dar extrem de trist, fiindcă Dumnezeu l-a respins și au căzut în capcana sa și, din mila lor, am auzit că s-au smintit și au căzut în ură de Dumnezeu pentru iubirea de Satana. Văd că și omul modern câteodată, în îndrăcirea lui, tinde să fie așa. Dar până nu ne vădește Domnul pe cineva ca vrăjmaș până la capăt, nici noi nu trebuie să-l punem în această categorie. Și încercăm, cu grijă, să trăim porunca iubirii dată de Domnul. Dragostea trebuie să meargă până la cruce, până la iad. Sfântul Siluan, pentru

a găsi smerenia și a se mântui, a primit de la Domnul acest îndemn: „*Ține-ți mintea în iad, dar nu deznădăjdui!*“.

P.S. Serafim: În legătură cu iubirea aceasta fără limită, chiar și a Satanei, spun că este totuși o problemă teoretică. Trebuie să fim practici și iubirea este totdeauna practică: se adresează persoanei de lângă mine. Mi-amintesc un cuvânt foarte interesant pe care un părinte l-a spus maicii Maria Comptov, o maică ortodoxă, de origine rusă, plecată în Occident și moartă într-un lagăr – poate la Auschwitz – se pare că în locul altei persoane.

Aceasta, înainte de a deveni maică, la Paris, a întrebat pe cineva în Rusia: „Părinte, ce este adevărul?“. Și acela i-a răspuns așa: „Adevărul e să iubești pe aproapele tău. Cine iubește pe aproapele său, acela trăiește în adevăr“. Și a subliniat: pe aproapele tău, nu pe cel de departe. Că e foarte ușor să-i iubești pe cei de departe. E foarte ușor să-ți pui teoretic problema iubirii, că iubesc pe cei din Brașov, din București, din America. Dar pe cel cu care trăiesc în casă, pe soț, pe copil, pe cel de pe stradă, pe cel de la locul de muncă, cu care mă întâlnesc în toate zilele și care e adevăratul meu aproape, pe acesta e mai greu să-l iubesc. Deci, adevărul e să-l iubești concret pe aproapele tău, nu pe cel de departe. Când o să începem să-l iubim pe aproapele nostru, ne vom da seama cum putem ajunge și la măsura de care vorbea părintele, că vom avea milă poate și pentru satana. Dar asta este teoretic. La nivelul nostru nu putem vorbi de iubirea lui Satana, și nu vom începe niciodată cu iubirea pentru Satana. Începem să iubim pe aproapele nostru și apoi vom ajunge, poate, și la Satana ca să-l convertim.

Mântuitorul ne-a poruncit să fim „înțelepți ca șerpii și nevinovați ca porumbeii“⁷⁶. Și despre Același Mântuitor este scris că, deși oamenii îl apreciau, El nu Se încredea oamenilor, fiindcă știa ce este în om⁷⁷. Și Apostolul Ioan subliniază: „Și nu era nevoie să-I spună cineva ceea ce era în om“. Și, într-adevăr, Îl vedem pe Mântuitorul de mai multe ori fugind de om, ascunzându-Se de mulțime și, atunci când Și-a terminat misiunea pe pământ, omul, în câteva mișcări, a terminat cu El. Când S-a încredințat omului,

în câteva zile omul L-a pus pe cruce. Deci, noi trebuie să cultivăm în inimă porunca Domnului, neluînd-o ca pe o silnicie (în sensul că eu spun să faci aceasta, că tu ești mic și eu sunt mare), ci ca pe o dezvăluire a ceea ce este viața dumnezeiască, cu care trebuie să ne asemănăm, pe care să o dorim și să o iubim.

Fiindcă m-ați primit și m-ați așteptat ca fiu al filosofului Noica, aș vrea să vă spun în încheiere că înțeleg cuvântul *filosofie* etimologic, adică iubirea înțelepciunii. Or, înțelepciunea lui Dumnezeu este Hristos. Și așa au spus și Sfinții Părinți, că trăirea creștinească adevărată este iubirea lui Hristos. Toate pleacă de la iubire și se întorc la iubire. În afară de iubire, nu este nimic altceva, întrucât este scris că Dumnezeu Însuși este iubire.

Trăirea creștinească și toate virtuțile pe care ni le predică Biserica prin cuvintele și experiența sa trebuie întotdeauna verificate cu cele două porunci ale lui Hristos care se reduc la cuvântul iubire: dragostea de Dumnezeu și de om. Numai în perspectiva acestor două porunci am înțelege în lumina lor adevărată toate cele ce vrea să ni le dea Biserica.

PARTEA A DOUA

Părintele Symeon

Aspecte ale spiritualității ortodoxe

Sunt originar din Elveția și, din nefericire, n-am studiat geografia. De aceea, pentru mult timp, singurele locuri din România cunoscute de mine erau Bucureștiul și Neamțul. Înțelegeți de ce sunt foarte emoționat că mă aflu în acest loc (Mănăstirea Neamț – n.ns.). Desigur, v-ați imaginat că voi face aluzie la Paisie Velicovski¹. În secolul al XVIII-lea, Biserica Rusă suferea o puternică persecuție din partea guvernului. Renașterea cunoscută de acea Biserică, încă de la începutul secolului al XIX-lea, este legată direct de influența lui Paisie Velicovski, îndeosebi de când ucenicii săi s-au întors în Rusia. Ca protestant, am descoperit Rugăciunea lui Iisus și, în special, *Filocalia*, a cărei versiune slavă se datorează lui Paisie Velicovski. Influența acestei mișcări, care pleacă de la Paisie, este imensă și se simte și acum. De aceea sunt bucuros că mă aflu aici.

Mănăstirea noastră din Anglia are un caracter misionar pe care vreau să-l precizez acum. Noi nu luăm inițiative misionare, încercând să convertim pe eterodocși. Dacă există occidentali care devin ortodocși, este din propria lor inițiativă. Ortodocșii de origine care se găsesc în Occident n-au nici o activitate de prozelitism. Dar, în pofida a toate acestea, ortodoxia se face cunoscută din ce în ce mai mult. Este descoperită mai ales icoana. În toate mediile, fie protestante, fie catolice, icoana este în prezent cunoscută și primită; chiar în mediile protestante, care sunt, prin firea lor, iconoclaste. Desigur, poate că adevărata înțelegere a icoanei nu este încă completă. Adesea, icoana este acceptată ca o imagine religioasă, dar nu se concepe încă venerarea icoanei.

Un alt element al spiritualității Bisericii Ortodoxe cunoscut în Occident este Rugăciunea lui Iisus. Această rugăciune a devenit cunoscută, mai ales, printr-o carte care se numește *Mărturisirea unui pelerin rus*, lucrare care a pătruns în toate țările din Occident. Foarte mulți catolici și protestanți au început deja să utilizeze acest mod de rugăciune.

Într-un cerc mai restrâns, teologia ortodoxă este, de asemenea, cunoscută și foarte apreciată. Aceasta a început prin teologii ruși din emigrație, în special, prin Vladimir Lossky² și părintele Gheorghe Florovsky³. Și acum eu văd că există un mare număr de lucrări teologice traduse în limbile occidentale. Când am devenit ortodox, acum aproape 35 de ani, nu era, se poate spune, nicio carte de acest fel în limbile franceză sau engleză. Desigur, situația s-a schimbat profund și au fost traduse chiar și cărțile liturgice ortodoxe, în special în limba franceză. Acest lucru a fost realizat de un călugăr catolic din Mănăstirea Chevetogne din Belgia. Practic, el a tradus totul, în afară de *Pidalion* și *Tipicon*. Dar toate celelalte cărți: *Mineiele*, *Octoiul*, *Triodul*, *Penticostarul*, *Ceaslovul*, *Molitvelnicul*, toate au fost traduse. Aceasta demonstrează că există o lentă, dar serioasă mișcare de receptare a Tradiției ortodoxe în Occident.

Voi reveni, foarte pe scurt, la mănăstirea noastră. Aici vin foarte mulți pelerini, din toată Europa și chiar din alte părți, atrași de influența extraordinară a Sfântului Siluan, un călugăr din Muntele Athos, care a murit în 1938 și a lăsat discipolului său, părintelui Sofronie, caietele sale de note. Nu erau articole sau cărți și nici note făcute zilnic. Părintele Sofronie, care este întemeietorul mănăstirii noastre, a venit din Muntele Athos după război, pentru a publica scrierile părintelui său duhovnicesc. A făcut o introducere, descriind viața sfântului, și o prezentare în termeni teologici a

învățăturii sale. Cartea a fost scrisă în limba rusă și tipărită în 1952. Această carte a fost tradusă apoi într-un foarte mare număr de limbi, fie în totalitate, fie în extrase. Există o traducere italiană, care a fost făcută într-o comunitate din Bossey și traducătorul, care era catolic, prezintă pe starețul Siluan ca fiind „*un sfânt fără frontiere*”. Și aceasta este cu totul adevărat. În Italia, această traducere se adresează italienilor, deci catolicilor. Și în limba franceză există deja cinci ediții și cartea este citită mai ales în cercurile catolice.

Vorbesc acum de Sfântul Siluan pentru a da mai mult contur acestui tablou al prezenței ortodoxiei în Occident. Și această prezență a Sfântului Siluan în Occident este cu adevărat un factor de unitate spirituală. Există o formă de ecumenism spiritual și prezența lui contribuie în mod considerabil la aceasta. El a trăit viața sa în rugăciune pentru umanitatea întreagă și a subliniat necesitatea de a iubi pe vrăjmașii noștri. Desigur, cuvântul lui Hristos, din predica de pe Munte, spune: „Iubiți pe vrăjmașii voștri!”⁴ ... „Fiți dar desăvârșiți, precum Tatăl vostru Cel din ceruri desăvârșit este”⁵. Iubirea de vrăjmași reflectă perfecțiunea lui Dumnezeu pe pământ, căci această iubire este imposibil de realizat de către omul singur. Ea este posibilă omului care a primit în sufletul său harul Duhului Sfânt. Și, cum a spus un sfânt al Bisericii Ruse, Sfântul Serafim de Sarov⁶, „*scopul vieții creștine este dobândirea Duhului Sfânt*. Deci, Sfântul Siluan spunea: „Iubiți pe vrăjmașii voștri!” și aceasta implică faptul că noi trebuie să primim această putere a lui Dumnezeu. Eu cred că trebuie să încercăm nu să imităm, ci să urmăm, într-adevăr, exemplul Sfântului Siluan, fiind profund ancorați în credința noastră ortodoxă și să avem, în același timp, o dragoste universală, care depășește orice diviziune sau limitare de naționalitate de limbă, de confe-

siune, de religie, și să iubim, după exemplul lui Hristos, întreaga umanitate. Fiecare om este aproapele nostru. Hristos nu ne-a spus să iubim pe unii sau pe alții. El a mers până la capăt în iubirea Sa pentru noi, răstignindu-Se pentru noi.

Părinte Symeon, care este rațiunea pentru care ați devenit ortodox?

Este foarte greu să răspunzi la o asemenea întrebare în câteva minute. Pentru că, din păcate, datorită scurtimii timpului, ceea ce aş dori să spun poate părea incomplet. Sunt obligat să las la o parte multe elemente importante, întrucât trecerea mea la ortodoxie a durat mai mulți ani.

Unul dintre principiile cele mai importante ale protestantismului este ideea mântuirii prin credință. Protestanții cred că, dacă au credință în Iisus Hristos, sunt deja mântuiți. Este ca și cum ai spune unui bolnav: „Iată, există un medicament care te poate vindeca: deci, ești deja vindecat“. Când priveam în mine însumi și în jurul meu, n-aveam viziunea acestei mântuirii promise de Sfânta Evanghelie.

Ceea ce m-a atras în mod special în Biserica Ortodoxă este ideea sfințeniei și drumul care duce la această sfințenie. Biserica Protestantă îmi spunea: „Tu ești deja mântuit“. Biserica Ortodoxă îmi spune: „Iisus te-a mântuit, dar este datoria ta să-ți conformezi viața astfel, încât această mântuire să se dezvolte în tine însuși“. Biserica Protestantă rămâne mai mult pe un plan moral, umanist, în timp ce Biserica Ortodoxă îndeamnă și permite să se ajungă la unirea omului cu Dumnezeu. Pentru aceasta pereții bisericii sunt acoperiți de icoane reprezentând pe Hristos, pe Maica Domului și pe sfinți. Sfințenia nu este o desăvârșire morală, ci unirea omului cu Dumnezeu.

Pentru a vă da o anumită idee a ceea ce înseamnă unirea omului cu Dumnezeu, putem lua următoarea imagine.

Dacă introducem o bucată de fier în foc, fierul se va încălzi și va absorbe natura focului, fără ca fierul și focul să se confunde. Fierul rămâne fier, însă penetrat de foc.

Cred că această idee lipsește cu desăvârșire în lumea protestantă. Plasându-se ca reacție împotriva romano-catolicismului din secolele XVI și XVII, Protestantismul a îndepărtat cu desăvârșire cinstirea sfinților. În Biserica Ortodoxă nu avem numai exemplul sfinților, ci și o metodă terapeutică ce ne ajută să înaintăm în drumul spre sfințenie. Fiindcă omul trebuie să conlucreze cu Dumnezeu. Hristos ne-a dat porunci și, dacă ni le-a dat, ni le-a dat ca să le urmăm. Este adevărat, nu pentru faptul că respectăm aceste porunci suntem mântuiți, dar, urmându-le, devenim capabili să primim această putere a focului de care vă vorbeam.

În puține cuvinte, aceasta este realitatea care m-a atras spre Biserica Ortodoxă. Existau, de asemenea, considerații teologice, dar cel mai important a fost acest drum al mântuirii.

Prea Cuvioase Părinte, ați vorbit așa de mișcător despre Sfântul Siluan Athonitul. Vă rog să ne spuneți ceva mai multe despre el.

Sfântul Siluan s-a născut în Rusia, într-un sat, la începutul celei de a doua jumătăți a secolului trecut (1866 – n.ns.). După ce și-a îndeplinit serviciul militar la Sankt Petersburg, a mers la Muntele Athos pentru a deveni călugăr. În tinerețea sa n-a primit decât puțină educație; n-a mers decât două ierni la școala satului. În cazul lui putem spune că a fost învățat de Dumnezeu.

La puțin timp după venirea sa în Muntele Athos, el a avut o mare experiență duhovnicească, în timpul căreia i S-a arătat Hristos. El însuși descrie această vedenie în scrierile sale, în care spune că în acel moment a fost umplut de Duhul

Sfânt în trupul și sufletul său. Din acel moment a început să se roage pentru toți oamenii.

Puțin câte puțin, a început să fie atacat de demoni și vreme de aproape 15 ani a luptat împotriva acestor atacuri, punând în lucrare toate metodele ascetice ale tradiției. Cu toate acestea, el nu a ajuns să se elibereze de aceste atacuri. Atunci s-a adresat lui Hristos în rugăciune, cerându-I să-l elibereze de ele și a primit în inima sa această învățătură: „Ține-ți mintea în iad și nu deznădădui“.

Primind acest cuvânt de la Hristos, el a învățat cum să înainteze pe drumul smereniei, căci tocmai prin orgoliu, noi deschidem ușa influenței demonilor. Dimpotrivă, prin smerenie, scăpăm de aceasta și putem primi harul Duhului Sfânt, care singur ne protejează de influența demonilor. Și din acel moment, el a început să urmeze sfatul lui Hristos și a învățat să scape de aceste atacuri demonice, regăsind harul pe care-l primise la început. Și aceasta este a treia perioadă a vieții sale, în care a ajuns la liniște și la biruința asupra puterilor întunericului.

Viața sa se împarte astfel în trei perioade de câte 15 ani. A murit în 1938 și a fost canonizat de Patriarhia Ecumenică în 1988.

Un punct asupra căruia el insistă foarte mult este dragostea de aproapele și, în special, dragostea de vrăjmași. Fără ajutorul Duhului Sfânt, omul este incapabil să iubească pe vrăjmașii săi și el spune că iubirea de vrăjmași este un criteriu prin care știm dacă suntem sau nu pe drumul cel adevărat. De asemenea, el insistă foarte mult asupra rolului Duhului Sfânt. Cred că este unul dintre sfinții Bisericii care accentuează cel mai mult acest lucru, în special cunoașterea lui Hristos, a lui Hristos ca adevărat Dumnezeu și Om adevărat.

Marea sa mărturie este tocmai cea despre iubire, iubirea față de Dumnezeu și de aproapele și, pentru a reveni asupra acestei probleme a universalității, fără să întrebuițeze un vocabular teologic, el subliniază unitatea întregii umanități. Și așa interpretează el porunca Mântuitorului de a iubi pe aproapele tău ca pe tine însuși. Nu este vorba cât de mult să-l iubești pe aproapele tău; trebuie să-l iubești pentru că el este propria ta viață.

Care este rolul Sfintei Împărtășanii în viața duhovnicească?

Eu cred că viața duhovnicească și viața creștină înseamnă același lucru. Nu trebuie să separăm viața cotidiană de viața bisericească, ci trebuie să așezăm Sfânta Euharistie chiar în centrul vieții creștine. Toate celelalte Sfinte Taine converg spre Sfânta Euharistie. Pentru că putem spune că *în Sfânta Euharistie se realizează Taina Bisericii*. Și prin aceasta aș începe răspunsul meu.

Mai întâi de toate, participarea la Sfânta Euharistie nu este un act individual, ci un act personal și când zic personal înțeleg participarea în comuniune; în comuniune cu Dumnezeu și cu întreaga umanitate. În Euharistie, umanitatea întreagă, răscumpărată de Dumnezeu, se unifică și devine o icoană. Și această icoană exprimă două aspecte: iubirea și credința în Dumnezeu. De aceea, înainte de a începe Canonul euharistic⁷, diaconul spune: „Să ne iubim unii pe alții, ca într-un gând să mărturisim pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfântul Duh“. Deci, în momentul Euharistiei, Biserica se unește într-un trup de iubire, de credință și de iubire. În acest fel, participăm la Sfânta Liturghie pentru a aduce lui Dumnezeu ofranda noastră. Este un moment esențial și atunci când preotul spune: „Ale Tale, dintru ale Tale, Ție aducem de toate

și pentru toate“. În acest moment, în numele oricărui om botezat care prin Botez este, deopotrivă, împărat, profet și preot, preotul oferă lui Dumnezeu întreaga creație. Vocația fiecăruia este de a fi preot în creație. Este ceea ce a făcut Adam în paradis. Din păcate însă, Adam nu și-a îndeplinit până la capăt această lucrare de preot în creație. Nu vreau să explic mai mult, dar ceea ce este foarte important, mai ales pe plan teologic, este raportul omului cu creația și cu Dumnezeu. De asemenea, important este faptul că numele care s-a dat Liturghiei exprimă aceasta. În limba greacă, *anaforă* înseamnă ofrandă, exprimând raportul tuturor creștinilor, prin intermediul preotului, cu Dumnezeu. Apoi, momentul următor este acela când preotul invocă pogorârea Duhului Sfânt „peste noi și peste aceste daruri ce sunt puse înaintea“.

Această chemare a Duhului Sfânt peste noi este o continuare a Tainei Mirungerii, deci o prelungire a Cincizecimii.

Al treilea moment este împărtășirea cu Trupul și Sângele lui Hristos. Deci, în Euharistie este o mișcare de convergență, care unește mai întâi totul, iar apoi o mișcare de expansiune în afară, care alimentează și dă putere vieții noastre creștine.

Vă rugăm să ne spuneți mai multe despre acest moment al împărtășirii, pentru că la noi oamenii s-au obișnuit să se împărtășească foarte rar, fapt care nu se înscrie pe linia tradiției creștine.

Știu că în ultimele veacuri împărtășirea era rară și poate că și astăzi este așa. Actualmente, în mănăstirea noastră săvârșim Sfânta Liturghie și ne împărtășim de patru ori pe săptămână. Există credincioși care vin la mănăstire în

fiecare duminică și care se împărtășesc de fiecare dată când vin. Aceasta este probabil în conformitate cu ceea ce se petrecea în Biserica primară. Dar ceea ce aș vrea să subliniez este nu problema frecvenței împărtășirii, ci a modului cum te împărtășești. Există o pregătire care poate avea forme diferite și care este absolut necesară. Ar fi, pur și simplu, o greșeală să înmulțim împărtășirile, dacă această înmulțire nu este însoțită de o aprofundare a conștiinței creștine. Sfinții Părinți au precizat bine acest lucru și există chiar un imn al Sfântului Simeon Noul Teolog⁸, care îl subliniază foarte bine.

Ce părere aveți în legătură cu deasa sau rara împărtășanie? (în legătură cu o lucrare a Sfântului Nicodim Aghioritul, recent apărută)⁹.

Cred că această problemă trebuie să fie tratată pentru fiecare de către părintele său duhovnicesc. Mi se pare că în Biserica Ortodoxă se evită regulile abstracte și se promovează legătura personală cu părinții duhovnicești. Poate că este mai bine să nu vorbim despre împărtășire deasă, cât despre împărtășire continuă. N-am citit lucrarea Sfântului Nicodim Aghioritul, dar cred că acest lucru îl sugerează.

Nu punem atât problema de câte ori ne împărtășim, cât mai ales cum ne împărtășim. Este deci o problemă de conștiință euharistică și de pregătire pentru împărtășire. Sfântul Simeon Noul Teolog zice într-una din scrisorile sale că, dacă ai o dispoziție sufletească normală, corectă, te poți împărtăși în fiecare zi. De altfel, Sfântul Vasile cel Mare vorbește în același sens și, de asemenea, textul Liturghiei însuși când zice: „Cu frică de Dumnezeu, cu credință și cu dragoste, apropiați-vă“.

Cred că nu există nicio rațiune potrivit căreia un preot s-ar putea împărtăși în fiecare zi, slujind Sfânta Liturghie, iar credincioșii să fie privați de aceasta.

De câte ori se spovedesc călugării din mănăstirea Dumneavoastră și mirenii care vin acolo?

Lucrul acesta este variat. Printre credincioșii laici care vin în mănăstirea noastră sunt mai cu seamă ciprioți greci. Pentru acești credincioși, pregătirea în vederea Sfintei Împărtășanii se face mai ales prin post. Trebuie să spunem că la ei spovedania a căzut puțin în desuetudine, pentru că nu mai este legată regulat de Sfânta Împărtășanie. Se împărtășesc de fiecare dată când merg la biserică. Adesea sunt întâlniți oameni în vârstă de 30, 40, 50 de ani care vin să se spovedească pentru prima dată. Se împărtășesc, fără a se spovedi. Una din rațiuni este aceea că există puțini preoți care au primit binecuvântarea specială pentru a spovedi (în Biserica dumneavoastră am înțeles că preoții primesc darul duhovniciei îndată după hirotonie). De aceea, spovedania este mai rară, deși ar trebui să fie mai deasă. Asta depinde și de neam, în cazul nostru este vorba despre ciprioții greci; nu este aceeași situație la grecii din Grecia sau la rușii din Rusia sau din diasporă.

Există obiceiuri diferite, sunt mai multe feluri de a proceda în ce privește spovedania și împărtășania. Unii se împărtășesc regulat, dar se spovedesc doar o dată pe lună. Alții se spovedesc de fiecare dată când se împărtășesc. Și cred că aceasta este cea mai bună soluție, cea mai bună în sensul că trebuie să ai conștiința împăcată că ai obținut dezlegare. Dar dacă cineva care, de pildă, s-a spovedit astăzi și se împărtășește în cursul săptămânii acesteia de două sau de trei ori, fără ca în această perioadă să fi săvârșit păcate

de moarte, bineînțeles, atunci nu cred că este un păcat de moarte dacă te-ai împărtășit de două sau de trei ori cu aceeași spovedanie. Adică nu trebuie să fim nici așa rigizi, încât să legăm spovedania în mod absolut de împărtășanie. Dacă suntem conștienți de importanța Sfintei Împărtășanii, atunci nu o banalizăm și nu o laicizăm. Dar, dacă nu suntem conștienți, atunci cădem în acest laicism al catolicilor. Și atunci mergem la împărtășanie după ce am mâncat, fără să fim spovediți și nu câștigăm nimic. Mai bine nu am merge deloc.

Dar nici așa cum se întâmplă la noi, ca să rămâi un an de zile, fără să te duci deloc la împărtășanie; e tot un fel de laicism, în sens invers însă. Vedeți, extremele trebuie evitate. Dacă omul are o prezență de spirit, dacă are o responsabilitate a credinței, atunci este atent cu el însuși și totul merge bine.

În mănăstirea noastră, părintele duhovnic este părintele Sofronie, dar sunt și alți duhovnici, pentru că el acum, la 97 de ani, nu mai poate spovedi și înseamnă că spre ceilalți părinți duhovnici se îndreaptă călugării care se spovedesc. Dar lucrul acesta nu-i planificat; este o deliberare personală. Nu există în mănăstirea noastră un moment precis pentru spovedanie.

P.S. Serafim: Am să vă spun ce am întâlnit recent în Grecia, într-o mănăstire de maici, în care se nevoiau vreo 60 de călugărițe și era un singur duhovnic. Aflând despre această situație, le-am întrebat cum se spovedesc, pentru ca și ele se împărtășesc de 3-4 ori pe săptămână. Și răspunsul pe care l-am primit mi s-a părut foarte interesant. De spovedit, spovedește preotul duhovnic și, bineînțeles, el dă dezlegarea de păcate, dar maica stareță, împreună cu una sau două maici mai duhovnicești din mănăstire,

primesc și ele un fel de spovedanie a călugărițelor. Dar această spovedanie nu este sacramentală. Maica mai în vârstă primește această mărturisire a gândurilor din partea călugărițelor mai tinere, dă acestora din urmă sfaturi cum trebuie să se ferească de gânduri, de ispite, de vise etc. Când este vorba de păcat însă, atunci maica mai în vârstă o trimite la preotul duhovnic pentru spovedanie și dezlegare. Repet, ea nu dezleagă, dar dă sfaturi pentru îndrumarea celor nemature încă duhovnicește, și omul are nevoie de sfaturi. Dar ca să nu te duci mereu, pentru toate sfaturile de care ai nevoie, la duhovnic, care uneori poate fi ocupat, te duci la maica ta, care te are în grijă și care este îndrumătoarea ta.

Se mănâncă în mănăstirea Dumneavoastră carne? Ce părere aveți despre regimul naturist?

În mănăstirea noastră urmăm tradiția athonită, deci nu mâncăm carne, dar la Paști avem foarte mulți pelerini și preoți care vin la mănăstire și păstrează tradiția de a mânca miel, mielul pascal. În acest moment, pentru unitatea poporului creștin, mâncăm și noi din miel. Este un fel de economie.

Deci, noi avem un regim vegetarian. Acest regim este tradițional în lumea monahală și cred că este foarte bun pentru sănătatea trupului și a sufletului.

Care este limita pentru organism, în cazul postului negru?

Din punct de vedere fizic, aceasta depinde de organismul fiecăruia. Dar valoarea postului nu vine din durata lui, ci depinde de perspectiva spirituală în care postești. Există o istorisire la Părinții pustiei, în care se spune că diavolul s-a adresat unui pustnic și l-a întrebat: „Ce ai tu mai bun decât noi? Tu postești, dar noi, diavolii, nu mâncăm niciodată. Tu priveghezi, dar noi nu dormim niciodată. Deci, care-i taina ta?“. Și atunci pustnicul a răspuns: „Eu vă biruiesc prin smerenie“.

Deci, toate nevoințele ascetice trebuie subordonate căutării smereniei și în mod practic este necesară binecuvântarea părintelui duhovnic.

Care sunt argumentele biblice pentru viața monahală?

Cred că există mai degrabă exemple, decât argumente biblice pentru viața monahală. Printre personajele Vechiului Testament, aș aminti mai cu seamă pe Prorocul Ilie, iar în Noul Testament, pe Sfântul Ioan Botezătorul, pe Însuși Hristos și Maica Domnului. La cele spuse de Sfântul Apostol Pavel, când se referă la starea de celibat pentru Dumnezeu și starea de căsătorie¹⁰, aș mai adăuga cuvintele Mântuitorului: „Sunt unii care se fac pe ei înșiși fameni pentru Împărăția lui Dumnezeu”¹¹.

Ce este mănăstirea ?

Sunt fericit că mă aflu astăzi în această mănăstire (Necula – n.ns.), unde văd atâția călugări tineri și frați care se pregătesc, probabil, să devină călugări. Vin dintr-o mănăstire care se găsește în Anglia și aș vrea să vă spun câteva cuvinte despre viața mănăstirească.

Mănăstirea poate fi descrisă în diferite feluri, dar una din maniere este aceea că *mănăstirea reprezintă o școală în care se învață a trăi conform Evangheliei*. Când intrăm într-o mănăstire, trebuie mai întâi să ne dăm seama că nu știm nimic, că trebuie să învățăm totul și că trebuie să ne transformăm noi înșine. Trebuie, mai ales, să învățăm a trăi numai după poruncile Mântuitorului Iisus Hristos. Și când, puțin câte puțin, începem să trăim conform Evangheliei, abia atunci ne dăm seama cât de departe suntem de Hristos, pentru că scopul vieții noastre este acela de a deveni asemenea lui Hristos.

În limba rusă, călugării sfinți sunt numiți *prepodobâi*, care înseamnă „foarte asemănători” (cu Hristos – n.ns.).

În această școală care este mănăstirea, învățăm să devenim asemănători lui Hristos. Și avem un singur Învățător – pe Hristos și pe Duhul Sfânt. Dar noi primim cuvântul lui Hristos și inspirația Duhului Sfânt prin părintele nostru duhovnicesc, prin egumenul mănăstirii, prin stareț. Și în această școală trebuie să avem o virtute – răbdarea.

Văd că sunteți tineri și știu că tinerețea este nerăbdătoare. Nu vă temeți dacă ceea ce căutați nu se realizează de pe o zi pe alta. Trăim într-o epocă în care vrem ca totul să se facă repede. Dar în această școală care este mănăstirea, lucrurile se fac lent, pentru că nu este vorba atât să înveți multe lucruri, cât să te transformi pe tine însuși. Această transformare este o vindecare a ființei noastre bolnave.

Deci, *mănăstirea este în același timp o școală și un spital*. Și bolile de care trebuie să ne vindecăm au fost numite de Sfinții Părinți patimi. Și tocmai trăind în împlinirea poruncilor lui Hristos descoperim, puțin câte puțin, aceste boli spirituale care sunt în noi. Și pentru mântuire, trebuie să vindecăm, cu ajutorul lui Dumnezeu, aceste boli.

Dacă mănăstirea este locul unde ne găsim mântuirea, ea este în același timp și locul unde ne rugăm pentru mântuirea lumii întregi. E adevărat că, înainte de a ajuta pe alții, trebuie să ne vindecăm mai întâi pe noi înșine. Cum spunea starețul Siluan, *călugărul este acela care se roagă pentru lumea întreagă*. Și aceasta este prima sa vocație pentru oameni.

Sunteți aici într-un loc de mare pelerinaj, unde vin mii și mii de credincioși. Nu uitați să vă rugați pentru toți acești credincioși care vin cu grijile lor, cu suferințele lor, ca ei să primească ușurarea acestor poveri care apasă asupra-le. Este foarte important să ne rugăm pentru toți oamenii din epoca noastră, în care există atâtea suferințe. Aș vrea să mă

opresc aici, dar amintiți-vă de aceasta: părintele nostru spiritual și fondatorul mănăstirii noastre ne spunea că unul din cuvintele cele mai utilizate de către părinții duhovnicești din Muntele Athos este răbdarea. Puteți să uitați tot ce v-am spus, dar amintiți-vă de aceasta: pentru a deveni călugăr, trebuie să ai răbdare.

Cum să ajungem la smerenie și pocăință?

Cum să ne angajăm pe calea smereniei și a pocăinței? Este dificil să vorbești despre asta în mod valabil pentru fiecare. Cred însă că inițiativa Îi revine lui Dumnezeu. Mă gândesc la Sfântul Pavel pe drumul Damascului. Cunoașteți istorisirea: mergea la Damasc pentru a persecuta pe creștinii de acolo și are această experiență a întâlnirii nemaipomenite, uluitoare cu Iisus Hristos¹².

Hristos Și-a început predica cu îndemnul la pocăință și convertire¹³.

Cred că în existența fiecărui om intervine un asemenea moment, un drum al Damascului, care are o chemare a lui Dumnezeu de a-L urma. Această chemare poate să fie un îndemn pozitiv de a-L urma pe Dumnezeu, dar poate fi și sub forma unei nenorociri, a unei boli, a unei drame din viața noastră, care ne pune în fața unei alegeri decisive și ultime. Problema este cum să continuăm. Există în viața spirituală un fel de lege: la început, omul primește harul, dar în mod inevitabil îl pierde, fiindcă în momentul în care primește harul nu este pregătit să-l păstreze. Altfel spus, Dumnezeu vine în întâmpinarea noastră chiar când suntem adânciți în păcat. Altfel, nu suntem capabili să continuăm viața în Hristos.

Poți refuza darul lui Dumnezeu din smerenie?

Dacă ești cu adevărat smerit, nu refuzi darul lui Dumnezeu. Există un filosof francez, Morris Lavelle, care spune în autobiografia sa spirituală un cuvânt teribil: „Am experimentat eu însumi în viața mea că prefer să mor, decât să fiu smerit“. Și uneori chiar se întâmplă să preferi moartea decât să fii smerit.

Care este rolul episcopului în viața spirituală a eparhiei? Trebuie să se implice în toate sau există probleme ce îi depășesc competența ?

Este vorba de o întrebare pusă din două unghiuri diferite. A fost o perioadă în care episcopii din Apus deveniseră prinți ai Bisericii, cu o întreagă curte în jurul lor. Personal, cred că aceasta a făcut mult rău Bisericii. După părerea mea, episcopul este în primul rând proestosul Sfintei Liturghii, cum spune un Părinte apostolic, și el trebuie să anime viața duhovnicească a episcopiei sale. Dar, totodată, cred că el are o sarcină dificilă, deoarece se află undeva la frontiera Bisericii, în contact cu lumea exterioară și adeseori cu lumea politică, culturală, socială. El fiind în același timp și în centru, și la periferie, se află cu adevărat într-o situație dificilă. Dar, bineînțeles, el este păstorul.

Dacă Dumnezeu a creat lumea, pe Dumnezeu cine L-a creat? De unde provine El ?

Cred că Biblia este singura tradiție religioasă a umanității care vorbește despre o creație *ex nihilo*. În metafizica hindusă orientală, nu există diferență esențială între absolutul divin și manifestarea lumii pe care o vedem. Deci, în cele din urmă, Dumnezeu și Universul în întregime sunt identici, în timp ce noi afirmăm că lumea a fost creată.

Dumnezeu, evident, nu este creat. El este Creatorul. El nu este în timp, pe când lumea și timpul au început deodată.

Înainte de creării Universului nu exista timp. Aceasta este o problemă foarte importantă, întrucât creația ieșită din neant este chemată să participe la Dumnezeu. Aceasta este vocația omului de a fi el însuși total unit cu Dumnezeu și prin El, restul creației. Omul are o responsabilitate față de creație, fapt arătat de Sfântul Pavel în *Epistola către romani*, când spune că toată creația este în durerile facerii, așteptând eliberarea sa prin oameni¹⁴. Și acesta este un întreg domeniu care se deschide în fața noastră și care a fost vreme îndelungată neglijat în teologie, mai cu seamă de teologia occidentală, care opune chiar spiritul materiei. Există o întreagă problemă a transfigurării materiei și aceasta este îndatorirea omului. Și numai în această perspectivă putem să depășim falsa opoziție: materialism-spiritualism.

În viziunea Sfântului Grigorie Palama¹⁵, noi trebuie să vorbim de un materialism spiritual sau de un trup spiritual (soma pneumatikón) în care este depășit orice dualism al filosofiei grecești și în care, actualmente, putem spune că mai trăim încă. Și de aceea, de exemplu, noi vorbim de învierea trupurilor, și nu de o ieșire a sufletului din trup, pentru veșnicie; nu respingem aspectele materiale ale vieții.

Cum poate fi explicat versetul din Epistola Sfântului Pavel către evrei: „Este un singur Mijlocitor între Dumnezeu și oameni”? Cum să explicăm mijlocirea sfinților?

Mijlocirea sfinților este de alt ordin, decât mijlocirea lui Hristos. Numai Hristos este Mântuitorul nostru. Numai Hristos este Dumnezeu și Om. Putem spune că numai prin Hristos a venit mântuirea. Biserica este însă o mare familie, în care ne rugăm unii pentru alții, iar sfinții sunt mai aproape de Dumnezeu și mijlocirea lor nu este una precum cea a lui Hristos, dar folosim același cuvânt.

Mijlocirea sfinților ne este foarte folositoare, dar n-aș numi această intercesiune a sfinților o mijlocire. Sfinții se roagă pentru noi. Ei nu sunt mântuitori. Mântuitorul este singurul Mijlocitor.

Cum pot fi interpretate cuvintele Sfântului Pavel: „Vreau ca toți să fie ca mine”¹⁶?

Când Sfântul Pavel spune: „Vreau ca toți să fie ca mine“, spune că vrea ca toți să fie necăsătoriți. Dar, de fapt, chemarea vine de la Dumnezeu. Or, Sfântul Pavel spune că fiecare rămâne în situația în care se află. Dacă primești darul lui Dumnezeu, nefiind căsătorit, atunci rămâi așa. Dacă ești căsătorit, continuă-ți viața de familie.

Ce rol joacă antinomia în Sfânta Scriptură?

Antinomia este alternarea a două afirmații radical contradictorii. Noi vorbim de un Dumnezeu în trei Persoane sau de Hristos Care este Dumnezeu și Om. Sunt afirmații care, pe planul logic, sunt ireconciliabile. De aceea, eu cred că, într-adevăr, creștinul trebuie să depășească planul rațiunii și să trăiască la nivelul credinței; să adopte direct categoriile divine, după cum Se descoperă Dumnezeu. Cum spun Sfinții Părinți, trebuie să te gândești la Dumnezeu într-o manieră care este conformă lui Dumnezeu, și nu după modurile noastre de gândire, în starea noastră de păcat. Raționalismul este caracteristic tocmai umanismului omului căzut, și nu omului care trăiește într-un mod divino-uman. Și în viața noastră, noi trebuie să trăim constant acest mod antinomic. Deci, putem spune că *trăim o viață de crucificați*.

Paul Evdokimov¹⁷ spune despre cei care pictează o icoană, că au un har special, o inspirație ce vine de la Duhul

Sfânt. Înseamnă că reproducerile icoanelor în tiraj de masă nu prezintă valoare în sens duhovnicesc?

Cred că nu putem fi radicali, excluzând icoanele imprimare. Ceea ce este important în icoană este reprezentarea Persoanei Mântuitorului, a Maicii Domnului sau a unui sfânt, și nu modul de reproducere a icoanei. Este adevărat însă că în tipografiile actuale, prin imprimarea de icoane, se produce și o profanare a icoanei. E un fel de iconoclasme indolor.

În unele țări există timbre cu icoane care, după ce au fost șampilate, sunt aruncate la gunoi. Același lucru se întâmplă cu cărțile poștale, având imprimate pe ele icoane, pe care ni le trimitem de sărbători unii altora. Deci, este o totală profanare a icoanei și, în acest sens, cred că trebuie să fim atenți. În afară de aceasta însă, consider că putem avea în casele noastre o icoană imprimată, fotografiată, înaintea căreia să ne rugăm.

Care este sensul abandonării Fiului de către Tatăl, pe cruce?

Cuvintele: „Dumnezeul Meu, Dumnezeuul Meu, de ce M-ai părăsit?”¹⁸ sunt strigătul lui Dumnezeu întrupat, dar care nu implică o separare la nivelul esenței divine. Este de neconceput ca la un moment dat Sfânta Treime să Se fi separat. O diviziune în sânul Sfintei Treimi este de neconceput. În același timp, strigătul lui Hristos pe cruce este extrema chenozei¹⁹ Lui; este punctul maxim al acestei mișcări de cheneză a Fiului lui Dumnezeu. Nicio ființă umană nu poate pretinde să fi trăit aceeași intensitate de cheneză.

Care este raportul dintre spiritualitatea ortodoxă răsăriteană și cea apuseană?

Părintele Rafail a vorbit despre părintele Sofronie, spunând că ceea ce-l caracteriza era căutarea ființei. Cu aprobarea lui, aş vrea să completez. Părintele Sofronie ne vorbea foarte mult în ultimii ani despre principiul persoanei, despre ipostas. Ar trebui explicate toate acestea. Aş spune foarte schematic că spiritualitatea occidentală îmi pare mai individualistă, întemeiată mai mult pe voință, poate chiar pe afectivitate, în timp ce spiritualitatea ortodoxă îmi pare mult mai ancorată în Tradiția sacramentală a Bisericii. Ea este mai eclezială, mai personală, mai personalistă și experiența Învierii, a Cincizecimii este mai prezentă în această spiritualitate. Dar toate aceste afirmații necesită dezvoltări mai ample.

Rugăciunea lui Iisus

Care considerați că este diferența între spiritualitatea ortodoxă și spiritualitatea occidentală, catolică?

Cred că ceea ce am spus până acum referitor la conceptul de persoană, în ortodoxie, ne permite să abordăm și această problemă.

În ortodoxie scopul este, înainte de toate, comunicarea cu Dumnezeu și mai puțin un efort al voinței omenești. La slujbele noastre zicem mereu: „Doamne miluiește”. Omul își face socotelile cu harul pe care Dumnezeu i-l dă și asta duce la o unire între om și Dumnezeu. Se remarcă acest lucru, de exemplu, în diferența care există între o icoană veritabilă și o imagine religioasă.

P.S. Serafim: În spiritualitatea occidentală, accentul cade mai mult pe voluntarism, pe sentimentalism, ba chiar pe un oarecare individualism, toate acestea decurgând din faptul că s-a accentuat mai mult ființa. Or, nu putem comunica cu ființa. Pe când în ortodoxie punând pe primul-plan Persoana divină, intrând în comuniune cu Aceasta, rămânem și noi persoane.

Deci, îndumnezeirea noastră este cealaltă dimensiune a omului, constând în harul lui Dumnezeu.

În catolicism, spiritualitatea este mai mult moralistă, voluntaristă, pietistă, sentimentalistă, pe când la noi este o spiritualitate centrată pe Tainele lui Dumnezeu, pe unirea reală a omului cu Hristos, pe îndumnezeirea omului. Occidentul are frică, aş spune, se teme să vorbească de îndumnezeirea omului, pentru că acolo unirea omului cu Dumnezeu este mai mult morală, exterioară. Între Dumnezeu și om se interpune o grație creată.

Vă rugăm să ne spuneți ceva despre Rugăciunea lui Iisus și despre modul cum poate fi obținut darul acestei rugăciuni.

Dacă nu este un dar al lui Dumnezeu, de fapt, nu s-ar putea face nimic. Dumnezeu ne dă darul Său în orice moment al vieții noastre și avem nevoie de el, pentru că suntem în stare de cădere. Eu cred că esența căderii este dorința omului de a fi dumnezeu fără Dumnezeu. În referatul biblic despre căderea lui Adam, ni se spune că el a urmat sfatul diavolului de a mânca din pomul oprit, crezând că va deveni ca Dumnezeu. Dar este o absurditate să crezi că poți fi dumnezeu fără Dumnezeu. Și aceasta este tragedia căderii, iar noi ne găsim într-o astfel de stare.

Deși suntem toți membri ai Bisericii prin Taina Botezului, trebuie să luptăm în noi împotriva eredității căderii. Și cred că dacă această cădere este, în primul rând, un act de orgoliu, a te pregăti pentru primirea darului lui Dumnezeu înseamnă a te smeri înaintea Lui. Cu alte cuvinte, nu este decât un act prin care facem constatarea eșecului nostru. Și eșec este poate un alt cuvânt sinonim pentru păcat. A te pregăti înseamnă a te așeza la picioarele scării care duce la Dumnezeu și care este exprimată în Fericiri: „Feriți-vă cei săraci cu Duhul, că a lor este Împărăția cerurilor”²⁰. Deci, pregătirea este un act care constă în a te coborî în profunzimile smereniei. Și numai în smerenie, Dumnezeu ne poate oferi darurile Sale. Aceasta deosebește calea creștină de toate pseudospiritualitățile care se răspândesc astăzi în lumea întreagă, sub numele de New-Age, care adună la un loc tot felul de curente, tot felul de așa-zise spiritualități ce nu vorbesc nici de smerenie, nici de pocăință. Dar tocmai pe calea pocăinței, omul se întâlnește cu Dumnezeu. Am vorbit acum despre dar și am spus că noi primim darurile

lui Dumnezeu în orice moment al vieții noastre. Trebuie să facem însă un efort pentru a primi acest dar și cel mai important este a ști cum să facem să dureze acest dar în noi. În experiența Bisericii vedem că Dumnezeu oferă cu ușurință darul Său, dar că după aceea noi îl pierdem. Și cum să continuăm în momentul în care am pierdut darul?

Viața duhovnicească trece prin trei etape: 1. *etapa dăruirii harului*, apoi 2. *etapa retragerii simțite a harului* și 3. *cea a redobândirii harului*. Întreaga problemă a ascezei este cum să trăim în această a doua perioadă. De prima Se ocupă Dumnezeu. În a doua etapă, El ne lasă oarecum să mergem cu puterile pe care ni le-a dat, pentru ca în final să redobândim acest har și să-l păstrăm. Eu cred că întreaga tradiție ascetică și spirituală a Bisericii (*Filocalia*, *Scrierile Părinților* etc.) ne învață ce să facem tocmai în această a doua perioadă. Și cred că sunt trei lucruri aici: *trăirea după poruncile lui Hristos; lupta contra patimilor* (și Părinții Bisericii au descris pe larg metodele tămăduirii de aceste boli spirituale) și *iubirea aproapelui*.

Adeseori, prin iubirea aproapelui putem să ne apropiem de Dumnezeu.

În Rugăciunea lui Iisus, eu cred că sunt doi poli. În primul rând, ne așezăm în prezența lui Dumnezeu: „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu...”, pentru că trebuie să se facă distincția clară între culpabilitate și pocăință. Culpabilitatea poate fi uneori o expresie a trufiei: „Cum, eu care sunt așa și așa, să pot face un lucru atât de rău?!”. Rămâi centrat pe tine însuși. Dimpotrivă, în pocăință, te întorci spre Dumnezeu. Cel mai elocvent exemplu în această privință este parabola Fiului risipitor²¹. Ne întoarcem spre Dumnezeu, spre Hristos Care este Dumnezeu și avem conștiința clară că Hristos este Dumnezeu făcut Om, ca omul să devină dumnezeu.

Al doilea pol al rugăciunii este cererea de mântuire („miluiește-mă pe mine, păcătosul“), având conștiința eșecului nostru. Și cred că este un mare dar al providenței faptul că oamenii din epoca noastră, oamenii în general, chiar în afara mănăstirilor, pot avea acces la această formă de rugăciune. E un mare dar pentru noi, care suntem la sfârșitul veacurilor.

Este necesară o pregătire specială pentru practicarea Rugăciunii inimii, sau se poate face de către oricine?

Cred că Rugăciunea lui Iisus nu este un lucru care trebuie separat de viața și rugăciunea Bisericii, în general. Orice creștin poate folosi Rugăciunea lui Iisus. Această rugăciune nu este însă mai sfântă ca Sfânta Împărtășanie sau rugăciunea „Tatăl nostru“. Dar este adevărat că Rugăciunea lui Iisus are un caracter ce ar putea fi numit sacramental. Ea conține numele lui Dumnezeu Care S-a făcut Om și în Vechiul Testament se spune în Decalog: „Să nu iei numele Domnului Dumnezeului tău în deșert“²². Deci, trebuie să folosim această rugăciune cu frică de Dumnezeu și cu dragoste.

Problema se pune atunci când folosim această rugăciune mai des și sistematic, fiindcă ea poate provoca anumite efecte la care nu te aștepti și nu știi cum să reacționezi. Fac aluzie la faptul că, prin Rugăciunea lui Iisus, patimile care dorm în noi se pot redeștepta și redeveni active. E ca și când o rază de lumină intră într-o cameră și pune în evidență toată murdăria de acolo. Nu lumina produce murdăria din cameră, ci ea doar o descoperă. De aceea, în momentul acela, avem nevoie de cineva care poate să înțeleagă și să tălmăcească ceea ce se întâmplă cu noi și să ne ajute să vindecăm rănilor și patimile din noi.

Nu există o inițiere specifică în tainele acestei rugăciuni; Botezul însuși ne pregătește pentru aceasta, dar trebuie să știm ce facem. Să știm pe Cine invocăm în rugăciune când spunem: „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine, păcătosul“ și să avem o atitudine de smerenie, de pocăință. Și această atitudine este absolut necesară când facem o astfel de rugăciune.

Trebuie să fim foarte atenți când folosim această rugăciune, adică să avem o atitudine corectă, potrivit tradiției noastre. Nu ca o formulă de mantra sau ca o meditație transcendențială²³; să rămână în contextul ei.

Cum să începem practicarea Rugăciunii lui Iisus?

Cred că nu trebuie nicio pregătire pentru a începe practicarea Rugăciunii lui Iisus. Trebuie să începi numai a te ruga și rugăciunea însăși te va învăța cum să te rogi. Bineînțeles că trebuie să ai credința creștină în suflet și să nu încerci să practici Rugăciunea lui Iisus ca o formă asemănătoare cu yoga. Deci, trebuie să fii înrădăcinat în Tradiția Bisericii, să ai o viață sacramentală. Și, dacă e posibil, să ai un părinte duhovnicesc.

Și acum vreau să subliniez mai întâi că trebuie să știi cui te adresezi. Pentru că atunci când ne rugăm cu Rugăciunea lui Iisus invocăm numele lui Dumnezeu Însuși și Dumnezeu este prezent în numele Său. Este o formă de taină.

Unul din punctele esențiale ale credinței creștine este acela că lumea a fost creată de Dumnezeu și, pe de altă parte, că noi, oamenii, ne aflăm într-o stare de cădere, de greșală. Am fost foarte impresionat să văd că în biserici vechi, din secolul XII, de exemplu, în Italia, la Palermo sau în Franța, într-o biserică a Sfântului Sabin, de tip roman, există scene ale creației (cele șase zile ale Facerii) și,

de asemenea, câteva puncte esențiale ale întâlnirii omului cu Dumnezeu, prezentate în Vechiul Testament. De pildă, întâlnirea lui Dumnezeu cu Noe, cu Avraam la stejarul de la Mamvri și îndeosebi, întâlnirea lui Dumnezeu cu Moise la rugul aprins, unde Dumnezeu își revelează numele, spunând: „Eu sunt Cel ce sunt”²⁴. În toate aceste scene apare Fiul lui Dumnezeu, Logosul, Care Se revelează. Dumnezeu este reprezentat întotdeauna sub trăsăturile lui Iisus Hristos și eu însumi am fost impresionat văzând că Iisus, pe Care îl invocăm, este Dumnezeul nostru Creator și că lucrarea Sa de creație n-a început cu Nașterea din Betleem. Pruncul născut în peșteră este Dumnezeul Creator al tuturor lucrurilor. Însă El este, de asemenea, și Mântuitorul nostru. În limba ebraică, numele „Iisus” semnifică „Dumnezeu Mântuitorul” sau „Dumnezeu Care mântuiește”.

Am spus că nu trebuie pregătire pentru a începe practica Rugăciunii lui Iisus, dar trebuie să dezvoltăm progresiv credința noastră în Persoana pe Care o invocăm. Pe de altă parte, când spunem „miluiește-mă pe mine”, adăugăm: „pe mine, păcătosul”. Deci, trebuie să invocăm numele lui Dumnezeu cu conștiința că suntem păcătoși.

Dar ce înseamnă a fi păcătos? Nu-i o categorie morală. De pildă, la mănăstire vin și se spovedesc credincioși care regretă că nu sunt buni și ei ar vrea să facă un efort pentru a deveni mai buni. Atunci eu le răspund că *a fi creștin nu înseamnă a fi bun, ci a fi unit cu Dumnezeu*. Și bineînțeles că fiind unit cu Dumnezeu ești bun, dar într-un alt fel. *Păcatul exprimă separarea noastră de Dumnezeu*. În Noul Testament și la Părinții Bisericii, cuvântul „păcat” este aproape echivalent cu „moarte” și „diavol”. Suntem sclavii păcatului, după cum suntem sclavii diavolului și supuși morții. De aici această cerere adresată lui Dumnezeu, Creatorul și Mântu-

itorul nostru, de a avea milă de noi: („Miluiește-mă, Dumnezeu...“) și de a ne elibera din această stare de păcat și de moarte.

Este bine să încercăm practicarea Rugăciunii lui Iisus armonizând-o cu suflul respirator? Practicarea sistemului yoga contravine principiilor Tradiției creștine? Filosofia acestor sisteme se află în opoziție cu ortodoxia?

Practicarea Rugăciunii lui Iisus nu este legată de nicio tehnică: de poziție, de respirație sau de altceva. Este adevărat că în cursul istoriei i-au fost asociate diferite maniere de respirație. Mă găseam acum vreo 20 de ani la un congres pe teme ecumenice și acolo participa și actualul mitropolit al Transilvaniei, Antonie Plămădeală. I se pusese această întrebare și el a răspuns într-o manieră care mi s-a părut perfectă. El a zis: *Metoda nu vă va conduce la rugăciune, dar rugăciunea vă va conduce la metodă*. Este un joc de cuvinte pe undeva, dar este foarte adânc. Condițiile esențiale pentru Rugăciunea lui Iisus aparțin unei alte ordini. Trebuie să ai credința în Iisus Hristos, așa cum o propovăduiește Biserica. Să fii animat în profunzime de necesitatea de a fi mântuit. Cel care nu crede că Iisus Hristos este Dumnezeu făcut Om pentru mântuirea noastră și nu simte în inima și în mintea sa nevoia de mântuire adusă de El, se găsește într-un oarecare pericol dacă încearcă să practice Rugăciunea lui Iisus. Pentru că el va practica Rugăciunea lui Iisus dintr-o perspectivă care nu este ortodoxă.

Această rugăciune cuprinde numele lui Dumnezeu făcut Om. Și în Vechiul Testament vedem deja că numele și Persoana sunt profund unite. Pentru aceasta Decalogul ne spune: „Să nu iei numele lui Dumnezeu în deșert“²⁵.

Dumnezeu este prezent, într-o oarecare măsură, în însuși numele Său. Și noi trebuie să-I invocăm numele cu temere și cu dragoste, așa cum ne apropiem de Sfânta Împărtășanie.

În același timp, Rugăciunea lui Iisus este o mărturisire a credinței despre Sfânta Treime. Când zicem: „Iisuse, Fiul lui Dumnezeu“, noi rostim deja numele Tatălui și al Fiului, și când zicem Hristos, ne referim la ungerea pe care a primit-o Fiul lui Dumnezeu prin puterea Duhului Sfânt. Deci, în câteva cuvinte, Îl mărturisim pe Dumnezeu Cel în Treime.

Și unul din Treime S-a făcut om, pentru a-l mântui pe om. Această persoană a primit numele Iisus, care înseamnă „Dumnezeu Mântuitor“; Dumnezeu Mântuitor pentru că noi, ca păcătoși, avem nevoie de mântuire. Acest fapt îl explicăm atunci când rostim „miluiește-mă pe mine, păcătosul“. A fi păcătos nu este, înainte de toate, o categorie morală, ci ontologică, adică adâncit în negura separării ontologice între Dumnezeu și om. Și pentru că suntem separați de Dumnezeu, nu-L cunoaștem și deci nu-L iubim. Numai în această perspectivă putem să rostim numele lui Iisus din această rugăciune.

Celelalte modalități privitoare la respirație sau la poziția corpului în timpul practicării Rugăciunii lui Iisus sunt accesorii, vizavi de aceste puncte esențiale pe care le-am amintit mai înainte. Există un oarecare risc să te axezi mai mult pe ceea ce este secundar și de aceea, din acest punct de vedere exterior, Rugăciunea lui Iisus poate să se asemene pe undeva cu practicile yoga, adică repetarea neîncetată a unei formule scurte, ceea ce se numește o mantra. Dar dincolo de această asemănare de suprafață, există o diferență fundamentală.

Baza Rugăciunii lui Iisus este revelația lui Dumnezeu prin Hristos, credința în Dumnezeu personal, în timp ce yoga este metodă spirituală aparținând unui univers spiritual cu totul altul față de cel pe care îl trăim noi, adică hinduismul, și nu trebuie să amestecăm în niciun caz perspectivele lor. De aceea îmi permit să vă rog să nu vă angajați în practica yoga, chiar dacă în primele etape, acest lucru apare nevinovat și uneori util. Pentru că, esențial, fundamental, acest lucru aparține hinduismului și fără să ne dăm seama, luăm o perspectivă ireconciliabilă cu credința noastră.

Dacă uneori am pierdut convingerea despre plinătatea credinței creștine și puterea sa de a ne mântui, dacă ni se pare că ne lipsește ceva, nu trebuie să căutăm în altă parte, ci trebuie să adâncim și să descoperim din ce în ce mai mult propria noastră bogăție, credința noastră ortodoxă, care este singura adevărată.

Cum practicați Rugăciunea lui Iisus în mănăstire?

Rugăciunea lui Iisus este, înainte de toate, o rugăciune personală, însă noi o utilizăm și ca rugăciune obștească. Aceasta se face astfel: facem mai întâi rugăciunile începătoare, apoi cineva rostește Psalmul 50 și Crezul și după aceea, rând pe rând, se spun în jur de 8 metanii (cam 150 de boabe fiecare), cu Rugăciunea lui Iisus. Deci, o persoană rostește cu glas tare Rugăciunea lui Iisus, iar celelalte ascultă în tăcere. Și nu spune: „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine, păcătosul“, ci „miluiește-ne pe noi“, întrucât suntem împreună.

Această formă ale rugăciune nu s-a trezit din fantezia cuiva, ci dintr-o necesitate: lipsa de cărți liturgice și, în același timp, facilitatea de a ne ruga astfel. Acum, când avem

toate cărțile liturgice, continuăm totuși această rugăciune, pentru că ne dăm seama că ea a avut și are efecte extrem de pozitive. Avem de patru ori pe săptămână Sfânta Liturghie; în ajunul duminicilor și sărbătorilor, avem ciclul liturgic complet – cele șapte Laude. Însă, cele două puncte puternice sunt Liturghia și Rugăciunea lui Iisus.

Această Rugăciune a lui Iisus s-a dovedit a fi fructuoasă atât pentru membrii comunității, pentru călugări, dar și pentru foarte numeroșii vizitatori credincioși pe care îi avem constant la rugăciunea noastră. Prin faptul că noi suntem de 12 naționalități acolo, în mănăstirea noastră vin foarte multe persoane, practic din toată Europa. Toți acești vizitatori vin în primul rând pentru personalitatea deosebită a părintelui Sofronie și prin cartea despre Sfântul Siluan, tradusă în foarte multe limbi. Acești oameni care vin în mănăstire pentru părintele Sofronie, pentru Sfântul Siluan, învață Rugăciunea lui Iisus doar prin participarea la slujbele noastre. Și când distribuim recitarea Rugăciunii lui Iisus, în timpul ei, facem aceasta nu numai prin călugări, ci și prin credincioși. Astfel, multe persoane, pe de o parte, au învățat Rugăciunea lui Iisus, iar pe ele altă parte, au încercat să o practice. Cred că este un mare dar al providenței divine că acum mulți credincioși, în afara mănăstirii, la ei acasă, au început să rostească Rugăciunea lui Iisus.

Cum se realizează coborârea minții în inimă și cum ne putem apăra de gânduri în timpul unirii minții cu inima?

Una din consecințele căderii în păcat a fost o anumită dezintegrare a unității omului; am putea spune că inima omului a fost cea mai atinsă și, în cercuri concentrice, începând cu inima, această dezintegrare s-a răspândit în toată ființa. Am putea descrie ceea ce s-a petrecut după păcat

prin aceea că în Adam, care a fost alungat din rai, mintea s-a separat de inimă și s-a confundat cu facultățile intelectuale ale ființei omului.

Pe calea mântuirii, deci a reintegrării omului, este important ca aceste facultăți noetice să se reunească cu inima. Și dacă ne rugăm în această stare de unire a minții cu inima, vorbim de Rugăciunea inimii.

Foarte multe persoane au ajuns la această experiență a Rugăciunii inimii. Însă, reunificarea omului prin rugăciune este mai degrabă darul harului și părinții duhovnicești, chiar cei mai recenți, ne sfătuiesc să se utilizeze o tehnică.

Se pot utiliza anumite tehnici care, la un oarecare nivel, pot crea o stare de liniște interioară, însă nu acesta este scopul pe care îl căutăm, ci biruința asupra păcatului și unirea noastră cu Dumnezeu.

Prin anii '60-'70, în America, în mișcarea hippy, s-au folosit chiar droguri pentru a provoca o stare de calm interior care poate, exterior, să se asemene cu starea produsă de har. Însă, această stare de calm, poate chiar de o anumită fericire, este cel mai mare pericol, întrucât poate fi un *paradis fără Dumnezeu, din care omul nu mai poate ieși*.

Care este raportul Rugăciunii inimii cu Iisus Cel istoric și cu Cel liturgic ?

Ne adresăm Persoanei întrupate, proslăvite și așezate de-a dreapta Tatălui. Dacă nu ne-am ține de numărul de șapte Taine, ca și cum n-ar putea fi schimbat, aş spune că numele însuși al lui Iisus Hristos este o taină. E adevărat că Euharistia are o poziție absolut centrală.

Există o analogie între numele lui Iisus Hristos și icoană. Teologia icoanei a fost definită la al VII-lea Sinod Ecumenic²⁶. Se pune întrebarea: venerăm divinitatea, ceea

ce este imposibil pentru că divinitatea este invizibilă; dacă venerăm umanitatea lui Hristos, atunci devenim nestorienii. Și atunci răspunsul Sinodului a fost acesta: noi venerăm persoana Fiului, întrupată.

În Muntele Athos, prin anii 1912-1913, a existat printre călugării ruși o mare gâlceavă teologică, provocată de o carte a unui ieromonah pe nume Ilarion, intitulată *Pe munții Caucazului*. Unii călugări spuneau că numele lui Iisus este Dumnezeu Însuși. Aceștia identificau numele cu persoana Lui. Conflictul a găsit mai mult sau mai puțin o soluție; zic mai mult sau mai puțin, pentru că cearta a fost întreruptă de Primul Război Mondial, iar în Rusia, de Revoluția bolșevică.

Pentru a rezolva această problemă însă, trebuie să utilizăm teologia Sfântului Grigorie Palama²⁷, care distinge esența lui Dumnezeu de energiile necreate. Atunci, călugării care făceau experiența prezenței lui Dumnezeu prin invocarea numelui lui Iisus, trăiau o experiență reală, dar nu aveau instrumentele conceptuale pentru a distinge numele penetrat de energiile divine și făceau eroarea de a-L identifica cu Dumnezeu, în esența Sa.

Eu cred că este esențial pentru ortodoxie a aprofunda teologia Sfântului Grigorie Palama, pentru că această teologie ne deosebește de tot Occidentul creștin; ea este singura cale de a exprima corect unirea noastră reală cu Dumnezeu. Dacă nu, eșuăm în panteism sau într-o „unire” cu Dumnezeu care nu este reală.

Trebuie să vă spun ceva referitor la această întrebare, pentru că mi se pune adeseori. După căderea lui Adam, care a ascultat sfatul diavolului ce i-a spus: „Veți fi ca Dumnezeu”, omul este ispitit mai întâi de toate prin păcatul mândriei și este cu atât mai mult ispitit, cu cât progresează. Dacă n-am progresa în viața spirituală, am putea spune că ispita

mândriei nici n-ar avea obiect. De aceea, cu cât avansează, cu atât omul trebuie să fie atent să progreseze deodată și în cunoașterea și unirea cu Dumnezeu, dar și în smerenie. Căci dacă omul rămâne orgolios și primește darul, atunci starea sa reală devine mai rea. Deci, se pune întrebarea: ce metodă poate fi utilizată pentru a asigura starea de smerenie? Și în acel moment, starețul Siluan a primit de la Hristos acest cuvânt: „Ține-ți mintea în iad și nu deznădăjdui“. Acesta este punctul extrem, cel mai radical al acestei căutări a smereniei. Un prim stadiu ar fi acela de a nu te justifica de ceva rău. Sfântul Dorotei de Gaza²⁸ și alți sfinți spun că trebuie să te acuzi tu însuși și să spui: „*Eu sunt absolut nevrednic de Dumnezeu și singurul loc unde eu pot fi este iadul*“. Și această atitudine a sufletului ucide radical toate patimile. Dar trebuie să o completăm cu o altă fundamentare radicală, aceea că Dumnezeu este multmilostiv și că pentru El totul este posibil, chiar și a ne mântui.

Starețul Siluan era un *vârf spiritual*. El a avut acest mare dar de la Dumnezeu, al trăirii Învierii. Era capabil să aplice în viața lui această terapie radicală. Însă, e un mare pericol ca cineva să vrea să imite această stare extremă, să-și țină sufletul în iad: ar fi foarte rău pentru el. Trebuie să începem cu primele etape ale pocăinței, nu cu ultima etapă, căci primele ne vor conduce la ultima. Și aceasta vine de la Dumnezeu Însuși.

Auzim adesea această rugăciune adresată Maicii Domnului: „Sfântă Marie, Maica lui Dumnezeu, roagă-te pentru noi, păcătoșii, acum și în ceasul morții noastre“. Deci, care este, după părerea Dumneavoastră, legătura între rugăciunea adresată Maicii Domnului și Rugăciunea lui Iisus?

Există, într-adevăr, și asemănări între cele două rugăciuni și anume: amândouă sunt scurte și decisive. De

asemenea, au avantajul că pot fi practicate ușor, în orice împrejurări; le putem rosti oriunde ne-am afla, chiar la căpătâiul bolnavilor. Însă, personal, prefer Rugăciunea lui Iisus, pentru că ea este centrată direct asupra persoanei lui Dumnezeu-Mântuitorul. Dar în Biserica Ortodoxă există, de asemenea, obișnuința de a adresa rugăciuni și Maicii Domnului. De exemplu, când spunem, chiar cu ajutorul metaniilor: „Prea Sfântă Născătoare de Dumnezeu, miluiește-ne pe noi“.

Cum se creează în noi și cum se dezvoltă dragostea de Dumnezeu prin această rugăciune?

Fără îndoială, scopul vieții creștine este dragostea. Aș reveni puțin la cele ce am spus mai înainte și anume la această devoțiune față de Maica Domnului, prin rugăciunea rostită cu ajutorul metaniilor. Cred că această credință ortodoxă este mult mai echilibrată din punct de vedere teologic și este foarte important să respectăm acest echilibru.

În legătură cu virtutea dragostei îmi vine acum în minte pasajul din Evanghelia Sfântului Ioan, în care Iisus spune: „Cel ce Mă iubește va împlini poruncile Mele și Tatăl Meu și Eu vom veni în el și Ne vom face lăcaș în el“²⁹. Părinții duhovnicești subliniază mereu că această cale este, înainte de toate, împlinirea poruncilor lui Hristos. Și prin aceasta observăm că se trezesc în noi patimile. De aceea, adeseori când ne rugăm cu Rugăciunea lui Iisus, irump în noi tot felul de gânduri pătimase, în timp ce, în mod normal, dorm. Cu toate acestea, calea începe cu pocăința și cu o fidelitate din ce în ce mai mare față de împlinirea poruncilor lui Dumnezeu și atunci dragostea va fi revelația prezenței în noi a darului lui Dumnezeu.

Cel care începe prin a se pocăi are foarte multe șanse de a ajunge la adevărata dragoste. Dar cel care începe cu dra-

gostea nu are experiență și există toate șansele să nu ajungă prea departe. În *Scara Sfântului Ioan Sinaitul*³⁰ se indică 30 de trepte, dragostea fiind tocmai ultima treaptă, pentru că, în fapt, în om nu este adevărată decât atunci când vine de la Dumnezeu.

Care este diferența între Rugăciunea lui Iisus și cultul Inimii lui Iisus din Biserica Romano-Catolică?

Nu cunosc suficiente detalii legate de cultul Sfintei Inimi care există în Biserica Romano-Catolică, însă contextul general-spiritual al Bisericii Catolice, în care acest cult s-a dezvoltat, mă face să gândesc că sunt două lucruri foarte diferite. În ortodoxie avem inima teandrică a Mântuitorului, de care a vorbit Sfântul Nicolae Cabasila³¹.

Cred că adeseori, aceste diferențe între spiritualitatea catolică și cea ortodoxă țin de prezența Duhului Sfânt. Foarte adesea, când cauți diferența dintre catolicism și ortodoxie, se observă că ele își au izvorul în misterul Sfintei Treimi și se concretizează în faptul că la catolici, Duhul Sfânt purcede și de la Fiul. Și această diferență care constă dintr-un singur cuvânt este în realitate o cheie ce deschide numeroase porți și explică atâtea diferențe între catolici și ortodocși. Eu sunt absolut de acord cu teologul rus Vladimir Lossky³², care spune că *Filioque este cea mai importantă diferență dintre catolici și ortodocși*. Problema cultului Inimii lui Iisus, care există în Biserica Romano-Catolică, s-a dezvoltat în climatul unei spiritualități moralizante, sentimentale și psihologice.

Dacă nu există o unitate a umanității, ce sens creștin are rugăciunea eshatologică a Sfântului Siluan pentru umanitatea întreagă?

Mai întâi vreau să vă fac cunoscut evenimentul în urma căruia Sfântul Siluan a primit darul rugăciunii pentru toți oamenii. După 15 ani de nevoințe și de lupte împotriva patimilor (se afla atunci în Muntele Athos), i S-a arătat Mântuitorul în vedenie, în timpul Sfintei Liturghii, în biserică. Cum spune el însuși, în acel moment a fost umplut de harul Duhului Sfânt, în întregime, în suflet și în trup. Și a trăit o stare de înviere, o stare pascală. Și în această stare a început să se roage pentru toți oamenii.

Putem să ne gândim că darul rugăciunii pentru toți oamenii i-a fost împărtășit de Dumnezeu în această stare pascală. Și este într-un tot adevărat că umanitatea formează o unitate esențială. Se poate spune că omul a fost creat după chipul lui Dumnezeu-Treime. Ce înseamnă Treime? Un singur Dumnezeu, în trei Persoane. Deci umanitatea una există într-o multitudine de persoane. Dar în starea de cădere nu mai este vorba de o unitate de persoane, ci de o diviziune de indivizi; suntem o explozie de indivizi. În starea noastră de cădere, nu suntem persoane în comuniune. Și am putea spune că scopul vieții creștine este acela de a deveni persoană, adică de a fi în același timp total în comuniune cu Dumnezeu și cu întreaga umanitate. Ceea ce realizează această unitate este iubirea. De aceea, Mântuitorul Hristos a dat cele două porunci: a iubirii de Dumnezeu și a iubirii de aproapele. Și, cum explică starețul Siluan, a iubi pe aproapele ca pe tine însuși nu indică măsura în care trebuie să iubim pe aproapele nostru, ci faptul că trebuie să-l iubim ca pe propria noastră viață.

În rai, în Împărăția lui Dumnezeu, fiecare persoană trăiește totalitatea umanității, după cum fiecare Persoană a

Sfintei Treimi trăiește totalitatea ființei dumnezeiești. Și numai în acel moment, această umanitate dispersată în indivizi devine o unitate de persoană.

Unul din aspectele cele mai profunde ale ortodoxiei este noțiunea de persoană. Este ceea ce distinge creștinismul de toate celelalte religii și, în special, ortodoxia de toate celelalte confesiuni creștine. Pentru că teologia ortodoxă este cea care a menținut în toată puritatea ei noțiunea de persoană, în timp ce teologia occidentală din Evul Mediu a accentuat esența (ființa) comună, în detrimentul persoanei. Și am putea spune că plecând de la această viziune asupra Treimii, putem să aplicăm un program politic. Am avut experiențele comuniste care pun accentul pe comun și, de cealaltă parte, experiența capitalistă, care pune accentul pe individ; individul egoist, separat de ceilalți, în timp ce această viziune a persoanei în comuniune este singurul răspuns al problemei lui unu și al multiplului. Dar nu putem fi persoane decât uniți cu Dumnezeu, după chipul Mântuitorului Iisus Hristos, Dumnezeu-Omul. Hristos este Dumnezeu și Om, Dumnezeu prin natură, în timp ce omul devine Dumnezeu prin har, prin darul lui Dumnezeu.

New-Age sau întoarcerea la păgânism

Spuneți-ne câteva cuvinte despre curentul New-Age care, din nefericire, se face simțit și în România.

Nu trăiesc în Africa, dar cred că în Africa, atunci când vezi că un elefant vine spre tine, îl vezi bine și aproape știi ce trebuie să faci. Când vezi că un nor de lăcuste vine spre locurile tale, nu știi câte sunt, dar ele pătrund peste tot. Spre deosebire de acestea însă, New-Age este o stare de spirit care pătrunde peste tot, într-o manieră insesizabilă.

Nu există o mișcare New-Age, nu există un fondator al ei, dar toate aceste mișcări interesate de spiritualitățile orientale, de magie, de toate aceste lucruri, amestecate cu o răceală a credinței creștine sunt legate un pic de astrologie. Se crede că omenirea va intra într-o nouă eră, în care elementele pozitive din toate religiile lumii vor forma o nouă religie, în care capacitățile spirituale ale omului vor fi dezvoltate enorm. Dificultatea constă în faptul că există un mare amestec de elemente bune și rele. De exemplu, printre elementele pozitive se numără și acela de a recunoaște că raționalismul trebuie depășit, că trebuie să se redescopere sensul simbolic. Alte elemente care completează ceea ce am spus mai înainte sunt o redescoperire a sacrului și dorința de a duce o viață mai aproape de natură. Toate aceste elemente eu le numesc pozitive și ele încurajează pe oamenii care intră în curentul New-Age. Din nefericire însă, intrând în acest curent, oamenii devin sclavii multor spiritualități false. Și aici, ortodoxia ar avea de jucat un mare rol, pentru că ea este mai bine plasată decât catolicismul și protestantismul, pentru a face o deosebire a duhurilor.

Am zis că acești oameni devin victimele New-Age-ului, dar adeseori, ei nu sunt victime în totalitate. Căutările lor spirituale sunt adesea conduse de orgoliu. Și aceasta este total diferită de calea creștină pe care mergem cu pocăință adevărată și smerenie. Deci, mă tem că New-Age-ul este o mișcare a lui Antihrist.

Ce ne mai puteți spune despre Noua Eră?

Este aproape imposibil de a defini Noua Eră. Este mai degrabă o stare de spirit, spre care converge practic duhul lui Antihrist. Este ideea că, de fapt, creștinismul ar fi depășit și că ar trebui un fel de sinteză a principalelor elemente din toate religiile lumii. În această perspectivă, creștinismul este una din religiile lumii. Deci, Noua Eră nu respinge direct pe Hristos, dar Îl deformează complet.

Eu cred că la rădăcinile acestei mișcări, o mișcare cu frontiere insesizabile, se află ceea ce în Istoria Bisericii se numește *gnosticism*³³. Gnoza nu este un curent materialist, ci spiritualist. După perioada de decădere materialistă, omul se întoarce către spiritual, fără să-și dea seama că există multe duhuri care nu sunt Duhul Sfânt.

Preistoria acestei mișcări se leagă de căutarea în religiile orientale. Foarte mulți creștini botezați astăzi, în Occident, au părăsit creștinismul și au îmbrățișat budismul sau diferite forme de yoga. Toate aceste manifestări nu sunt posibile decât acolo unde a slăbit trăirea creștină. Oamenii cred că, pentru a-și trăi adevărata viață, trebuie să caute soluții în afara creștinismului. În ciuda industrializării excesive, a modernismului, oamenii caută o viață simplă, o hrană naturală, respectă natura. Toate acestea sunt adevărate.

Venim dintr-o mănăstire care există de 34 de ani. Ctitorul acestei mănăstiri, părintele Sofronie, a fost ucenic al

Sfântului Siluan, care a fost un călugăr din Muntele Athos. El a venit în Occident, la Paris, în 1947, pentru a publica scrierile starețului său. Iar Sfântul Siluan a fost canonizat acum cinci ani.

Din Franța, am plecat în Anglia. La început eram numai cinci. Acum suntem 25 de călugări. Aceasta vi se pare puțin, trăind în România, dar pentru Occident este enorm. Este o comunitate dublă, adică mai degrabă sunt două mănăstiri, una lângă alta, și alta de călugărițe, dar care fac rugăciunea împreună. Suntem din 12 țări diferite, avem probleme de limbă, dar facem slujbele, în general, în limba engleză, slavonă și greacă, uneori în franceză. Viața noastră liturgică este bazată în principal pe Sfânta Liturghie și pe Rugăciunea lui Iisus. Noi spunem Rugăciunea lui Iisus cu întreaga comunitate: o persoană rostește rugăciunea cu voce tare, iar celelalte ascultă. Și această rugăciune poate fi făcută în diferite limbi. Fondatorul mănăstirii noastre, părintele Sofronie, a insistat ca monahii comunității să aibă o formație teologică. Acest fapt nu este necesar pentru viața spirituală însăși. Starețul Siluan era un om extrem de simplu: n-a făcut decât două ierni școală în Rusia, dar asta nu l-a împiedicat să devină un mare sfânt, dar noi, care trăim în condițiile unei lumi secularizate, trebuie să avem o anumită educație teologică pentru a avea un dialog cu lumea care ne înconjoară.

Cel mai important lucru este, desigur, rugăciunea, dar această educație este necesară din cauza acestor condiții. Eu cred că condițiile în care trăiți dumneavoastră sunt mai bune din punct de vedere duhovnicesc, dar nu sunt totuși total diferite. Deci, sfatul meu este acesta: „Rugați-vă și studiați!“.

Ce implicații poate avea fenomenul New-Age asupra viitorului?

Ca denominație, New-Age este un fenomen relativ recent, dar el are rădăcini mai îndepărtate. El are legătură cu influențele religiilor orientale, care sunt rezultatul unei slăbiri a credinței creștine. Acolo unde Biserica este vie, cred că New-Age nu va avea nici o influență.

New-Age este un fel de căutare spirituală pentru cei care și-au pierdut rădăcinile creștine în Biserică. Și aici cred că trebuie să facem distincție pentru că există elemente pozitive și elemente negative; și în acest, să zicem, vid spiritual în care trăim, există o căutare de a depăși raționalismul sau o formă de viață prea materialistă. De asemenea, există o redescoperire a sensului sacralului. Toate aceste elemente sunt pozitive în ele însele. Dar când se îndreaptă spre aceste forme de New-Age, atunci ne îndepărtăm complet de Biserică.

Este o căutare spirituală, în care omul vrea să devină Dumnezeu prin el însuși. Deci, în realitate, aceasta este o formă de gnosticism care poate merge până la a lua forme de păgânism, ca de exemplu cultul naturii, astrologia, magia și toate formele de spiritualitate orientală și credințe, care sunt foarte îndepărtate de tradiția spirituală a țărilor ortodoxe.

Calea duhovnicească creștină pune în centrul ei Persoana divino-umană a lui Hristos, fără nici un fel de relativism și fără nici o asimilare a unor alți maeștri ai umanității. În calitatea Sa de Dumnezeu făcut Om, Hristos este absolut unic, în timp ce mișcarea New-Age caută să creeze un fel de suprareligie, cu elemente împrumutate din diferite religii, într-un fel de sincretism complet. Și aceasta, pentru noi, creștinii, este o provocare foarte periculoasă, întrucât New-Age este o stare de spirit care se infiltrează pretutindeni, fără să-ți dai seama. Poți spune: „Eu sunt creștin” și, în același timp, să adopți o mentalitate proprie New-Age-ului.

Și astfel devii exterior, formal creștin, dar prin felul nostru de a gândi, de a acționa, poate chiar prin felul nostru de a ne ruga, aparținem unui univers total diferit de universul creștin.

Adesea, în Occident, trăim într-o stare de individualism extrem. Și atunci trăim ca într-un fel de supermarket și fiecare își fabrică mica sa religie personală. Iei puțin de aici, puțin de dincolo și îți faci „salata ta orientală“. Aceasta corespunde unei mentalități moderne care este, în esența ei, refuzul tradiției. Și fiecare refuzând orice regulă, orice tradiție, se simte capabil – crede el – să se dirijeze pe sine.

Care este poziția Sfinției Voastre față de New-Age?

New-Age-ul este o expresie destul de nouă. Ea conține o realitate destul de greu de definit și exprimă mai ales o stare spirituală, care poate să se manifeste în mai multe feluri.

În măsura în care creștinismul a slăbit destul de mult în societatea noastră modernă, vedem că locul său este progresiv ocupat de o multitudine de curențe religioase care promit omului o dezvoltare spirituală fără precedent. Acest fapt a început prin prezența religiilor orientale necreștine în Occident, observându-se o adevărată atracție față de budism, zen, yoga și alte forme și tehnici spirituale de acest fel. Se dezvoltă, de asemenea, astrologia, o oarecare venerare a timpului, chiar magia, credința în reîncarnare și multe alte credințe de acest fel. Toate acestea erau mai mult sau mai puțin prezente înainte. Nou este că, adunate la un loc, au în comun o atitudine globală ce semnifică pe scurt că omenirea a intrat într-o perioadă nouă, epoca Vărsătorului, care urmează celei a Peștelui. În această epocă, omul va cunoaște o dezvoltare unică, originală. În fond, aceasta este o formă a progresului modern, aplicată lumii spirituale. Se vorbea de-

spre progres social, tehnic, intelectual, dar aici ai de a face cu un fel de mutație spirituală a omului. Și astfel, învață aceștia, va lua naștere o nouă „religie” care va folosi cele mai bune elemente din toate religiile lumii. Și această nouă „religie” va înlocui pe celelalte. Nu-L abandonăm pe Hristos, dar Îl înțelegem într-o manieră cu totul diferită de cea pe care o prezintă Biserica.

Această mișcare are și elemente pozitive. De aceea, mulți oameni sunt atrași de „mutația” omului către o spiritualitate la care se ajunge fără eforturi prea mari. Vă vorbeam mai înainte că am fost atras în ortodoxie de ideea sfințeniei. Dar, sfințenia creștină trece prin pocăință și cruce. Însă, omul, astăzi, nu vrea nici să sufere, nici să se pocăiască. New-Age-ul vine și spune: „Iată, vă veți dezvolta spiritual, fără a fi nevoie să suferiți sau să vă pocăiți”. În puține cuvinte, aceasta este ispita pe care a suferit-o Adam prin șarpe în rai. Aici avem de-a face cu problema fundamentului naturii umane, fiindcă omul a fost creat de Dumnezeu ca să devină asemenea Lui. Dar sunt două căi: aceea pe care Dumnezeu ne-a indicat-o și arătat-o El Însuși făcându-Se Om, El fiind Calea, Adevărul și Viața. Dacă vrem să dobândim mântuirea și să devenim asemenea Lui, trebuie să urmăm exemplul și cuvântul lui Hristos. New-Age indică o altă cale: „Iată, veți fi dumnezei, fără să fie nevoie să treceți prin cruce”.

Folosind un astfel de limbaj, aceștia găsesc în om un ecou favorabil pentru propovăduirea lor, pentru că, pe de o parte, este adevărat că noi trebuie să devenim asemenea lui Dumnezeu, dar omul decăzut în păcat nu mai are puterea și nu mai simte nevoia să accepte suferința. În acest sens cred, fiindcă mi-ați cerut părerea despre New-Age, că acest fenomen reprezintă în epoca noastră *cel mai mare pericol pentru viața noastră creștină*.

Organizarea Comunității Europene are vreo influență asupra popoarelor ortodoxe din Europa?

Comunitatea Europeană a început pe plan economic și se dezvoltă acum din ce în ce mai mult pe plan politic, însă este dificil să ne dăm seama la ce se va ajunge. Cred că independent de formele politice pe care le va lua această Comunitate Europeană, lumea a devenit mică și, prin călătorii, prin comunicații etc., ideile circulă din ce în ce mai mult. Ce efect va avea aceasta asupra ortodoxiei este, într-adevăr, dificil să știm. Ortodocșii sunt totuși o importantă minoritate și este adevărat că o ideologie comună poate influența asupra ortodoxiei, dar aceste influențe, de orice fel ar fi ele, apar independent de structurile politice sau economice. Am făcut deja aluzie la mișcarea New-Age și această mișcare este independentă de lumea economică, politică etc.

Are New-Age-ul vreo legătură cu masoneria?

Este foarte greu să definim New-Age-ul, fiindcă nu este un curent spiritual între altele, ci mai degrabă un fel de stare de spirit care înglobează o serie întreagă de curențe spirituale și această stare de spirit se răspândește peste tot, chiar și împotriva ei; fără a ști, ești cuprins de această stare. Cred că este o reeditare a mitului progresului, de data aceasta însă nu în planul progresului tehnic, ci în planul unei mutații a omului.

Există în această mișcare o conștientizare a limitelor civilizației occidentale, axate pe tehnică raționalistă și pur umanistă. Se dorește spargerea acestor limite în favoarea unei comuniuni cu natura, cu cosmosul; o redescoperire a sensului sacralului, a simbolului, un mod de viață simplu, o redescoperire a participării trupului la viața noastră spirituală. Sub acest aspect al redescoperirii dimensiunilor

enumerate, am putea spune că New-Age-ul este un fenomen salutar. Din păcate însă, el nu se oprește aici, ci se dezvoltă într-o spiritualitate cu totul străină de Hristos. Hristos nu este în mod explicit iconic, ci este redus la rangul de mare maestru al spiritualității.

Toate acestea sunt o deformare totală a creștinismului. Este, într-adevăr, renașterea vechiului vis al omenirii, al omului care vrea să devină Dumnezeu fără Dumnezeu, grație unor anume tehnici, a unor metode spirituale care sunt străine de Hristos. *Calea regală a mântuirii întru Hristos cred că este pocăința.* Și în Biserica noastră, aceasta se exprimă în mod individual în Rugăciunea lui Iisus: „Miluiește-mă pe mine, păcătosul“.

Și regină a virtuților, în această perspectivă, este smerenia.

În mod contrar, în diferitele ramuri ale New-Age-ului, omul caută să-și dezvolte capacitățile spirituale prin el însuși. În sprijinul tuturor acestor idei există diferite teorii, spre exemplu, cea a lui Teilhard de Chardin³⁴, care credea și el în evoluția rectilinie a umanității către o stare de dezvoltare superioară, ceea ce numește el punctul omega.

New-Age își găsește un punct de aplicare și în mișcările ecologiste, dar și aici ia o coloratură păgână, printr-un cult al naturii.

Trebuie să recunoaștem că Biserica creștină pretutindeni, dar mai ales în Occident, a neglijat rolul omului ca preot al creației. Deci, omul are de îndeplinit o datorie în numele naturii față de Dumnezeu. Fiind sacerdot universal al creației, aceasta poate fi reunită cu Dumnezeu. În Liturghia ortodoxă, acest lucru are loc prin jertfa pâinii și a vinului, când preotul zice: „Ale Tale, dintru ale Tale, Ție-Ți aducem de toate și pentru toate“. Dumnezeu nu are nevoie

să I se aducă jertfă, dar este necesar ca natura întreagă să fie reunită în Dumnezeu și oferită Lui. Numai în măsura în care creștinii vor conștientiza toate aceste dimensiuni, vor putea frâna această alunecare către un cult al naturii.

Pentru a conchide, trebuie să spunem că mișcarea New-Age este una din principalele provocări pentru creștinism, cu atât mai mult cu cât este greu de distins și se infiltrează într-un fel de care nu ne putem da seama.

Mi se pare imposibil a considera că acest monstru cu multiple capete ar fi dirijat de o organizație unică, cum ar fi masoneria sau altele. Rădăcinile sunt lungi și ele urcă până în perioada infiltrării în credința noastră creștină și în societatea occidentală a credințelor orientale.

Se împlinește anul acesta (1993 – n.ns.) un secol de când s-a ținut la Chicago un Congres Mondial al Religiilor. Anumite opere ale religiilor orientale, cum ar fi Bhagavad-Gita³⁵, au influențat gândirea noastră. Ideologia masoneriei poate că nu este străină de viziunea New-Age-ului, dar nu cred că se poate spune că ea se află la originea acestui fenomen multiform. Cum aceasta coincide cu o perioadă de mare apostazie față de creștinism, eu văd fenomenul în sine ca precedând mai degrabă venirea Antihristului, pregătind o perioadă de mari confuzii și tulburări spirituale. Și vedem aceasta în jurul nostru, acum din ce în ce mai mult. După părerea mea nu există decât un singur remediu, un singur antidot și anume să ne legăm cu toată ființa noastră de Persoana divino-umană a lui Iisus Hristos.

Atunci cine se află totuși în spatele New-Age-ului și cine ajută desfășurarea acestei mișcări?

New-Age-ul nu s-a născut din nimic. Cred că s-a născut din diferite căutări ale spiritualității orientale, însă, prin anumite elemente ale sale, îl are prezent și pe psihologul Jung³⁶, pe Rudolf Steiner³⁷, cu antroposofia³⁸, teosofia³⁹... Toate aceste mișcări, un pic oculte, au pregătit terenul apariției New-Age-ului. Dar, după câte știu eu, nu cred să existe în spatele acestei noi religii o organizație, o putere internațională care ar dirija-o. Însă cred că, așa cum am mai spus, este Antihrist care își pregătește încetul cu încetul condițiile venirii sale pe pământ. Și când Antihristul va veni, el își va fi pregătit deja condițiile ca să fie acceptat de oameni.

Deci, pentru noi, creștinii, există în toate aceste curente o exigență a deosebirii duhurilor. Și cred că la aceasta se referă și una din cererile Rugăciunii domnești „Tatăl nostru”: „Și nu ne duce pe noi în ispită, ci ne izbăvește de cel rău”.

Ajunși în acest punct al pelerinajului românesc (Iași – n.ns.), după ce am vizitat numeroase mănăstiri, îmi dau seama mai bine ce contrast există între mănăstirile de aici și mănăstirile noastre. Cel mai evident lucru este că mănăstirea noastră este foarte mică. Ea este mult mai recentă și suntem înconjurați de un popor care nu este ortodox. Acest din urmă punct, evident, este mai important și despre aceasta nu-mi dădeam seama înainte.

Nu vreau să mă opresc prea mult asupra acestui punct, ci asupra faptului că monahii din mănăstirea noastră sunt de mai multe naționalități, iar așezământul reprezintă rezultatul a ceea ce s-a întâmplat practic. Faptul acesta nu s-a întâmplat în mod artificial, ci răspunde foarte bine ideii pe care

noi o avem despre ortodoxie: ortodoxia este una și aceeași în toate țările ortodoxe; nu este divizată pe naționalități sau culturi, ori rase umane. În timpul nostru, cred că trebuie să devenim foarte conștienți de lucrul acesta. Altfel, riscăm să pierdem conștiința că Biserica este una și Biserica Ortodoxă riscă să devină o confederație de Biserici naționale.

Pe planul organizării, noi avem sistemul autocefaliei, care este excelent, însă nu trebuie să uităm că Biserica este una. Și în mănăstirea noastră încercăm să plasăm pe primul plan faptul că suntem creștini, adică, cum spunea Sfântul Apostol Pavel, suntem un neam nou⁴⁰. Avem fiecare originea noastră, dar în Biserică trebuie să devenim universali, după chipul lui Hristos, nu într-un fel de sincretism al tuturor religiilor. Trebuie să fim pregătiți, în același timp, să dialogăm cu creștinii de alte confesiuni, care ne înconjoară. Există în Occident, în acest moment, un cert interes pentru ortodoxie. Ortodoxia a fost descoperită, mai ales, prin latura ei duhovnicească și mulți creștini care încearcă să aprofundeze viața lor spirituală au început a se inspira din trăirea ortodoxă, care este în același timp Tradiția Bisericii nedivizate. Cea mai mare parte a Părinților asceți, care inspiră viața noastră ascetică și duhovnicească, sunt comuni Bisericii de Răsărit și Apus. Dar evoluția teologică a Bisericii din Occident a făcut ca roadele pe care le produce această tradiție să nu fie aceleași ca în Biserica Ortodoxă. Și acum există în Occident un mare vid spiritual și foarte mulți oameni se întorc spre Tradiția noastră ortodoxă.

Ceea ce atrage în special pe oameni este Rugăciunea lui Iisus, care a fost revelată Occidentului, într-o oarecare măsură, printr-o cârtică pe care o cunoașteți, fără îndoială, intitulată *Mărturisirea unui pelerin rus*. Este adevărat, în

mănăstirea noastră vin mulți oameni, în dorința de a învăța ceva în legătură cu această Rugăciune a lui Iisus.

O altă descoperire a ortodoxiei s-a făcut prin icoană. Cred că exista în Occident, până prin secolele XI-XII, o tradiție dacă nu identică, cel puțin foarte apropiată de tradiția ortodoxă a icoanei, însă de la sfârșitul Evului Mediu și mai cu seamă începând cu Renașterea, icoana a dispărut complet în Occident. Pe de o parte, protestanții au respins orice formă de imagine, iar pe ele altă parte, în Biserica Romano-Catolică, icoana a devenit atât de naturalistă, încât ea a pierdut adevărata dimensiune spirituală. Și acum, icoana este descoperită prin cărți de artă sau prin expoziții de icoane. Există foarte mulți pictori de icoane în Occident, și această tradiție a pătruns în principal sau aproape exclusiv prin ruși.

Toate acestea creează un climat care face ca prezența spirituală a ortodoxiei să fie un fapt curent în Occident.

Există acum din ce în ce mai multe traduceri de opere teologice ortodoxe. Primii teologi au fost teologii ruși, cu deosebire Vladimir Lossky⁴¹ și Gheorghe Florovsky⁴². Mai recent, operele părintelui Dumitru Stăniloae⁴³ au început să apară cu precădere în limba germană, dar și în limbile franceză și engleză și prima parte a *Dogmaticii* părintelui Iustin Popovici, un mare teolog sârb, care a format mai mulți ucenici, ei înșiși teologi remarcabili, a început să fie tradusă mai cu seamă în limba franceză.

Pentru a încheia, aș zice că Sfântul Siluan Athonitul a devenit cu adevărat un sfânt ortodox foarte cunoscut în Occident. Un preot italian, care a scris printre primii în legătură cu acest subiect, a afirmat că toți marii sfinți călugări se caracterizează prin câteva puncte particulare, dar Sfântul

Siluan Athonitul îți lasă impresia că în el găsești adunată întreaga tradiție ascetică ortodoxă. Într-o traducere italiană a scrierilor Sfântului Siluan și ale părintelui Sofronie, Sfântul Siluan a fost numit „un sfânt fără frontiere”. Și eu cred că această expresie este foarte adevărată.

V-am făcut un mic rezumat al ortodoxiei în Occident și toate acestea sunt recente și în plină dezvoltare.

Aș vrea, dacă se poate, să ne spuneți câteva cuvinte care să ne ajute să deslușim câte ceva din trăsăturile Occidentului, pentru că fiecare îl vede într-un anumit fel: unii îl văd ca o stare de bunăstare excepțională, alții ca o civilizație care se situează cu câteva secole înaintea noastră, alții îl văd însă într-o stare foarte decadentă. Cum îl vedeți Dumneavoastră, de exemplu?

A diagnostica Occidentul în câteva cuvinte este foarte dificil. Dar din cauza mediului tehnic în care trăim, eu cred că însăși noțiunea de persoană, de ființă umană s-a devalorizat. Nu numai că nu mai credem în Înviere și în viața de veci, dar omul este văzut doar ca un simplu fenomen al naturii, deci ca o ființă supusă determinismului biologic, psihologic, ecologic etc. Deci, cred că ortodoxia poartă această comoară a noțiunii de persoană. Folosind cuvântul persoană, mă tem să nu fie cumva înțeles de cineva în sensul utilizat în psihologie, drept sau sociologie. În ortodoxie se începe totdeauna cu Dumnezeu și apoi se trece la om. Și numai în Dumnezeu, în Dumnezeu-Treime, putem să descoperim acest principiu al persoanei, al ipostasului. Persoana este în același timp unică și egală cu totul. În Dumnezeu sunt trei Persoane, dar fiecare dintre Persoane nu este o treime din Dumnezeu, ci Dumnezeu total.

Noi trăim actualmente experiența aceasta a divizării, a separării, deci a individului, ultima consecință a atomizării ființei umane care este una. Or, ortodoxia are tocmai această concepție despre om ca persoană, și nu ca o parte a naturii. Eu cred că tocmai prin acest principiu al persoanei s-ar permite depășirea antinomiei dintre unu și multiplu și prin aceasta, ortodoxia poate aduce ceva esențial lumii atomizate în care trăim. Nu trebuie să fim hipnotizați de Occident.

Cuvântul ortodoxiei trebuie să se adreseze lumii întregi. Mă gândesc la chinezi, indieni, la umanitate în întregimea ei. Și trebuie să spunem că Hristos este Cel Care a revelat această noțiune de persoană, revelație care trebuie adusă umanității întregi.

Persoana este în comuniune cu Dumnezeu și cu întreaga omenire. Această comuniune cu Dumnezeu și cu omul este exprimată de Hristos în două porunci: „Să iubești pe Domnul Dumnezeu din toată inima ta, din tot sufletul tău și pe aproapele tău ca pe tine însuși”⁴⁴. Când, cu ajutorul Duhului Sfânt, omul devine o persoană, el poartă în sine întreaga umanitate. Și această poruncă de a iubi pe aproapele ca pe sine însuși nu indică măsura pe care trebuie să o folosim în iubirea pentru aproapele, ci faptul că trebuie să-l iubești ca pe viața ta proprie. Astfel, umanitatea este recapitulată în sfânt (singura formă a persoanei adevărate) și devine după chipul lui Dumnezeu-Treime: una în natură și multiplă în persoană.

Această viziune despre om ca persoană este, cred eu, singura modalitate de a rezolva anumite probleme, înțelegând aici și pe cele politice. Căci suntem întotdeauna între două extreme: sau subliniem comunul în detrimentul unicului, sau ne ocupăm de unic, de individ, neglijând comunul. Cu această antropologie creștină a persoanei putem însă uni

unul și multiplul, fără ca vreunul să fie suprimat în detrimentul celuilalt. Și eu cred că aceasta este calea de a releva omului de astăzi cine este el cu adevărat, virtual. Suntem toți persoane în devenire, în germene. Și este esențial să ajungem la deplina realizare a acestei stări de persoană.

Cum v-ați convertit la ortodoxie? Ce ați simțit în acel moment?

Este o întreagă confesiune a vieții mele. N-am ajuns direct la ortodoxie. Am fost protestant, dar am fost și un om al timpului meu. Dator ez mult unui profesor de istorie, pe care l-am avut când eram de 13-14 ani. În fond, datorită acestui om am descoperit alte forme de civilizație, decât cea care mă înconjura atunci. Mă simțeam ca un prizonier al acestei lumi moderne, care înseamnă tocmai respingerea tradiției și care are foarte mulți idoli. Unul dintre acești idoli este ideea de progres (și nu numai progres tehnic), cât și aceea a unui progres cu „P“ mare. De asemenea, ideea modernă despre om ca individ liber și numai terestru. Și atunci mi-am spus că, pentru a asimila cu adevărat esența creștinismului, nu aș putea să o fac în cadrul protestantismului.

În protestantism îl descoperim pe Dumnezeu, dar care nu propovăduia, în final, decât o morală. Aceasta înseamnă un creștinism foarte diminuat. Atunci am plecat în căutarea unei eliberări de universul acesta care mă înconjura. Și am urcat în timp.

Protestantismul este foarte legat de mișcarea Renașterii și de Umanism. Și am înțeles că trebuie să merg mai departe, până în Evul Mediu. M-am interesat foarte mult de Evul Mediu occidental, dar am descoperit că atunci viermele era deja în măr, că Evul Mediu purta deja în potență Renașterea și tot ceea ce avea să urmeze. Schimbarea formelor de artă

mi s-a părut foarte expresivă pentru a ilustra o ruptură în tradiție, în special, trecerea de la arta romană la arta gotică. Dar o transformare analogă se petrecea pretutindeni.

În momentul acela nu știam nimic despre ortodoxie și prima mea descoperire a ortodoxiei a fost prin intermediul cărții *Mărturisirea unui pelerin rus*. Aceasta m-a atras foarte mult și apoi am descoperit progresiv lumea ortodoxă. Mai târziu mi-am dat seama că problema care separă Răsăritul de Apusul creștin este învățătura despre purcederea Duhului Sfânt de la Tatăl și de la Fiul, Filioque, cum se spune în Occident. Aceasta a jucat un rol determinant pentru mine. Era vremea în care Vladimir Lossky a murit. În momentul în care a murit, s-a vorbit foarte mult despre contribuția sa și astfel, încetul cu încetul, am înțeles – cel puțin eu așa le înțeleg – că această evoluție istorică petrecută în Occident era legată tocmai de problema Filioque și, cum încercam să mă eliberez de acest curent, care a ajuns în cele din urmă la modernism, era esențial pentru mine să clarific această problemă. Și atunci mi-am dat seama că eu însumi eram ortodox. Apoi, pe măsură ce timpul trecea, m-am convins din ce în ce mai mult că punctul esențial al diferenței dintre Biserica Ortodoxă și cea Romano-Catolică era Filioque.

Au existat sinoade de unire la Lyon, în secolul al XIII-lea (1274 – n.ns.) și apoi la Ferrara-Florența (1437-1439) și punctul central al neînțelegerii a fost tocmai Filioque. Și atunci am realizat pentru mine că trebuia să devin ortodox.

În ce privește bucuriile pe care le-am avut, amintesc cuvintele unui teolog rus, Bulgakov⁴⁵, că ortodoxia nu convinge, ci seduce. Este foarte profund cuvântul acesta. El vrea să spună că ortodoxia se adresează nu atât rațiunii, cât inimii omului, adică omului total, și trebuie să vă spun că am avut întotdeauna încredere totală în Biserica Ortodoxă.

Cu toate acestea, nu sunt orb ca să nu văd anumite deformări, care sunt devieri de la Tradiția adevărată și de aceea noi, ortodocșii, trebuie să măturăm propria noastră casă. Dar cu dragoste.

Biserica Ortodoxă între Răsărit și Apus

Care au fost motivele ce au determinat separarea Bisericilor creștine?

Cronologic se poate spune că, în primul mileniu Biserica a fost una. Ruptura dintre Orient și Occident s-a produs în secolul al XI-lea, iar prin secolele XV-XVI s-a născut protestantismul. Bineînțeles că această prezentare este un pic simplistă, întrucât există, de asemenea, Bisericile Orientale de care vorbim mai puțin.

Se poate spune că în primul mileniu, Biserica Ortodoxă și Biserica ce a devenit Catolică mai apoi erau una singură și nu se putea vorbi de Biserica Orientală ca Ortodoxă și de Biserica Occidentală, drept Catolică. Să nu uităm că Biserica noastră este Catolică în sensul în care întrebuițăm acest cuvânt în Simbolul de credință: „Cred într-o sfântă, catolică (sobornicească) și apostolică Biserică”. Biserica ce se numește acum Ortodoxă a păstrat cu mai multă puritate toate aceste tradiții ale Bisericii primare nedespărțite. Biserica Occidentală a evoluat în cursul Evului Mediu spre ceea ce cunoaștem astăzi ca fiind Biserica Romano-Catolică.

Unul dintre punctele esențiale ale diferenței care a provocat această ruptură a fost cum înțelegem taina lui Dumnezeu în Orient și în Occident? Pentru a vorbi mai simplu, în Orient suntem mai atașați de tradiția biblică a Persoanei lui Dumnezeu. În Evanghelie se vorbește de Tatăl, de Fiul și de Duhul Sfânt. Și Biserica Ortodoxă a păstrat acest raport personal cu Dumnezeu, adică raportul nostru cu Dumnezeu ca Treime. În Occident a existat atracția, mai ales, către ideea că Dumnezeu este Unul. S-a insistat mai mult asupra unicității lui Dumnezeu sau asupra esenței divine. Și aceasta

a condus, puțin câte puțin, la o diferență în Crez, în special, cu referire la Sfântul Duh. În Occident se spune că Duhul Sfânt vine din Tatăl și din Fiul, lucru care a creat o diferență între teologia trăită în Occident și Orient. În Apus teologia s-a desfășurat din ce în ce mai mult ca o filosofie, prin ideea că Dumnezeu poate fi cunoscut prin rațiune. În Biserica Ortodoxă, raportul a rămas mai mult personal, cu convingerea că omul, prin el însuși, nu poate să ajungă să-L cunoască pe Dumnezeu și că omul nu-L poate cunoaște pe Dumnezeu, decât iluminat de Duhul Sfânt. Aceasta a condus, treptat, la o diferență din ce în ce mai adâncă și care a provocat o separare a Orientului și a Occidentului creștine, cum am spus, în secolul al XI-lea.

Dezvoltându-se progresiv în diferența sa față de ortodoxie, Apusul a pierdut sensul unirii lui Dumnezeu cu omul și a omului cu Dumnezeu. Puțin câte puțin, s-a încetățenit ideea că Dumnezeu e acolo în cer, iar omul este aici pe pământ, neexistând nicio adevărată relație între ei. Biserica a devenit mediatorul între Dumnezeu și om.

Cred că împotriva acestei concepții, mai târziu, s-a revoltat protestantismul. Au existat multe rațiuni care au provocat Reforma protestantă dar, din nefericire, reformatorii nu s-au întors la Biserica primară și au îndepărtat toate tradițiile Bisericii. N-au păstrat decât Biblia, cu ideea că fiecare o poate citi și interpreta cum gândește mai bine. Acesta este un individualism religios foarte îndepărtat de Biserica Ortodoxă.

În ortodoxie nu avem, pe de o parte, Biblia, iar pe de altă parte, Tradiția Bisericii, ci există Tradiția totală, care conține în ea însăși și Sfânta Scriptură. Putem spune că Sfânta Scriptură s-a născut din Tradiție. În primii ani ai Bisericii n-a existat Noul Testament. Izvorul cunoașterii era

atunci Tradiția pe care Sfântul Duh o insuflase pe pământ. Cred că această noțiune de Tradiție este fundamentală, pentru a înțelege Biserica Ortodoxă. Tradiția este Duhul Sfânt.

Dacă aceasta este situația în prezent, care credeți că este viitorul credinței, al ortodoxiei, al creștinismului, în general?

În viața mea am trăit două schimbări radicale. Prin anii '60, numărul călugărilor din Muntele Athos a scăzut vertiginos. Și toată lumea spunea atunci că Muntele Athos va fi în curând închis și că mănăstirile vor fi transformate în hoteluri, folosindu-se clima mediteraneeană. Ei bine, câțiva ani mai târziu, lucrurile s-au schimbat complet și Muntele Athos cunoaște din nou o perioadă de înflorire. Este un mare număr de călugări tineri, în foarte multe mănăstiri și, ceea ce este și mai important, există și părinți duhovnicești care au o mare influență și în afara Muntelui Athos. Deci, iată că predicția omenească a eșuat.

Ceea ce s-a întâmplat în Rusia și în toate țările foste comuniste este un alt exemplu. Se părea că orientarea către o societate marxistă integrală se va realiza. Marxiștii ziceau că au sensul istoriei pentru ei, cum râurile curg spre mare. Și noi am văzut schimbarea lucrurilor. De aceea, chiar în această situație de criză pe care noi o trăim, nu trebuie să ne descurajăm. Și părintele Cleopa, când i-am pus o întrebare asemănătoare, ne-a răspuns că destinul oamenilor este în mâinile lui Dumnezeu. De aceea, niciodată nu trebuie să descurajăm, ci să păstrăm totdeauna în noi puterea aceasta a Învierii lui Hristos. El a biruit moartea și El poate să biruiască toate opozițiile lumii acesteia. Bineînțeles însă că avem și noi sarcina noastră de a coopera cu Dumnezeu în împlinirea scopului Său. Ceea ce faceți aici este, probabil, mult mai important decât puteți voi înșivă să vă dați seama.

Spuneți-ne câteva cuvinte despre modul cum ortodoxia este văzută în Occident și cum vede tineretul din Apus ortodoxia?

Ortodoxia, cred, a început să fie cunoscută mai bine începând din anii '50. Înainte erau emigranți din Răsărit, dar ei trăiau în comunități mai mult sau mai puțin închise. De atunci însă situația a evoluat mult și acum există un mare interes pentru ortodoxie, mai ales ca hrană spirituală. Aceasta înseamnă că există foarte mulți oameni care se hrănesc din spiritualitatea ortodoxă, dar nu toți devin și ortodocși. Ceea ce atrage mai cu seamă este descoperirea icoanei, care a venit cu precădere prin emigrația rusă și, de asemenea, Rugăciunea lui Iisus. *Filocalia* a fost tradusă integral în franceză și italiană; există extrase în germană, iar în engleză deja a fost tradusă jumătate.

V-am vorbit deja de Sfântul Siluan, din Muntele Athos. Și el este foarte cunoscut în Occident. Nu vreau să vă smințesc, dar există chiar o viață a Sfântului Siluan în imagini, ca pentru copii. Și prin acest mijloc, când deschizi această carte și privești imaginile, simți cu adevărat dorința de a urma exemplul său. La un nivel deja mai serios, scrierile starețului Siluan și introducerea părintelui Sofronie au fost traduse în foarte multe limbi occidentale. Acum este pregătită și o traducere în spaniolă, în suedeză, probabil și în românește.

Eu trăiesc ca într-o insulă în mănăstirea noastră, care este într-o altă insulă (Anglia). Nu știu foarte bine care este situația tineretului, însă cred că există o mare criză și tinereții și tinerele care vin în mănăstirea noastră, sau de la liceu sau de la universitate, ne spun că sunt aproape singurii creștini în clasele lor. Deci, există o criză foarte serioasă, dar

în același timp și o căutare foarte adâncă, ce merge chiar în inima și la izvorul credinței creștine. Mulți tineri care se trezesc la o căutare spirituală se orientează, din nefericire, spre curente de spiritualitate necreștine. Există un mare val de yoga, de budism și tot felul de alte spiritualități. Pentru început, acestea pot trezi și apoi provoca o întoarcere la credința creștină.

P.S. Serafim: Și la noi s-a întâmplat lucrul acesta. Mulți mi-au spus că au început cu yoga și de la yoga s-au întors la Biserică. Dar asta nu înseamnă că trebuie să îndemnăm pe cineva să practice mai întâi yoga pentru a-L afla apoi pe Hristos. Așa se întâmplă cu oamenii care nu găsesc de la început Biserica. Ei se trezesc practic în yoga sau într-o altă formă de spiritualitate și, la un moment dat, Dumnezeu îi trezește și se întorc; cel puțin unii. Chiar la Seminarul de la Neamț, ne spune părintele director, a cunoscut o femeie care a practicat yoga foarte mult timp și a devenit profesoară de yoga. Ajunsesse să dobândească darul de a vindeca unele boli și de a cunoaște chiar viitorul. La un moment dat însă, această femeie și-a pus problema dacă este pe calea cea bună sau dacă nu cumva rătăcește: „Dumnezeu este cu mine, sau nu e?“. Și atunci, dintr-o dată, a început să se roage sincer lui Dumnezeu, din adâncul inimii: „Doamne, dacă sunt pe cale greșită, Te rog să mă scoți, să-mi arăți adevărul“. Și pentru rugăciunea ei sinceră și profundă, Dumnezeu i-a arătat că este pe o cale greșită. Din momentul acela, ea n-a mai putut să tămăduiască pe nimeni și nici să prevadă viitorul în viața cuiva. Dovadă că aceste „daruri“ nu erau de la Dumnezeu, ci de la diavol, cu care acesta încearcă să-l rătăcească pe om până la sfârșit.

Care este imaginea spirituală a României în Occident?

Nu pot să spun mare lucru. Până în prezent, mai cu seamă, Biserica Rusă și Biserica Greacă sunt cunoscute în Occident. Ortodoxia a fost cunoscută în Occident prin aceste

două Biserici. Dar acum, lucrurile încep să se schimbe. Sunt tot mai multe traduceri ale operelor unor teologi ortodocși, în special, opera părintelui Stăniloae, care permit să avem o imagine asupra Bisericii Ortodoxe Române.

Ceea ce este, de asemenea, cunoscut în Occident, dar într-o manieră exterioară, este această înflorire a vieții monastice care există în țara dumneavoastră. Și sunt acum tot mai mulți occidentali care vizitează mănăstirile din România, în special din Moldova.

Important este, cred, a găsi adevăratele rădăcini ale Bisericii și acestea sunt mărturiile Sfinților Apostoli și învățăturile Sfinților Părinți. Și eu vă recomand să vă adăpați din tradiția Sfinților Părinți ai Bisericii. Când spun Părinții Bisericii, nu mă gândesc la o perioadă istorică îndepărtată, ci la toți Sfinții Părinți care au trăit de-a lungul istoriei Bisericii, până la părinții actuali, care trăiesc în zilele noastre. Părinții alcătuiesc un lanț lung și noi trebuie să ne agățăm de ultima lui verigă, de cei prezenți în zilele noastre și să nu fim mirați de mitul așa-zisului progres. Nu sunt chiar atât de bătrân, dar am văzut mai multe moduri teologice succedându-se și murind, în timp ce învățătura Sfinților Părinți este mereu nouă și ea nu moare niciodată.

Vă rugăm să ne spuneți cum vedeți practic, în vremea în care trăim, unirea Bisericilor?

Problema unirii Bisericilor sau a unității Bisericii aş spune că am trăit-o eu, în mai multe faze. Am trăit epoca Conciliului II Vatican⁴⁶ și în momentul acela exista în lume o mare speranță că Biserica Romano-Catolică va evolua într-un sens care o va apropia de ortodoxie. Dar, după părerea mea, această speranță nu s-a realizat. Asupra ei a prevalat mai degrabă un curent de secularizare. Sensul sacralului, sensul sfințeniei pare să se fi diminuat în Occident și s-a dezvoltat

tat mai curând curentul umanist. Pentru a vorbi într-un fel mai puțin abstract, eu cred că marele păcat al Occidentului este tocmai umanismul. Am pierdut din ce în ce mai mult ideea divino-umanității. Divinul și umanul sunt separați. Și acest uman separat provoacă, generează umanismul. Deci, într-un anumit sens, la nivelul relațiilor umane există o anumită apropiere (nu vorbesc despre situația din România, pe care nu o cunosc); în general, relațiile cu catolicii sunt mai facile la acest nivel. Dar, în profunzime, eu cred că nu există o apropiere. De aceea, personal, cred că în momentul de față nu putem vorbi de unitatea Bisericii, dar cred că există un spațiu larg deschis pentru un ecumenism spiritual. Și, cum spuneam adineauri, acest cuvânt al lui Hristos, pe care îi plăcea starețului Siluan să-l repete, despre iubirea vrăjmașilor, trebuie aplicat la nivelul oamenilor, vizând, bineînțeles, și pe cei de alte confesiuni decât noi, ortodocșii.

Cum vedeți Dumneavoastră această unire a studiilor teologice cu asistența socială?

După părerea mea, toată lumea ar trebui să studieze Teologia. Cred că toată cultura și civilizația decurg din teologie. Teologia este un cadru: de o parte sunt așa-numitele arte liberale (limbile, arta etc.), iar în partea cealaltă, tehnica, știința. Cred că *teologia este regina științelor*. Toată lumea deci ar trebui să studieze teologia.

Biserica și puterea (statul) sunt antagonice?

Cred că toată puterea vine de la Dumnezeu. Deci, nu cred că există un conflict esențial între Biserică și stat. Însă, în starea de păcat, este adevărat că puterea politică nu reflectă pe pământ întotdeauna voința lui Dumnezeu. Avem în Evanghelie textul despre Mântuitorul în pustiu, când

Hristos a fost ispitit de diavol și diavolul Îi oferă puterea întregului pământ, dacă i Se va închina lui. Hristos a refuzat această ispită. În fapt, vedem însă că puterea politică nu rezistă permanent acestei tentații.

Deci, în starea noastră de păcat, statul propune un bine relativ. Este domeniul dreptului. Statul nu ne poate conduce în rai, dar se forțează ca pământul să nu devină un iad.

În ce privește Biserica, ea este Împărăția lui Dumnezeu, prezentă printre noi, pe cale de realizare. Dacă Biserica ajunge cu adevărat să ducă pe toți oamenii la Hristos, puterea statului n-ar mai avea rațiunea de a exista.

Trebuie să ne gândim la o cooperare între Biserică și stat, decât să ne gândim la un conflict. Dar știți prea bine că acest conflict nu poate fi evitat și uneori izbucnește.

Părinte Symeon, ne-ați putea povesti ceva din viața Dumneavoastră, care ne-ar edifica?

E dificil să vorbesc despre mine însumi, dar mă voi referi la un moment care a fost determinant pentru viața mea.

M-am interesat întotdeauna ce este omul. Cine sunt eu? Căutam aceasta – eram tânăr de 14-15 ani – în domeniul științelor naturale. Cercetam domeniul paleontologiei, mă interesam de omul de Neanderthal, de fosile, colecționeam fosile, insecte, fluturi și mi-am propus să studiez medicina. Una din primele cărți pe care le-am cumpărat și le-am citit a fost *Istoria filosofiei* scrisă de Stephan Gilson. Acolo am găsit un text al unui teolog din secolul IX, Dan Scott Erigene⁴⁷, de la curtea lui Carol cel Mare. El a scris o carte care se numește *Diviziunea naturii*, în care diviza toată realitatea în patru domenii: natura necreată și care nu creează; natura necreată

care creează; natura creată care creează și natura creată care nu creează. Este o viziune puțin platonică a lumii între un Dumnezeu necreat Care creează, dar nu Se ocupă de creație și Dumnezeu Care Se întoarce spre creație; o stare între creator și starea noastră de oameni creați și lumea noastră creată, așa cum o cunoaștem. Și aici mi-am dat seama cu înfrigurare că m-am ocupat de nivelul cel mai de jos, al patrulea. Și mi-am spus că, dacă vreau să înțeleg omul, trebuie să încep cu Dumnezeu. Și în momentul acela m-am întors de la științele naturale care mă angajau, spre teologie.

Sfântul Siluan spune ceva asemănător. El spune: „Mulți oameni își petrec viața încercând să înțeleagă cum a fost creat soarele, dar nu se interesează despre Dumnezeu, Cel Care a creat soarele. Dacă s-ar întoarce spre Dumnezeu, ar cunoaște pe Dumnezeu și, în același timp, soarele creat de Dumnezeu“.

Pentru mine, această descoperire a operei lui Erigene a fost determinantă și cred că și dumneavoastră vă puteți folosi din cele ce v-am povestit.

Aveți șansa de a vă fi născut într-o țară cu tradiție ortodoxă. Eu m-am născut în Elveția, într-o familie protestantă și am căutat mult înainte de a găsi Biserica Ortodoxă. Aveam 30 de ani când am fost primit în Biserica Ortodoxă și de atunci, cu cât o descopăr mai mult, cu atât îmi dau seama că ea este nemărginită. Găsesc în această Biserică răspunsuri la toate problemele, în același timp ale sufletului omenesc, ale mântuirii, dar și răspunsuri la problemele lumii noastre moderne și cred că problemele lumii noastre contemporane nu vor găsi răspuns decât la școala poruncilor lui Hristos. Și noi toți trebuie să luăm foarte în

serios poruncile lui Hristos din Evanghelie. Dacă nu, lumea riscă să meargă spre pierzarea ei.

Reluând o expresie a lui Olivier Clément, aş spune că suntem ca muzicienii surzi. În Biserică, noi afirmăm, pe baza credinţei, multe lucruri pe care nu le înţelegem. Mergem ca prin noapte conduşi de lumina credinţei. Într-o zi vom vedea mult mai clar tot ceea ce mărturisim în credinţa noastră şi nu înţelegem acum deplin. Avem în mâinile noastre o comoară de a cărei valoare nu ne dăm seama.

Ultimele cuvinte pentru dumneavoastră, dar şi pentru mine însumi, sunt acestea: să avem credinţă, o încredere totală în Biserică.

Note

Partea întâi – Părintele Rafail

1. Arhimandritul Sofronie Saharov, născut la Moscova în 1896; manifestă de timpuriu o reală vocație plastică, absolvind Școala Națională de Arte Frumoase din Moscova. În 1921 părăsește Rusia stabilindu-se la Paris. În 1925, după o scurtă fază yoghinică, pleacă la Muntele Athos, intrând ca monah în Mănăstirea Sfântul Pantelimon (Russikon). În 1930 este hirotonit diacon, iar în 1941 preot, devenind duhovnic și stareț pentru mai multe mănăstiri athonite. Din 1930 intră într-un strâns contact duhovnicesc cu „stareț”-ul Siluan, al cărui ucenic fidel a fost până la moartea acestuia (septembrie 1938). Îmbolnăvindu-se grav, în 1947 vine în Franța unde este operat, supraviețuind miraculos bolii. În anul următor (1948) redactează cartea despre „stareț”-ul Siluan. Refuzându-i-se întoarcerea la Muntele Athos, se stabilește în Anglia, unde întemeiază în 1959 o mănăstire ortodoxă, cu hramul Sfântul Ioan Botezătorul, al cărei stareț a fost până la moartea sa, survenită în iulie 1993.

2. Evanghelia după Ioan 6, 53.

3. Evanghelia după Ioan 6, 60.

4. Evanghelia după Ioan 6, 67.

5- Evanghelia după Ioan 6, 68.

6. Epistola către Romani 6, 3-6.

7. Facerea 3, 16.

8. Epistola I către corinteni 1, 18 ș.u.

9. Evanghelia după Matei 22, 36-40.

10. Întâia Epistolă sobornicească a Sfântului Apostol Ioan 4, 8-16.

11. Siluan Ivanovici Antonov (1866-1938), călugăr rus care a trăit din tinerețe în Mănăstirea Sfântul Pantelimon (Russikon) din Muntele Athos, considerat ca fiind una dintre figurile cele mai remarcabile ale spiritualității ortodoxe a veacului nostru. Despre experiențele sale mistice vorbește în însemnările sale, pe care ucenicul său apropiat, părintele Sofronie, le-a publicat împreună cu un comentariu în 1947, la Paris. A fost canonizat de către Patriarhia de la Constantinopol în 1988.

12. Epistola I către corinteni a Sfântului Ap. Pavel 2, 9.

13. Penticostalism (sau mișcarea Cincizecimii): sectă creștină, apărută la începutul secolului nostru în America, dar care pretinde a-și avea începutul în ziua Cincizecimii, zi în care Duhul Sfânt S-a pogorât peste Sfinții Apostoli și a întemeiat în chip văzut Biserica creștină, la Ierusalim. Doctrina penticostală pretinde, de asemenea, că orice membru al acestei secte, prin strădanie proprie, poate dobândi darul Duhului Sfânt, întocmai ca și Apostolii lui Hristos la Cincizecime, manifestat mai ales în „vorbierea în limbi“ (glosolalia) și în puterea de a vindeca bolnavii, prin punerea mâinilor peste ei.

14. Congregaționism: grupare protestantă apărută în Anglia, în secolul XVI, desprinzându-se din puritanism și opunându-se Bisericii Anglicane oficiale; conform doctrinei acestei grupări, autoritatea supremă în orientarea credincioșilor este congregația locală, o formă de comunitate autonomă, cu drept de autoconducere; s-a răspândit îndeosebi în Anglia și SUA.

15. Armata Salvării: mișcare religioasă întemeiată în Anglia, în 1878, de către William Booth (1842-1912), care are drept scop principal mântuirea celor ce suferă și se află în mizerie și în păcat; această mișcare a preluat învățăturile generale ale protestantismului și pietismului; adepții predică în orice situație s-ar afla: pe stradă, în magazine, în locuri publice; sunt încadrați într-o organizare ierarhică, cu grade, uniforme, fanfare, drapel, defilări etc.

16. Psalmul 115, 2.

17. Faptele Sfinților Apostoli 5, 35-39.

18. Evanghelia după Luca 1, 37.

19. Serghei Bulgakov (1871-1944), preot, mare teolog mistic ortodox, rus de origine, autor al unei opere teologice imense, ce cuprinde și idei controversate. Se numără printre promotorii unei importante mișcări de reînnoire spirituală în teologia ortodoxă, în general, mișcare începută în Rusia, dar care, din cauza regimului bolșevic, își va arăta roadele sale în diaspora rusă, mai ales în Franța. Dintre lucrările lui, amintim: *De la marxism la idealism*, *Lumina fără inserare*, *Rugul aprins*, *Înțelepciunea divină și teantropia*, *Mielul lui Dumnezeu*.

20. Ieșirea 20, 5.

21. Evanghelia după Matei 24, 14.

22. Epistola către evrei a Sfântului Apostol Pavel-2, 18.

23. Evanghelia după Matei 22, 39.

24. Evanghelia după Ioan 1, 4.

25. Epistola II către corinteni 12, 9.

26. Ieroschimonahul Paisie Olaru (1897-1990), unul dintre cei mai cunoscuți și apreciați duhovnici din mănăstirile românești. Multă vreme retras la schitul Sihla, în ultimii ani ai vieții s-a nevoit în Mănăstirea Sihăstria.

27. Evanghelia după Matei 24, 35.

28. Evanghelia după Matei 19, 26.

29. Ieșirea 3, 14.

30. Epistola către romani 6, 3-6.

31. Evanghelia după Matei 24, 35.

32. Evanghelia după Matei 6, 33.

33. Evanghelia după Matei 6, 33.

34. Evanghelia după Matei 24, 35.

35. Părintele Sofronie a murit în iulie 1993.

36. Sfântul Serafim de Sarov (1759-1833), supranumit „Transfiguratul”, viețuitor al mănăstirii de la Sarov (regiunea Oka) și fondatorul a câtorva mănăstiri din Rusia. Gândirea sa teologică este cuprinsă în lucrarea *Dialoguri cu Motovilov*. A fost canonizat

în 1903. Recent, moaștele sale, „confiscate” de comuniștii ruși, au fost redatate cinstirii credincioșilor.

37. Evanghelia după Ioan 15, 3.

38. Facerea 1, 3.

39. Evanghelia după Ioan 14, 6.

40. Evanghelia după Ioan 16, 8.

41. Sfântul Maxim Mărturisitorul (580-662), venerat ca sfânt atât în Biserica Răsăriteană, cât și în cea de Apus, este unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai teologiei bizantine, teoretician al îndumnezeirii omului. A murit ca mărturisitor (a fost exilat, tăindu-i-se limba și mâna dreaptă pentru a nu mai vorbi și scrie), apărând învățătura ortodoxă împotriva ereziei monotelite, care susține că în Hristos nu acționează decât o singură voință, cea divină.

Dintre scrierile care ne-au rămas de la el, amintim: *Ambigua, Răspunsuri către Talasie, Mystagogia*.

Viața și opera Sfântului Maxim Mărturisitorul s-au bucurat îndeaproape de atenția reputatului teolog român - părintele Dumitru Stăniloae, care a tradus în românește cea mai mare parte a scrierilor lui și ne-a lăsat numeroase studii asupra gândirii și teologiei acestuia.

42. Evanghelia după Matei 3, 9.

43. Evanghelia după Luca 10, 37.

44. Epistola către evrei 2, 18.

45. Evanghelia după Luca 21, 1-4.

46. Vezi nota 11.

47. Evanghelia după Matei 19, 26.

48. Evanghelia după Luca 1, 38.

49. Evanghelia după Matei 3, 9.

50. Evanghelia după Matei 6, 33.

51. Evanghelia după Matei 22, 39.

52. Sfântul Ioan de Kronstadt (1829-1908), preot rus de enorie, renumit pentru viața lui de sfințenie și pentru dăruirea lui în lucrarea preoțească.

53. Evanghelia după Ioan 8, 32.

54. Psalmul 141, 3.

55. Epistola către coloseni 2, 21.

56. Epistola I către corinteni 6, 12.

57. Psalmul 115, 3.
58. Psalmul 115, 4.
59. Evanghelia după Matei 22, 39.
60. Isaia 28, 26.
61. Evanghelia după Ioan 1, 4.
62. Rev. *Prodromos*, nr. 7, 1967; *Muguri*, revista Seminarului Teologic din Buzău, anul II, nr. 6, pp. 12-13.
63. Fericitul Augustin (354-430), Episcop de Hippo, autor al unor scrieri celebre în literatura patristică și filosofică apuseană, precum *Solilocvii* și *Confesiuni*.
64. Fericitul Augustin, *Confesiuni* XI, 12.
65. *Rugați-vă pentru fratele Alexandru*, Ed. Humanitas, în colecția „Totalitarism și literatura Estului”, București, 1990, p. 20.
66. Este vorba de scriitorul francez Henri Millon Montherland (1896-1972) care, într-una din cărțile sale, publicată sub ocupație germană, a scris: „Pitié pour les forts”.
67. Evanghelia după Matei 26, 63-64.
68. Evanghelia după Matei 26, 63-64.
69. Epistola I către corinteni 15, 8.
70. Ieșirea 3, 14.
71. Evanghelia după Matei 3, 9.
72. Evanghelia după Marcu 10, 5.
73. Întâia Epistolă a Sfântului Apostol Ioan 5, 3.
74. Epistola I către Timotei 5, 8.
75. Întâia Epistolă a Sfântului Apostol Ioan 4, 8-16.
76. Evanghelia după Matei 10, 16.
77. Evanghelia după Ioan 2, 24-25.

Partea a doua – Părintele Symeon

1. Paisie Velickovski (1722-1794), canonizat de Biserica Rusă în 1988, a viețuit în mai multe mănăstiri din Rusia, Muntele Athos, Țara Românească și Moldova. În ultima parte a vieții a fost starețul Mănăstirii Neamț, unde a și fost îngropat (a murit la

15 noiembrie 1794). A tradus mai multe lucrări de duhovnicie și ascetică, răspândind în Rusia și Moldova curentul isihast.

2. Vladimir Lossky (1903-1958), unul dintre cei mai mari teologi ortodocși ai veacului nostru, rus de origine, care a trăit în Franța. Bun cunoscător al scrierilor Sfinților Părinți, el este autorul a numeroase sinteze neopatristice, precum *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, *Vederea lui Dumnezeu*. De asemenea, a fost preocupat foarte mult de istoria Evului Mediu occidental, teza lui de doctorat despre Meister Eckhart demonstrând marea sa competență în acest domeniu.

3. Gh. Florovsky (1893-1979), reputat patrolog, istoric și filosof rus. A predat istoria la Universitatea din Odessa; în 1920 emigrează din Rusia și se stabilește mai întâi în Franța. Studiază patrologia la Institutul „Sfântul Serghie” din Paris; în 1932 este hirotonit preot; din 1948 a predat la Seminarul „Sfântul Vladimir” din New York, iar între anii 1956-1964 a predat la Universitatea Harvard.

Este autorul unui manual de *Patrologie* în două volume: *Părinții răsăriteni și Părinții bizantini* și a numeroase lucrări, precum *Căile teologiei ruse*, *Hristos și Biserica Sa*, *Trupul viu al lui Hristos*.

4. Evanghelia după Matei 5, 44.

5. Evanghelia după Matei 5, 48.

6. Vezi nota 36, partea I.

7. Canon euharistic (sau anaforă) – ansamblu de rugăciuni de mulțumire, de consacrare și de invocare, însoțite de gesturi și lucrări simbolice, care constituie partea centrală a Liturghiei ortodoxe și în timpul căreia, prin lucrarea Duhului Sfânt, se săvârșește prefacerea darurilor de pâine și vin în Trupul și Sângele lui Hristos.

8. Sfântul Simeon Noul Teolog (949-1022), viețuitor al celebrei Mănăstiri Studion din Constantinopol; a fost un veritabil trăitor al vieții creștine autentice, la cumpăna dintre milenii. Dintre lucrările sale, amintim: *Catehezele către călugări*, *Tratate teologice și etice*, *Imnele iubirii dumnezeiești*.

9. Neofit Kavsohalivitul și Sfântul Nicodim Aghioritul, *Despre dumnezeiasca Împărtășanie cu Prea Curatele lui Hristos Taine*, Tesalonic, 1992, p. 119.

10. Epistola I către corinteni, cap. 7.

11. Evanghelia după Matei 19, 12.

12. Faptele Sfinților Apostoli, cap. 9.

13. Evanghelia după Matei 4, 17.

14. Epistola către romani 8, 20-22.

15. Sfântul Grigorie Palama (1296-1359), călugăr athonit și Arhiepiscop al Tesalonicului, autor al ultimei mari sinteze teologice din istoria spiritualității bizantine. Este teoreticianul misticii isihaste, aprofundând distincția capitală dintre esența incognoscibilă a lui Dumnezeu și energiile necreate.

Teologia ortodoxă datorează una dintre cele mai importante lucrări consacrate Sfântului Grigorie Palama marelui teolog român, Părintele Dumitru Stăniloae: *Viața și învățătura Sfântului Grigorie Palama*, Sibiu, 1938.

16. Epistola I către corinteni 7, 8-9.

17. Paul Nicolaevici Evdokimov (1901-1970), reputat teolog rus. Expulzat din Rusia de către bolșevici (fusesse ofițer în Armata Albă), ajunge la Paris, unde obține licența în filosofie la Sorbona. În 1942 obține doctoratul în filosofie cu teza *Dostoievski și problema răului*. Marea parte a operelor sale le-a scris în ultima perioadă a vieții sale, începând cu 1955. Amintim: *Ortodoxia, Căsătoria, Sacramentul iubirii, Femeia și mântuirea lumii, Iubirea nebună a lui Dumnezeu, Vârstele vieții spirituale*, parte din ele traduse și în românește.

18. Evanghelia după Matei 27, 46.

19. Termen teologic (gr. kenosis = deșertare, umilire), desemnând starea de „deșertare” sau de „golire”, pe care Fiul lui Dumnezeu Și-a asumat-o prin Întrupare, ca act de ascultare față de Dumnezeu-Tatăl. Termenul a fost folosit mai întâi de Sfântul Apostol Pavel: „... ci S-a deșertat (ekenosen) pe Sine, chip de rob luând...” (Filipeni 2, 7).

20. Evanghelia după Matei 5, 8.

21. Evanghelia după Luca 15, 11-32.

22. Ieșirea 20, 7.

23. Metodă de relaxare și meditație, inspirată din hinduism, dar adaptată la condițiile vieții occidentale, răspândită în Occident începând cu 1957. Au fost înființate numeroase centre în care

instructori numiți „guru“ predau această metodă, toate avându-l drept fondator pe Maharishi Yogi.

24. Ieșirea 3, 14.

25. Ieșirea 20, 7.

26. Ultimul din cele șapte sinoade ecumenice (sau „a toată lumea“). A avut loc la Niceea (Asia Mică) în anul 787 și a restabilit cultul sfințelor icoane, punând capăt ereziei iconoclaste.

27. Vezi nota 15 (Sfântul Grigorie Palama).

28. Sfântul Dorotei de Gaza, călugăr nevoitor într-o mănăstire situată la sud de Gaza (Palestina). A trăit în veacul al VI-lea. Pe la anul 540 a întemeiat o nouă mănăstire, nu departe de aceea în care se nevoieise mai înainte. Este autorul unor scrieri cu caracter ascetic, o parte din ele fiind traduse în românește de părintele Stăniloae (*Filocalia*, vol. 9).

29. Evanghelia după Ioan 14, 23.

30. Sfântul Ioan Sinaitul (549-649), călugăr nevoitor în Mănăstirea Sfânta Ecaterina de pe Muntele Sinai, autor al unui tratat despre desăvârșire, intitulat *Scara paradisului*. Această scriere s-a bucurat de o largă răspândire atât în mediile monahale, cât și printre credincioșii laici. A fost tradusă în românește de către părintele Stăniloae (*Filocalia*, vol. 9).

31. Sfântul Nicolae Cabasila (1322-1396), teolog laic bizantin, canonizat de curând. De formație umanistă, implicat în viața politico-diplomatică a societății bizantine din secolul al XIV-lea, el ne-a lăsat o *Explicare a dumnezeieștii Liturghii* și a unui tratat mistagogic despre *Viața în Hristos*.

32. Vezi nota 2.

33. Gnosticism (gr. gnostikos = „care cunoaște“), ansamblu de doctrine filosofico-religioase, cu caracter mistic și heteroclit, influente în sec. I-II d. Hr. Plecând de la o anumită opoziție dintre gnosis („cunoaștere“) și pistis („credință“), gnosticismul a încercat o completare a credinței religioase printr-o „cunoaștere“ de natură mistică. Gnosticismul a fost respins ca erezie de către Biserică. Reprezentanții principali: Valentin din Egipt și Vasilide din Siria.

34. Pierre Teilhard de Chardin (1881-1955), preot iezuit, teolog, paleontolog de renume mondial. Om de știință și evoluțio-

nist convins, Teilhard încearcă să îmbine viziunea creștină asupra lumii și a omului cu datele științifice, elaborând o concepție originală despre evoluție, la capătul căreia („punctul omega“, cum îl numește el) omul va atinge un stadiu de spiritualitate perfectă. Dar nu numai omul, ci și cosmosul întreg vor suferi o trecere de la fizic la metafizic, din acel moment Dumnezeu descoperindu-Se ca viitor unic și absolut. Învățătura despre domnia finală a lui Hristos, așa cum apare ea la Sfântul Apostol Pavel și la Părinții Bisericii, este astfel confirmată dintr-o perspectivă evoluționistă. Totuși, ideile sale au fost întâmpinate cu suspiciune din partea autorităților ecleziastice, care s-au opus publicării lucrărilor sale filosofice.

Opera lui Teilhard de Chardin numără peste 30 de volume. Dintre lucrările lui, care s-au bucurat de un mare succes la vremea publicării lor, amintim: *Fenomenul uman* (1955), *Apariția omului* (1956), *Viziunea trecutului*, *Mediul divin*.

35. Bhagavad-Gita: epopee indiană, cea mai lungă din literatura universală (90.000 de versuri), constituind cea de a șasea carte din Mahabharata. Ea relatează conflictele dintre două clanuri înrudite, Kaurava, reprezentând forțele malefice și Pandava, descendenți din zei. Este considerată una din principalele cărți sfinte ale Indiei, la egalitate cu Vedele și cu Upanișadele, comentată de toți marii măestri spirituali ai Indiei.

36. Karl Gustav Jung (1875-1961), medic psihiatru elvețian, cel mai apropiat discipol al lui Sigmund Freud, de care se va desprinde apoi, numindu-și doctrina personală „psihologia colectivă“, pentru a o deosebi de psihologia freudiană. El a desexualizat libidoul, considerându-l ca o formă de energie vitală, introducând apoi conceptele de „inconștient colectiv“ și de „arhetip“.

Dintre toate lucrările sale, amintim: *Metamorfoze și simboluri ale libidoului* (1912), *Psihologie și religie* (1939), *Psihologie și alchimie* (1944).

37. Rudolf Steiner (1861-1925), filosof și pedagog austriac, întemeietor al antroposofiei. Gândirea sa filosofică, influențată inițial de Goethe și Nietzsche, se modifică după contactul cu teosofia (1902). Se desprinde apoi de teosofie, întemeindu-și

propriul său sistem pe care îl numește antroposofie. Doctrina sa urmărește îndeosebi trezirea în om a unor forțe spirituale latente, fapt realizabil – după el – printr-un sistem de exerciții, care conduce la formarea în corpul fizic a unor organe spirituale analoge celor fizice. Și-a expus doctrina mai ales în cărțile: *Știința secretă* (1910) și *Teze antroposofice* (1925).

38. Antroposofia: sistem filosofico-religios, cu caracter eclectic, întemeiat de Rudolf Steiner în 1909, care înlocuiește pe Dumnezeu cu omul divinizat. Conform doctrinei antroposofice, Cosmosul se compune din trei lumi sau sfere: sfera supremă sau spiritul, energia sau astralul și materia sau lumea fizică. Aceste trei lumi se află într-un conflict continuu, istoria omenirii fiind rezultatul acestui conflict. Natura umană are nevoie să-și cunoască și să-și cultive propria esență suprasensibilă, precum și esența suprasensibilă a lumii. De aceea, doctrina antroposofică urmărește îndeosebi trezirea unor forțe spirituale care ar exista în om într-o formă latentă, fapt realizabil printr-un sistem de exerciții care conduce la formarea în corpul fizic a unor organe spirituale analoge celor fizice.

39. Teosofia: sistem filosofico-religios, cu rădăcini în religiile Indiei, potrivit căruia adepții acestuia posedă cunoașterea nemijlocită a esenței divine. Expusă îndeosebi în lucrarea *Doctrina secretă* (1888) a Helenei Petrovna Blavatsky (1831-1891), cofondatoare a Societății Teosofice în Statele Unite ale Americii (1875), doctrina teosofică se prezintă ca un amalgam de tradiții religioase orientale și spiritism.

40. Epistola către galateni 3, 24.

41. Vezi nota 2.

42. Vezi nota 3.

43. Preot Dumitru Stăniloae (1903-1993), mare teolog ortodox al veacului nostru și cel mai mare pe care Biserica Ortodoxă Română l-a avut vreodată. Profesor de dogmatică la Academia Teologică „Andreiană” din Sibiu și la Institutul Teologic din București, savant de renume internațional, doctor

honoris causa al mai multor universități din țară și de peste hotare, membru titular al Academiei Române, părintele Dumitru Stăniloae a lăsat în urmă o opera teologică uriașă, constând din lucrări originale, traducerea în limba română a *Filocaliei* (12 volume), precum și a celor mai importante și mai necesare opere ale Sfinților Părinți, studii, articole, recenzii, toate însumând peste 2.500 de titluri. Recent, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române a publicat *Bibliografia părintelui academician profesor Dumitru Stăniloae* (București, 1993).

44. Evanghelia după Matei 22, 36-40.

45. Vezi nota 19, partea I.

46. Conciliul II Vatican (11 octombrie 1962 – 8 decembrie 1965), important conciliu al Bisericii Romano-Catolice, ținut în Bazilica Sfântul Petru din Roma, în patru sesiuni, sub pontificatele papilor Ioan XXIII și Paul VI. Conciliul a promovat așa-numitul *aggiornamento* („aducere la zi”), pus în circulație de Papa Ioan XXIII, încercând să realizeze o reînnoire a Bisericii și o punere a ei în pas cu problemele noi ale lumii moderne.

De asemenea, Conciliul a avut drept scop și refacerea unității creștine. De aceea, în afară de cei 2.500 de episcopi catolici, veniți din toate țările catolice, pentru prima dată a participat și un mare număr de observatori din partea altor Biserici.

47. Ioan Erigena (Scotus), filosof speculativ, influențat de panteismul neoplatonic, care l-a și condus la o concepție eterogenă. Originar din Irlanda, a venit în Franța după anul 847, fiind numit profesor la Școala palatină în vremea lui Carol Pleșuvul.

A tradus în latinește opera lui Dionisie Pseudo-Areopagitul, la care a scris ample comentarii, precum și o parte din opera Sfântului Maxim Mărturisitorul, sub titlul de *Ambigua*, făcându-le cunoscute în Apus. Principala lui operă este *De divisiune naturae*, în cinci părți.

propriul său sistem pe care îl numește antroposofie. Doctrina sa urmărește îndeosebi trezirea în om a unor forțe spirituale latente, fapt realizabil – după el – printr-un sistem de exerciții, care conduce la formarea în corpul fizic a unor organe spirituale analoge celor fizice. Și-a expus doctrina mai ales în cărțile: *Știința secretă* (1910) și *Teze antroposofice* (1925).

38. Antroposofia: sistem filosofico-religios, cu caracter eclectic, întemeiat de Rudolf Steiner în 1909, care înlocuiește pe Dumnezeu cu omul divinizat. Conform doctrinei antroposofice, Cosmosul se compune din trei lumi sau sfere: sfera supremă sau spiritul, energia sau astralul și materia sau lumea fizică. Aceste trei lumi se află într-un conflict continuu, istoria omenirii fiind rezultatul acestui conflict. Natura umană are nevoie să-și cunoască și să-și cultive propria esență suprasensibilă, precum și esența suprasensibilă a lumii. De aceea, doctrina antroposofică urmărește îndeosebi trezirea unor forțe spirituale care ar exista în om într-o formă latentă, fapt realizabil printr-un sistem de exerciții care conduce la formarea în corpul fizic a unor organe spirituale analoge celor fizice.

39. Teosofia: sistem filosofico-religios, cu rădăcini în religiile Indiei, potrivit căruia adepții acestuia posedă cunoașterea nemijlocită a esenței divine. Expusă îndeosebi în lucrarea *Doctrina secretă* (1888) a Helenei Petrovna Blavatsky (1831-1891), cofondatoare a Societății Teosofice în Statele Unite ale Americii (1875), doctrina teosofică se prezintă ca un amalgam de tradiții religioase orientale și spiritism.

40. Epistola către galateni 3, 24.

41. Vezi nota 2.

42. Vezi nota 3.

43. Preot Dumitru Stăniloae (1903-1993), mare teolog ortodox al veacului nostru și cel mai mare pe care Biserica Ortodoxă Română l-a avut vreodată. Profesor de dogmatică la Academia Teologică „Andreiană” din Sibiu și la Institutul Teologic din București, savant de renume internațional, doctor

honoris causa al mai multor universități din țară și de peste hotare, membru titular al Academiei Române, părintele Dumitru Stăniloae a lăsat în urmă o opera teologică uriașă, constând din lucrări originale, traducerea în limba română a *Filocaliei* (12 volume), precum și a celor mai importante și mai necesare opere ale Sfinților Părinți, studii, articole, recenzii, toate însumând peste 2.500 de titluri. Recent, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române a publicat *Bibliografia părintelui academician profesor Dumitru Stăniloae* (București, 1993).

44. Evanghelia după Matei 22, 36-40.

45. Vezi nota 19, partea I.

46. Conciliul II Vatican (11 octombrie 1962 – 8 decembrie 1965), important conciliu al Bisericii Romano-Catolice, ținut în Bazilica Sfântul Petru din Roma, în patru sesiuni, sub pontificatele papilor Ioan XXIII și Paul VI. Conciliul a promovat așa-numitul *aggiornamento* („aducere la zi”), pus în circulație de Papa Ioan XXIII, încercând să realizeze o reînnoire a Bisericii și o punere a ei în pas cu problemele noi ale lumii moderne.

De asemenea, Conciliul a avut drept scop și refacerea unității creștine. De aceea, în afară de cei 2.500 de episcopi catolici, veniți din toate țările catolice, pentru prima dată a participat și un mare număr de observatori din partea altor Biserici.

47. Ioan Erigena (Scotus), filosof speculativ, influențat de panteismul neoplatonic, care l-a și condus la o concepție eterogenă. Originar din Irlanda, a venit în Franța după anul 847, fiind numit profesor la Școala palatină în vremea lui Carol Pleșuvul.

A tradus în latinește opera lui Dionisie Pseudo-Areopagitul, la care a scris ample comentarii, precum și o parte din opera Sfântului Maxim Mărturisitorul, sub titlul de *Ambigua*, făcându-le cunoscute în Apus. Principala lui operă este *De divisiune naturae*, în cinci părți.

Cuprins

<i>Ortodoxia între Occident și Orient</i>	5
--	----------

<i>Către cititori</i>	13
------------------------------	-----------

PARTEA ÎNTÂI ***Părintele Rafail***

<i>Peregrinarea către adevăr</i>	23
<i>Ortodoxia— marea temă a vieții mele</i>	40
<i>Mântuirea ca posibilitate</i>	59
<i>Rugăciunea — cuvînt bun</i>	67
<i>Călugăria — „Calea experienței esențiale“</i>	87
<i>Constantin Noica către fiul său, Rafail:</i> <i>„Fii împlinit și fă ce vrei“</i>	109
<i>Viața duhovnicească și familia</i>	122

PARTEA A DOUA ***Părintele Symeon***

<i>Aspecte ale spiritualității ortodoxe</i>	131
<i>Rugăciunea lui Iisus</i>	151
<i>New-Age sau întoarcerea la păgânism</i>	168
<i>Biserica Ortodoxă între Răsărit și Apus</i>	185
<i>Note</i>	195